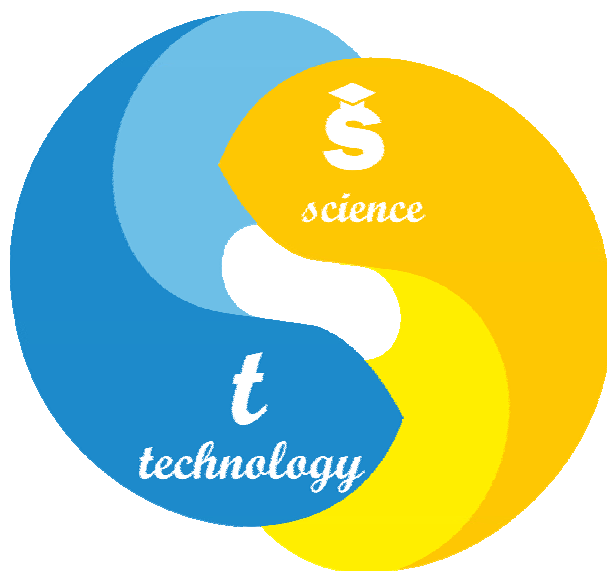

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І
ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ІНСТИТУТ ПРОМИСЛОВИХ ТА БІЗНЕС ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

**КАФЕДРИ
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

**Збірник наукових праць
Випуск 5**

Дніпро УДУНТ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ
І ТЕХНОЛОГІЙ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ІНСТИТУТ ПРОМИСЛОВИХ ТА БІЗНЕС
ТЕХНОЛОГІЙ»

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 5

Дніпро УДУНТ 2023

Рекомендовано Вченою радою Українського державного університету науки і технологій: протокол № 2 від 04.10.2023.

В 90 Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД): зб. наук. праць. Вип. 5 / ред. кол.: О. В. Михайлюк (голова ред. кол.) та ін. Д.: УДУНТ, 2023. 120 с.

Досліджено питання документознавства, інформаційної діяльності та керування персоналом підприємства в історико-культурному та соціально-комунікативному контекстах, вивчено роботу архівних, бібліотечних, інформаційних тощо установ. Збірник побудовано на матеріалах роботи кафедр гуманітарного та суспільного профілю ННІ «ІПБТ» УДУНТ та інших споріднених ЗВО.

Для документознавців-фахівців, викладачів вищих, середніх спеціальних навчальних закладів, аспірантів та студентів-документознавців.

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. **О. В. Михайлюк**

(голова редакційної колегії),

канд. тех. наук **О. В. Іващенко**

канд. філол. наук, доц. **К. А. Прокоф'єва**

(заступник голови редакційної колегії, відповідальний секретар),

канд. пед. наук **О. М. Решетілова**

канд. іст. наук, доц. **С. В. Савченко**

Рецензенти:

д-р філос. наук, проф. **В. І. Палагута**

(професор кафедри філософії та педагогіки НТУ «Дніпровська політехніка»),

д-р філос. наук, проф. **О. В. Халапсіс**

(завідувач кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ)

ЗМІСТ

СТАТТІ

- О. П. Лучанінова**
НОВЕ ПЕДАГОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА
ЯК ВИМОГА ЧАСУ6
- О. О. Федотова**
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ11
- К. А. Прокоф'єва**
ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ СВІТУ19
- І. М. Безена**
ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК З ІСТОРІЇ:
СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТВОРЕННЯ ТА ЕКСПЕРТИЗИ32
- Н. Г. Мосюкова**
ХРИСТИЯНСЬКІ ЦЕРКВИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ
В КІНЦІ 40-Х РОКІВ ХХ СТОРІЧЧЯ40
- К. А. Прокоф'єва, Ю. С. Нікітчук**
ВСТУП ДО ВИВЧЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ...43
- М. С. Дубов**
ПРАВОВА БАЗА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ
В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ЗАКОНУ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ
ПРОГРАМУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ»)48
- О. М. Решетілова**
ОСОБЛИВОСТІ МОВИ І СТИЛЮ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТА
В ГАЛУЗІ СУДОЧИНСТВА53
- І. Ю. Богданова, Я. В. Дорошук, О. С. Шаповал**
ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВА
КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ59
- О. М. Решетілова, А. О. Соломчак**
ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ У КАДРОВОМУ ДІЛОВОДСТВІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ66

А. В. Савич
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОЛЕ СОЦІУМУ НА ЕТАПАХ РОЗВИТКУ
ЦИВІЛІЗАЦІЇ71

Д. О. Шаповалова
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ЛАНКИ
УКРАЇНИ78

К. А. Прокоф'єва, Вален. С. Панасенко, Валер. С. Панасенко
ПОЧАТОК КОМП'ЮТЕРНОЇ ДОБИ У СФЕРІ ФІКСАЦІЇ
ІНФОРМАЦІЇ83

ТЕЗИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

В. І. Лелета, Р. В. Лелета
ПАРАМЕТРИЗМ ЯК СИМБІОЗ АРХІТЕКТУРИ, ДИЗАЙНУ,
МИСТЕЦТВА В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ91

Г. В. Савчук, С. В. Савченко
ДЛЯ ЧОГО ПОТРІБНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО?93

О. В. Меркушова
КОМІСІЇ З ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЦІННОСТІ ДОКУМЕНТІВ ..95

О. М. Решетілова, Є. Д. Алексейчук
РЕКЛАМНЕ ЗВЕРНЕННЯ ЯК ЗАСІБ ПРЕДСТАВЛЕННЯ
ІНФОРМАЦІЇ98

О. М. Решетілова, М. С. Уманська
ДОКУМЕНТНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК НАЙВАЖЛИВІША ПІДСИСТЕМА
СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ101

К. Ю. Покуліта
ІНФОРМАЦІЙНІ МАНІПУЛЯЦІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ...105

К. А. Прокоф'єва, М. Т. Шевченко
MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНА
ФІКСАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ
СПІВДРУЖНОСТІ108

О. В. Горішня ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ	112
Г. О. Филипченко ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ БІБЛІОТЕЦІ	115
Відомості про авторів	119

УДК 373.378+378.12

О. П. Лучанінова

(Дніпро)

**НОВЕ ПЕДАГОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА
ЯК ВИМОГА ЧАСУ**

Аналізується нове педагогічне мислення сучасного викладача як філософсько-освітня категорія, що не має прив'язки до конкретної професійної діяльності, а наповнюється новим змістом і цінностями залежно від рефлексії педагога як професіонала й особистості, його бажання і вміння працювати в нових умовах, нових смислах.

Ключові слова: вища освіта, викладач, педагог, педагогіка, мислення.

The new pedagogical thinking of the modern teacher is analyzed as a philosophical-educational category that is not tied to a specific professional activity, but is filled with new content and values depending on the reflection of the teacher as a professional and personality, his desire and ability to work in new conditions, new senses.

Key words: higher education, teacher, pedagogy, thinking.

Беззаперечною є теза, що освіта завжди має випереджати розвиток економічних процесів у суспільстві, бо саме суспільство й економіка вимагають розвитку системи освіти на всіх рівнях. Освіта завжди розглядається як система підготовки людини до життя, праці на власне благо і благо суспільства, повинна відповідати певним об'єктивним запитам і потребам суспільства та особистості. Це означає, що сучасний викладач має бути орієнтований на «нові наукові концепції, нове педагогічне мислення при одночасному виключенні старого, відживаючого, подолання в педагогіці відсталості і консерватизму [6, с. 165].

Сьогодні особливо гостро виокремлюються суперечності, завдяки яким і виникає нове педагогічне мислення: сучасний викладач відчуває невідповідність між старими уявленнями про навчання й новими вимогами часу, між застарілими догмами в науці й новими видами виховних відносин в умовах освітнього простору закладу вищої освіти тощо.

Викладач має бути завжди на шляху інноваційної освітньої діяльності. Так, директор ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Євген Баженов наголошує, що малодослідженими залишаються питання, пов'язані з вивченням впливу сучасних військових дій, соціально-економічних, міжкультурних і екологічних проблем в освітньому процесі [4, с. 56]. Нове педагогічне мислення допоможе викладачу відчувати нові пріоритети в галузі освіти, зокрема вищої.

Зазначимо, що нове педагогічне мислення – в гуманізації, розвитку особистості, співробітництві, реалізації і розвитку творчих здібностей у навчанні. Як відчувати нове в науці й бути цікавим собі й викладацькій спільноті як дослідник?

Система нової компетентнісної парадигми середньої й вищої освіти в Україні передбачає створення нових інтелектуальних технологій в освітньому просторі закладів освіти різних рівнів акредитації, напрями формування й реалізації нової інтелектуальної політики України, в яку входить комплекс заходів із розвитку творчого виховання, починаючи з дитячих садків, поглиблене вивчення основ і методів професійної (ділової) творчості [4]. Наскільки готовий сучасний викладач до цього? Якщо викладач хоче змінити студентів, то має змінитися сам, свій спосіб мислення, підходи до навчання студентів.

Тож перед системою освіти стоїть принципово нове завдання: сформувати особистість, яка ефективно реагує на зміну знань. Сучасному суспільству потрібна педагогіка, яка формує в особистості стійкі компоненти творчого стилю мислення, потрібен викладач з новим педагогічним мисленням.

Нове педагогічне мислення – це здатність до аналізу реальних процесів в освіті й економіці, виокремлення суперечностей, готовність до змін у професійній діяльності, інноваційні підходи до викладання тощо. А ще викладач як особистість має бути гнучким, виявляти емоційну впевненість, вміння співпереживати (особливо під час воєнних дій), надихати студентів, можливо, давати не стільки знання, як мотивацію до навчання і вміння вчитися безперервно. У таблиці 1 (укладеної за джерелом [5]) подаємо розуміння понять «педагогічне мислення», «нове педагогічне мислення» науковцями.

Нам імпонує бачення цієї дефініції науковицею В. Вознюк, яка пов'язує його з суб'єкт-суб'єктними стосунками учасників освітнього процесу [1]. Варто зауважити, що педагогічне мислення треба представляти ширше, ніж баченням

його в учительському середовищі. Викладач вищої школи має бути передовсім педагогом, емпатійною особистістю з високим рівнем наукової культури.

Таблиця 1

Науковець	Тлумачення понять «педагогічне мислення», «нове педагогічне мислення»
Возняк В.	мислення, яке здатне реально й адекватно розв'язувати суперечності сучасного стану освіти, здійснення педагогічного спілкування як суб'єкт-суб'єктних стосунків; активація змісту навчання як власне культури і тим самим як «третього суб'єкта» освітнього процесу, забезпечення реальної цілісності виховання.
Мітіна В.	комплекс різноманітних науково-пізнавальних процесів, спрямованих на розв'язок професійних завдань з організації та психолого-педагогічного управління процесом розвитку людини з урахуванням її вікових особливостей, особистісного досвіду та соціального стану.
Кашапов М.	творче педагогічне мислення, яке розглядає як вищу пізнавальну професійно-педагогічну діяльність учителя з пошуку, виявлення і вирішення педагогічних проблем, що реалізуються на вищому (творчому) ієрархічно організованому рівні.
Кулюткін Ю.	здатність особи реалізовувати педагогічні ідеї в своїй практичній діяльності, вміння бачити у явищах, що виникають у процесі фахової педагогічної діяльності, їх загальнопедагогічну сутність
Гончаренко С.	необхідний складник особистості вчителя, що дозволяє йому успішно осягати причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, здійснювати об'єктивний самоаналіз своєї педагогічної діяльності, поглядів, процесів, ситуацій, переживань та на основі такого самоаналізу здійснювати правильне, науково обґрунтоване пояснення причин виникнення тих чи інших педагогічних ситуацій, своїх дій, успіхів і недоліків, а також прогнозувати результати своєї професійної діяльності.

Лісіна Л.	ідеальна форма віддзеркалення освітніх процесів не може мати власного змісту. Його зміст становить різноманіття педагогічної діяльності, аналіз, синтез, порівняння, класифікація, екстраполяція її складників.
Сенчина Н.	є визначальною складовою частиною професійної компетентності майбутнього вчителя, що проявляється як вищий пізнавальний процес, спрямований на виявлення і розв'язок проблемності у процесі своєї професійної педагогічної діяльності.

Найбільш яскраво видно новий стиль мислення викладача, який успішно адаптувався до реалій сьогодення – карантину, війни як потужних, катарсисних змін; цифровізації освітнього процесу, вміння дистанційного викладання, переключення на різні види комунікації, переосмислення ролі викладача від ретранслятора знань до фасилітатора, організатора навчальної діяльності студента.

Постійного удосконалення потребують навчальні плани, дисципліни за вибором студентів, нові методи проведення занять в он-лайн режимі, нові підходи до індивідуальної роботи студентів, упровадження ІТ, проєктної діяльності тощо.

Володіючи новим педагогічним мисленням, викладач зможе легше адаптуватися до змін і створювати сприятливі умови для розвитку й самореалізації студента, а сучасний заклад вищої освіти виступає як освітній підмурок, на якому будується одночасно персональний та професійний розвиток студента й викладача як особистостей.

Викладач повинен підготувати не тільки майбутнього фахівця-професіонала, але й особистість з «м'якими» навичками (soft skills), здатну співпереживати, вести за собою, нести відповідальність за самостійно прийняті рішення. Така підготовка вимагає від викладача переосмислення своєї ролі в освітньому процесі й готовності до якісних змін перш за все в собі [3]. Навички адаптації викладача є інструментом його хорошого психічного стану, який сприяє й новому мисленню, інноваційному баченню педагогічних процесів, активній позиції тощо.

Завдяки новому педагогічному мисленню викладач як керівник дипломних проєктів магістрів із професійної освіти відповідно до компетентностей у Стандарті з професійної освіти може запропонувати дослідити принципово нові теми в освітньому процесі закладу. Тематику дипломних робіт треба пов'язувати з формуванням або розвитком як загальних, так і фахових компетентностей здобувачів вищої освіти. Наприклад, формування навичок безпечної діяльності студентів у процесі вивчення дисципліни «Ресурсозбереження й охорона довкілля», розвиток навички планувати час й управляти ним (обидві навички є в Стандарті із професійної освіти або в освітній програмі зі спеціальності 136); вміння студентів працювати в команді, навички групової роботи, тайм-менеджмент у навчанні, комунікативні навички тощо.

Декілька років поспіль дистанційну форму навчання називають «освітою впродовж усього життя», яка готує до життя й формує наукову картину світу й розумової діяльності здобувача вищої освіти. Саме дистанційна освіта стала адаптаційною формою навчання у цей складний час, а викладач з новим педагогічним мисленням під час занять застосовує гнучкі навички, щоб адаптувати студентів до співпраці, змінити традиційний підхід до викладання – вирішує проблеми адаптивного менеджменту. Уважаємо, що безпосередньо нове бачення педагогічного мислення мають викладачі-коучі, фасилітатори, тьютори, формуючи й розвиваючи у студентів вміння аналізу, синтезу наукової інформації, критичне мислення, системне бачення проблеми, висування гіпотез, вирішення суперечностей в освіті, міжособистісну й ділову комунікацію тощо. Зауважимо, що під час написання дипломної роботи магістри з професійної освіти як майбутні викладачі ще більше розвивають своє педагогічне мислення, аналізуючи та розв'язуючи проблемні педагогічні ситуації, є відкритими до сприйняття нових педагогічних поглядів, ідей, підходів та технологій, методів.

Нове педагогічне мислення сучасного викладача показує його як цілеспрямовану, ерудовану, освічену, продуктивну, мобільну, наполегливу, креативну людину з гнучким розумом та з такими розвиненими особистісними якостями, як відповідальність, працелюбність, висока працездатність, моральні якості, гуманістична спрямованість, зокрема, переконаність, інтерес до педагогічної діяльності, моральність, людяність, чуйність, висока педагогічна культура та педагогічний такт, комунікативність, оптимізм, етика, розвинені педагогічні здібності, професіоналізм, педагогічна майстерність тощо [2].

Отже, нове педагогічне мислення сучасного викладача як філософсько-освітня категорія не має прив'язки до конкретної професійної діяльності, воно наповнюється новим змістом і цінностями залежно від рефлексії викладача як професіонала й особистості, його бажання і вміння працювати в новим умовах, нових смислах.

Бібліографія

1. Возняк В. Нове педагогічне мислення: істотні характеристики // Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Сер.: «Філософія». Вип. 41. Дрогобич, 2019. С. 43-56.
2. Дубасенюк О., Вознюк О., Копетчук В. Типи спрямованості особистості і науково-педагогічної діяльності викладача вищої школи // Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2021. № 36 (2). С. 18-24.
3. Лучанінова О. Адаптивний менеджмент в освіті: нова роль викладача сучасного закладу вищої освіти // Адаптивне управління: теорія і практика. 2019. Сер. Педагогіка. № 7 (13). 2019. С. 35-42.
4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: наук.-метод. зб. К.-Чернівці, 2022.
5. Сенчина Н.Г. Психолого-педагогічні аспекти формування професійно-педагогічного мислення майбутніх учителів // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Вип. 78. 2020 Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 192-197.
6. Chipaco F., Branco M.L. Professional culture and teacher professionalism in higher education // EDULEARN18: proceedings. 2018. P. 163-168.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

УДК 026(477)

О. О. Федотова

(Київ)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

Розглянуто історію створення, головні напрями інформаційної діяльності Державної науково-технічної бібліотеки України, охарактеризовано склад документного фонду, електронні ресурси та інформаційні послуги установи.

Ключові слова: інформаційна діяльність, історія створення, напрями роботи, Державна науково-технічна бібліотека, документний фонд, електронні ресурси, інформаційні послуги.

The article examines the history of creation, the main areas of work of the State Scientific and Technical Library of Ukraine, describes the composition of the document fund, electronic resources and information services of the institution.

Key words: information activity, history of creation, areas of work, State Scientific and Technical Library, document fund, electronic resources, information services.

В умовах прискореного розвитку ринкових відносин відбувається суттєве збільшення обсягів інформації, яка циркулює в інформаційному просторі держави. Це спричиняє виникнення певного дисонансу між самим процесом створення інформації та реальними можливостями щодо її обробки й подальшого використання.

На сьогодні здійснюється інтенсивне накопичення науково-технічної інформації, що зумовлює активізацію пошуку нових форм, шляхів опрацювання, а також застосування інформаційних матеріалів задля поліпшення орієнтації науковців у величезних масивах даних. Надати допомогу у цій сфері покликані органи науково-технічної інформації.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про науково-технічну інформацію» вітчизняну систему науково-технічної інформації формують профільні державні установи, організації; державні органи, що провадять роботу у даній галузі, бібліотечні установи наукового та науково-технічного профілю; підприємства різних форм власності, завданням функціонування яких окреслюється інформаційне забезпечення потреб народного господарства, а також громадян країни [3]. Налагоджена робота вказаних елементів національної системи науково-технічної інформації забезпечується на базі взаємообумовленого розподілу повноважень у напрямку її збирання, концентрації, перероблення, організації зберігання, розповсюдження та безпосереднього застосування.

Вагомим інформаційним центром в сучасному науковому світі виступає Державна науково-технічна бібліотека України (далі – ДНТБ). Це установа загальнодержавного рівня, що за своїм підпорядкуванням належить до системи науково-технічної інформації Міністерства освіти і науки. За змістом фондів вона є міжгалузевою науково-технічною, а за призначенням – спеціальною

бібліотекою. Науково-інформаційна діяльність закладу зорієнтована на задоволення потреб і запитів громадян, юридичних суб'єктів, держави у вказаній інформації, що передбачає її збирання, аналітично-синтетичну переробку, реєстрацію, зберігання, пошук і популяризацію [8].

Бібліотека – потужна інституція, яка всебічно сприяє розвиткові науково-технічної галузі, а також підготовці вітчизняних наукових кадрів завдяки провадженню:

- документно-інформаційної;
- популяризаційної;
- науково-методичної;
- видавничої діяльності.

Формування наявного документного фонду відбувається за допомогою налагодженої системи отримання з 1999 р. на законодавчій основі безоплатного обов'язкового примірника науково-технічних видань.

На сучасному етапі унікальний багатогалузевий фонд науково-технічних видань і документації становить понад 21 млн. примірників [5]. Його склад репрезентований:

- найбільшим у межах країни фондом патентних матеріалів;
- єдиними у державі фондами промислової та нормативно-технічної документації;
- дисертаційними працями;
- звітами про науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки;
- депонованими роботами;
- книжковим фондом вітчизняних та зарубіжних видань;
- науково-технічною періодикою [2].

Слід зазначити, що бібліотека пройшла доволі непростий шлях свого становлення та розвитку. Історія її починається з 1935 р., тобто від моменту запровадження у Києві філії Державної наукової бібліотеки Наркомату важкої промисловості СРСР (ДНБ) – міжгалузевої технічної бібліотеки УСРР [9].

Із 1937 р. установа почала передплачувати радянську та зарубіжну технічну періодику. 1940 р. бібліотечні працівники в порядку обслуговування видали для користування близько 300 тис. примірників науково-технічних видань [5].

Станом на 1941 р. фонд установи нараховував 160 тис. примірників творів друку [10].

Під час II світової війни, на жаль, фонди Київської філії ДНБ практично були знищені, а будівля зруйнована. Однак вже восени 1945 р. на базі комбінату Українвугілля розпочалося поступове відновлення бібліотеки. Втім, через брак приміщень безпосередня робота стала провадитися тільки у 1947 р. [9]. Від 1948 р. поновлено документний фонд.

У 1958 р. Київська філія ДНБ здобула юридичний статус та назву Науково-технічна бібліотека міста Києва, що входила за своїм підпорядкуванням до Державного науково-технічного комітету Ради Міністрів УРСР.

6 червня 1960 р. установі було надано статусу державної. З середини 60-х рр. минулого століття започатковане формування найбільшого в масштабах держави фонду патентної документації. Він охоплює понад 18 млн. документів 60-ти світових держав, 5-ти найбільших міжнародних організацій (ВОІВ, ЄПО, ЄАПО, ОАПІ, АРІПО), а також знаних інформаційних фірм [9].

За часів державної незалежності 1992 р. бібліотека отримала назву, яка використовується дотепер: «Державна науково-технічна бібліотека України».

З 1995 р. ДНТБ розпочато створення бази даних нормативно-технічних документів, що віддзеркалює нові надходження до підрозділу нормативно-технічної документації. Завдяки їй застосуванню щоквартально готуються та видаються спеціальні списки нових надходжень вітчизняних і зарубіжних стандартів, нормативної документації, довідкових видань з питань стандартизації, метрології та сертифікації [9].

18 жовтня 2022 р. ДНТБ здобула статус наукової установи II класифікаційної групи, до якої входять стабільні наукові заклади, що виступають законодавцями реалізації окремих напрямів наукових досліджень, здійснення новітніх науково-технічних розробок, практичного впровадження певних видів науково-технічної продукції, а також активно сприяють поєднанню вітчизняних напрацювань з найкращим світовим досвідом [5].

Сьогодні одним із важливих напрямів інформаційної роботи даного центру є забезпечення створення, безперешкодного функціонування та адміністративного обслуговування електронних науково-інформаційних ресурсів, зокрема пошукової системи і бази даних наукових цитувань Open Ukrainian Citation Index (OUCI).

Бібліотека має значні інформаційні електронні ресурси, до яких входять:

1) електронний каталог книжкових видань і періодики. Діяльність щодо його створення розпочалася 2002 р. завдяки застосуванню у практиці роботи автоматизованої бібліотечної інформаційної системи ІРБІС, що дозволило розташувати на сайті установи бібліографічні записи про нові надходження до фонду документних джерел інформації. Даний ресурс дозволяє виконувати різноплановий пошук матеріалів за автором, назвою документа, ключовими словами або за низкою параметрів. На сьогодні він вміщує понад 32 тис. записів. Каталог регулярно поповнюється бібліографічними описами нових надходжень наукових монографій, авторефератів дисертацій та журнальної періодики. На постійній основі триває поточна реєстрація надходжень журналів та нормативно-технічних документів. Завдяки застосуванню електронного каталогу існує можливість мобільного виконання інформаційних запитів читацької аудиторії;

2) спеціалізовані електронні каталоги і бази даних на деякі види документів:

- база даних нормативно-технічних документів. Вміщує до 200 тис. примірників нормативно-технічних документів. Основним завданням її формування є забезпечення доступності отримання нормативної документації широкими колами користувачів, надання суб'єктам господарської діяльності та окремим споживачам багатоаспектної інформації про нормативну документацію;

- патентний фонд бібліотеки виступає центром патентної інформації, найбільш великим фондом патентної документації у нашій країні, що охоплює практично усі розвинуті (з точки зору промисловості) держави. Він спрямований на задоволення інформаційних потреб споживачів в ході реалізації усіх видів патентних робіт, забезпечення депозитарного збереження патентних документів та їх відкритого застосування в публічному просторі. Понад 80% документації становлять описи винаходів, що мають відношення до охоронних документів. До складу фонду також входять: офіційні бюлетені, видання реферативного типу патентних відомств і провідних фірм у галузі інформаційної діяльності; документи централізованого довідково-пошукового апарату; література патентно-правового, методичного та довідкового характеру; матеріали з різних аспектів інтелектуальної власності;

- фонд промислових документів. Його наповнення формують 286 тис. примірників видів каталожної продукції, як от: каталоги-довідники, галузеві,

номенклатурні, листки-каталоги, а також документація міжнародних виставок, паспорти. Вказаний фонд дає можливість одержувати інформаційні дані як про нове промислове устаткування, так і обладнання 1970-1990-х рр., яке дотепер ще експлуатується на вітчизняних підприємствах;

- база даних депонованих наукових робіт. Бібліотека, починаючи з 1972 р., виконує функції головного депозитарію з реєстрації рукописних наукових робіт в усіх сферах знань науки і техніки щодо наукових досліджень та отриманих результатів у вузькопрофільних напрямках наукової діяльності;

3) імідж-каталог. Означений каталог поповнюється шляхом сканування карток традиційного друкованого каталогу з наступним зчитуванням даних для їх ідентифікації та введення до автоматизованої системи ІРБІС. Це робить згаданий ресурс мобільно доступним. Імідж-каталог нараховує більш як 480 тис. записів [5].

Слід також зауважити, що ДНТБ пропонує широкий спектр інформаційних послуг, як от:

- інформування щодо складу документного фонду установи;
- надання споживачам на базі довідково-пошукового апарату інформаційних відомостей про повнотекстові ресурси тощо;
- консультування користувачів на предмет методики пошуку інформації завдяки використанню довідково-пошукового апарату та за допомогою спеціалістів-бібліографів;
- видача читачам для тимчасового користування різноманітних документів задля роботи з ними в читальних залах установи, або шляхом міжбібліотечного абонементного обслуговування;
- проведення широкого ознайомлення в он-лайн та офф-лайн-форматах з виставковими матеріалами: новими надходженнями документів, добірками тематичного характеру, персоналіями діячів, матеріалами з приводу пам'ятних дат та ін.;
- підготовка науково-методичних семінарів, науково-практичних конференцій, бібліотечно-інформаційних заходів, публічних форумів;
- організація вільного доступу до наукових баз даних та їх адміністрування тощо [3].

Не дивлячись на великий перелік пропонованих сервісів, на думку окремих фахівців, в організації інформаційного обслуговування читачів наявна низка недоліків, як от: платна основа виконання найпопулярніших видів послуг,

недостатня розвиненість сучасних форм дистанційного обслуговування споживачів інформації, відсутність на веб-сайті установи корисних інтернет-посилань на електронні ресурси і послуги Державного підприємства Український інститут промислової власності (УІПВ) та його філіалу у вигляді Українського центру інноватики і патентно-інформаційних послуг (УкрЦППП) [9, с. 98].

Серед сучасних сервісних пропозицій бібліотеки варто також виокремити послугу з надання доступу до інформаційних ресурсів: Web of Science (наукометрична база даних), Scopus (наукометрична реферативна база даних наукових цитувань), електронних книг на платформі ScienceDirect (повнотекстова база даних компанії Elsevier) та Springer 2017 р. (повнотекстовий ресурс колекції електронних книг компанії Springer nature), Bentham Science (доступ до рецензованої наукової літератури в галузях фармакології, медицини, технічних, суспільних наук), Research4Life (доступ до повнотекстових електронних колекцій книг і журналів низки видавництв) тощо [5].

На початку 2022 р. в ДНТБ відбулася презентація Національної електронної науково-інформаційної системи під назвою «URIS», призначеної для провадження моніторингу науково-технічної роботи співробітників науково-дослідних й освітніх закладів, а також гарантування якості прийняття управлінських рішень у науковій галузі. Бібліотека забезпечує розробку, створення, функціонування та обслуговування згаданої системи й несе відповідальність за її поповнення, накопичення, організацію зберігання, нормалізацію роботи та належне опрацювання даних.

Таким чином, за результатами дослідження можна констатувати, що Державна науково-технічна бібліотека України провадить значну інформаційну роботу на основі формування вітчизняних і зарубіжних фондів патентної, нормативно-технічної документації, промислових каталогів, звітів науково-дослідних та дослідницько-конструкторських робіт, депонованих рукописів і науково-технічної літератури, створення системи електронних баз даних вказаних документів, забезпечення вільного й безперешкодного онлайн-доступу читачів до них, а також зарубіжних інформаційних ресурсів.

Бібліографія

1. Височіна Г.М. Формування інформаційного потенціалу Державної науково-технічної бібліотеки України. Бібліотеки України загальнодержавного значення: історія і сучасність: зб. ст. К., 2007. С. 132-149.
2. Державна науково-технічна бібліотека України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mydim.ua/information/infrastructure/scientific-library-of-ukraine/>.
3. Державна науково-технічна бібліотека України: Каталог підприємств України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ua-region.com.ua/02736372>.
4. Державна науково-технічна бібліотека України (ДНТБ України): [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dnabb.org/files/any/dntb.pdf>.
5. ДНТБ України: сайт установи: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dntb.gov.ua/>.
6. Закон України «Про науково-технічну інформацію»: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>.
7. Кальницький М. Даруй мне тишь твоих библиотек // Газета по-киевски. 2008. 2 авг. (№174). С. 20-21.
8. Лога Т. Науково-інформаційна діяльність бібліотек: до постановки питання // Бібліотечний форум. 2015. №2 (2). С.38-42.
9. Макаренко П.Д. Бібліотека як складова інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України: дис. ... канд. наук із соц. ком.: 27.00.03. Х., 2016.
10. Москаленко О.О. Науково-технічна бібліотека України Державна // Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк. К., 2022: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-70782>.
11. Ніколаєнко Л. Державна науково-технічна бібліотека України: минуле, сьогодення, майбутнє. Світ. 2014. № 11-12: [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/14046.1.027.pdf.
12. Семенюк Е.П. Науково-технічна інформація і проблеми сталого розвитку України // Наук.-техн. інформація. 2000. №1. С. 16-18.
13. Серєгина О.М. Роль ГНБ – ГПНТБ ССРСР в створенні і розвитку ГРНТБ України // Научные и технические библиотеки. 2007. № 10. С. 41-47.
14. Смерницький Д.В. Інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності.// Криміналістичний вісник. 2015. № 1. С. 24-38.
15. Сучасна бібліотека як культурний інститут та комунікаційний простір: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://oru-konf.at.ua/2011/o.o-bajush.pdf>.
16. Шляхи розвитку української науки // Інформаційно-аналітичний бюлетень. Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі». 2014. № 4 (105).

Надійшло до редколегії 30.07.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Іващенко О.В.

К. А. Прокоф'єва

(Дніпро)

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ СВІТУ

Аналізуються джерела, що містять історичну та літературну інформацію, у якості цілісного культурного феномену.

Ключові слова: джерелознавство, історія, література, міф, легенда, джерело, протоджерело, методологія, твір, історичний залишок, історична традиція.

Sources containing historical and literary information are analyzed as a whole cultural phenomenon.

Key words: source studies, history, literature, myth, legend, source, proto-source, methodology, work of art, historical remains, historical tradition.

Допоміжними дисциплінами називають галузі знання, які стосуються не безпосередньо вивчення процесу в цілому чи окремого явища, а лише окремих сторін процесів та явищ, але є необхідними для існування та подальшого розвитку науки. Їхня мета – полегшити наукову та практичну працю, вказати де і як шукати потрібні матеріали, як раціонально ними користуватися, як їх доцільніше обробляти, як складати з первинних джерел інформації вторинні.

Джерелознавство є допоміжною дисципліною, яка зосереджена на теорії та методиці вивчення та використання джерел, що мають історичне та (або) літературно-художнє значення. Воно включає в себе виявлення, класифікацію, встановлення автора, місця та часу виникнення джерела, вивчення його достовірності, фактографічної точності та повноти, розробку методів джерелознавчого аналізу. Джерелознавче дослідження передбачає: 1) наявність давніх, середньовічних, новочасних, новітніх історичних та літературних джерел; 2) навички користуватися історичними та літературними джерелами; 3) критичний підхід до вивчення змісту джерел; 4) аналіз історичних та літературних джерел у їх сукупності, взаємозв'язку та взаємодії.

У комплексі джерелознавчих проблем існують теоретичні і прикладні аспекти. Теорія вивчає закономірності утворення історичних джерел і віддзеркалення ними реального історичного процесу, структуру і властивості інформації, що міститься в них, розробляє методику історичного дослідження

як загальну, так і стосовно окремих класів і видів джерел. Теоретичні джерелознавчі проблеми вивчаються на матеріалі письмових джерел, що лежать в основі більшості історичних праць. Прикладне (конкретне) джерелознавство складається з джерелознавства окремих галузей, розділів, періодів, проблем історії. Джерелознавча практика включає діяльність архівів, музеїв і бібліотек по збиранню, зберіганню і опису джерел, публікаційну діяльність і роботу науковців над джерелами в процесі досліджень. Елементи прикладного джерелознавства зустрічаються в повсякденній суспільній практиці (у діловодстві, в криміналістиці, в оцінці будь-якої інформації) [3; 4].

З дисциплінарної точки зору джерелознавство є фундаментальним. Воно відпрацьовує єдині для всіх гуманітарних та суспільних наук знання про історичне джерело, документ, історичну пам'ятку та історичний факт. Джерелознавству притаманні: 1) розуміння джерела як носія інформації; 2) аналіз процесів документного фондоутворення; 3) архівація документів; 4) захист інформації; 5) користування довідковою літературою.

Історичне джерело безпосередньо відображає історичний процес і дає можливість вивчати минуле людського суспільства. Все, що було раніше створено людським суспільством і дійшло до наших днів у вигляді предметів матеріальної культури та пам'яток писемності, дозволяє з'ясувати характер, звичаї, мову народів. Історичні джерела є основою будь-якого історичного дослідження.

Кількість історичних джерел безмежна, але число джерел, що збереглися від різних періодів, неоднакове. Найменше історичних джерел відноситься до первісної епохи. В основному це речові джерела, що вивчаються археологією. Для досліджування історії наступних епох першорядне значення мають письмові джерела [1].

Всі історичні джерела умовно поділяють на групи: 1) письмові; 2) речові; 3) етнографічні; 4) лінгвістичні; 5) усні; 6) кіно-, фоно- і фотоматеріали (технотронні).

Письмові джерела складають найбільшу групу. До її складу входять рукописні (на камені, бересті, пергаменті, папері тощо) і друковані пізніших історичних періодів. Ці джерела розрізняються за:

- походженням (державні, відомчі, громадські, приватні);

- призначенням (законодавчі пам'ятки, статистико-економічні матеріали, юридичні акти, діловодні документи, дипломатична і військова документація, судово-слідчі справи, періодичний друк тощо);

- змістом (тема, засіб її розкриття, структура тексту);

- хронологічно-топографічними межами (історична епоха, період, країна, регіон).

Документальні джерела відображають окремі фактичні події та мають особливу достовірність (акти у формі певних юридичних норм, договори між приватними особами, приватною особою і державою фіксують економічні або політичні операції). Оповідні джерела – літописи, хроніки, історичні повісті передають події в тому вигляді, у якому вони відбилися в свідомості їх авторів. Відомості з оповідних джерел менш достовірні, проте вони є відвертою зв'язною розповіддю про події.

Важливими джерелами є етнографічні, лінгвістичні та усні, що дають дані, відсутні в письмових: про побут, мову, характер, звичаї народу (билини, казки, пісні, прислів'я тощо). Деякі джерела лише умовно належать до тієї або іншої групи. Усні та лінгвістичні джерела можуть існувати у письмовій формі, етнографічні – у речовій. Розвиток суспільства веде до швидкого збільшення різновидів джерел. Винахід і використання аудіо-, фото- кіноапаратів, ЕОМ утворили особливу групу – технотронні матеріали.

До літературних джерел відносять літературні твори, зафіксовані у рукописній чи друкованій формі, твори не літературного характеру, що належать письменникам або їх сучасникам, які пояснюють літературну діяльність, критичні, історико-літературні та теоретико-літературні твори, речі, що стосуються життя та творчості письменників [6]. Їх поділяють на:

1) першоджерела:

- літературні твори в рукописах (чернетка, біловик, рукопис переписувача, машинодрук); першодрук, якщо рукопис не зберігся; друкарські гранки, якщо вони містять не лише коректорську, а й літературну правку;

- листи письменника; листи до нього; листи про нього сучасників, якщо в них йдеться про творчість письменника; автобіографії, щоденники, записники письменників, їх сучасників; стенографічні звіти, аудіо-, кіно-, та телезаписи, зроблені в режимі реального часу під час виступу письменника;

- біографічні документи (свідоцтва, атестати, дипломи, грамоти тощо);

- усні особисті розмови з письменником його сучасниками, що були з ним знайомі, про нього.

2) джерела:

- першоджерела, що доступні у друкованій формі;
- наукові, критичні, історико-літературні роботи про письменника;
- усні бесіди з фахівцями, що вивчають творчість цього письменника;
- листування з ними; доповіді на засіданнях наукових закладів та товариств.

3) посібники:

- бібліографії творів письменника та літератури про нього;
- відлуння його творчості у інших мистецтвах;
- узагальнюючі наукові праці про літературний напрям, у якому працював письменник, національну літературу, до якої він належав, жанр, тему чи образ, що притаманні його творчості;

- матеріальні предмети, пов'язані з його життям та діяльністю (будинки, бібліотека, особисті речі);

- відомості з інших галузей людської діяльності (наприклад, для з'ясування часу подій у «Слові про похід Ігорів» орієнтуються на природні явища: сонячне затемнення, що відбулося перед виступом Новгород-Северської дружини, для цього вживають дані астрономії; особливості поведінки тварин, що зустрічаються на шляху війська, а потім князя, коли він біжить з полону, для цього вивчають дані зоології тощо).

4) протоджерела – писемні чи усні документи з різних галузей знання та діяльності, що безпосередньо чи опосередковано могли бути застосованими письменником під час творчої роботи, наслідки яких наявні у творах (у тексті чи підтекстовому шарі):

- фольклор;
- твори інших авторів;
- міфологічні, релігійні, традиційні уявлення.

Всі писемні джерела існують у вигляді історичних залишків або історичних традицій. До перших відносяться актові джерела, які у вигляді юридичної норми зафіксували державні настанови (закони, укази, регламенти, положення тощо), угоди між державами, державою та приватною особою, матеріали діловодства державних установ, інша документація, що забезпечила нормальне функціонування суспільства [2]. Вони більш точно зображують

дійсність. До других – історичні праці (літописи, хронографи, оповіді), описи подорожей, спомини, щоденники, листи, літературні твори, періодичні друковані видання, інші оповідні джерела, які відбивають історичний факт опосередковано. Вони відтворюють дійсність після того, як осмислили та переосмислили певні факти.

Літературно-художні твори складають історичну традицію відносно до описаних у них подій та явищ. У той же час вони є історичним залишком культурного процесу певної епохи. Історичні та історіографічні твори (джерела та дослідження) також можуть виступати як залишки та традиції. Наприклад, праця Ральфа Голіншеда (1525?–1580) «Хроніки Англії, Шотландії та Ірландії» (1577) з'явилася як дослідження, що базується на цілій низці джерел, тобто – історична традиція. Але більшість з них не збереглася до нашого часу. Тому деякі їх частини виконують сьогодні роль джерела, тобто історичного залишку.

Джерелознавство – це вчення про джерело – феномен культури, який має принципове значення для гуманітарного та суспільного знання. Ці знання допомагають людині, що вирішує власні, конкретні, життєві проблеми – політичні, економічні, професійні, національні, родинні – повернути до їх розв'язання досвід, накопичений людством. Джерелознавство, досліджуючи джерела, створені у часі та просторі, вивчає систему відносин: людина – твір – людина. Ця тріада відбиває загальнолюдський феномен: одна людина спілкується з іншою не безпосередньо, а опосередковано, за допомогою твору, створеного іншою людиною, що відображає її особу, її епоху, її соціальне середовище.

Джерела є продуктами цілеспрямованої людської діяльності, явищами культури. Системне вивчення джерел дозволяє звернутися до всього обсягу культурних творів, які виникли в процесі людської діяльності. Вони відобразили соціальні, психологічні, еколого-географічні, комунікаційно-інформаційні, управлінські тощо аспекти розвитку суспільства і особистості, влади і права, моральності, мотивів і стереотипів людської поведінки. Єдність погляду на все різноманіття творів культури, на їх початковий генетичний функціональний зв'язок з певними моментами історичного процесу дають цілісні джерелознавчі концепції – елементи загального методу пізнання.

Сучасне джерелознавство є особливим методом пізнання. Воно має на меті приріст і систематизацію знань про людину (у всій повноті і цілісності) і суспільство (феномен людства в його тимчасовій і просторовій єдності).

Сучасне джерелознавство розглядає джерело як складне суспільне явище, що відображає реальну дійсність.

Джерелознавство виникло з вироблених емпірично у сфері повсякденного життя суспільства правил визначення достовірності документів. Окремі прийоми критичного аналізу джерел були відомі ще античним історикам (Лукіан, Тацит). В епоху Відродження з науковою критикою стародавніх текстів виступили гуманісти (Л. Валла, У. фон Гуттен та ін.). До 17 ст. відносяться перші спроби створення методики наукового дослідження документів, пов'язані з розвитком дипломатики. Критичне відношення до джерела зустрічається в працях В.М. Татищева. В кінці 18 ст. – 1-й половині 19 ст. працями німецьких учених А.Л. Шлецера, Б.Г. Нібура і Л. Ранке створюється метод історичної критики. Як дисципліна з власним предметом дослідження і специфічною методикою джерелознавство склалося в 2-й половині 19 ст. у працях істориків І.Г. Дройзена і Е. Бернхейма (Німеччина), Ш.В. Ланглуа і Ш. Сеньобоса (Франція), Е. Фрімена (Англія) та ін.

Джерелознавство започаткувалося в межах методології історичного дослідження, оскільки історична наука систематично використовує з метою пізнання історичні джерела. В ході свого становлення джерелознавство узагальнило науково-дослідний і публікаційний (археографічний) досвід, що накопичувався в процесі роботи з літературно-художніми, філософськими, правовими творами в класичній філології, філософській герменевтиці, літературознавстві, лінгвістиці, інших галузях знання. Склалася особлива група дисциплін, що опрацьовує окремі види джерел, – так звані допоміжні історичні дисципліни (палеографія, сфрагістика, дипломатика тощо). Вони допомагають дослідникам правильно читати тексти, ідентифікувати їх, готувати історичні документи до наукового видання і використання.

Джерелознавство традиційно пов'язане з дослідницькою діяльністю історика. Воно довгий час існувало у колі допоміжних історичних дисциплін, і тому подекуди говорять «історичне джерелознавство» та «історичні джерела». Проте на сучасному розвитку суспільства очевидно, що проблеми, фахові для джерелознавства, існують не тільки в історичній науці, а й у набагато ширшому міждисциплінарному дослідницькому просторі. Методи і результати джерелознавства важливі для багатьох галузей знання та практичної діяльності.

Професіонал-гуманітарій будь-якої конкретної спеціалізації повинен володіти теоретико-пізнавальною і практичною системою знань. Вона дозволяє безпосередньо звертатися до першоджерел вивчення проблеми – діловодної документації, графічних, образотворчих, аудіовізуальних джерел, законодавчих актів, літературно-публіцистичних, філософських, релігійних, нормативних, навчальних тощо творів певної епохи. Емпірична розробка джерел – виявлення, опис, публікація, переклад мовами, які доступні для наукового співтовариства – потребують тривалих зусиль. Для більш швидкої зміни професійної орієнтованості джерелознавці розширили міждисциплінарні контакти. Це дозволило використовувати відомості інших наук, гуманітарних і природничих, одержувати з них відносно готові дані для джерелознавчих дослідницьких інтерпретацій.

Вид та тип джерела є соціальною реальністю. В ході дослідження джерело вивчається, аналізується й інтерпретується таким, яким задумав і здійснив його автор. Далі – ширше – таким, яким його, можливо, і не усвідомлювали автор і його сучасники – як явище культури даного часу. Потім, використовуючи методи історичної побудови, виходячи з реальності джерела як частини даної культури, відтворюють її саму. Наприклад, встановивши, як колись створювалися приватноправові документи можна визначити стан правової культури суспільства того часу.

Дослідницька робота починається з виявлення джерел з обраної теми. Необхідно залучати всі без винятку джерела, доступні фахівцю при сучасному стані науки. У великій кількості джерел нового часу, особливо масових, можливе вибіркоче вивчення, за умов репрезентативної (представницької) вибірки. Основним методом вивчення письмових джерел є джерелознавче дослідження. Воно складається з аналізу, що дозволяє виокремлювати з джерел конкретні факти, і синтезу, завданням якого є отримання сукупності фактів з комплексу джерел.

Джерело, як правило, є результатом взаємодії різних аспектів діяльності і переконань людей і вимагає всебічного аналізу. Одне явище відображається в багатьох джерелах, які внаслідок цього необхідно вивчати в сукупності. Починаючи дослідження джерел, фахівець з'ясовує історичні обставини, своєрідність мислення і особливості передачі інформації в епоху, що вивчається. Він має володіти спеціальними знаннями, необхідними для роботи з документами обраного періоду. Аналіз різних видів джерел має свої

особливості. Наприклад, акти досліджуються за допомогою формулярного аналізу, розробленого дипломатикою; документальні джерела досліджуються інакше, ніж оповідні тощо.

Джерелознавчий аналіз (історична критика) складається з двох частин: 1) визначення достовірності джерела (зовнішня або текстологічна критика); 2) з'ясування достовірності відомостей, що містяться в ньому (внутрішня або власне історична критика).

Визначення достовірності складається з вирішення трьох завдань: встановлення тексту, інтерпретація джерела і вивчення його походження.

Встановлення тексту включає:

- прочитання і осмислення тексту, виявлення пізніших приписок і вставок (інтерполяції);

- визначення відношення до оригіналу (якщо це не оригінал, то відновлення історії тексту і первинного авторського оригіналу).

Інтерпретація джерела полягає в:

- з'ясуванні, про що саме повідомляється в ньому (конкретні факти, події, явища);

- тлумаченні прямого та інакомовного значення тексту, розшифровці специфічних висловлювань, метафор, натяків.

Вивчення походження джерела передбачає встановлення:

- імені автора, часу, місця виникнення джерела (атрибуція);

- умов його виникнення.

Дата і місце можуть бути визначені приблизно, за непрямыми ознаками методами палеографії, метрології, дипломатики тощо. Тільки збіг всіх непрямих ознак дозволяє вважати завдання вирішеним. Атрибуція за непрямыми ознаками (зміст, мова, стиль, почерк) завжди ненадійна і є робочою гіпотезою до її документального підтвердження.

У першій частині дослідження фахівець може зробити висновки про достовірність або підробленість джерела. Методи подальшого аналізу залежать від характеру інформації, що міститься в джерелі. Документальні джерела (законодавчі пам'ятки, акти) в цілому не потребують доказу достовірності. Проте в них можуть міститися окремі частини оповідного характеру (преамбули, історичні передмови), які піддаються внутрішній критиці. Встановивши достовірність документального джерела, дослідник розкриває

його суспільний зміст, вивчає конкретні умови та історію виникнення, витягує з документа відомості, що потрапили в нього незалежно від волі укладача.

З'ясування достовірності оповідних джерел (літописи, мемуари, публіцистика тощо) складається з трьох завдань:

- з'ясування умов, в яких виникла інформація;
- розкриття інтересів автора;
- перевірка конкретних відомостей.

Якщо джерело є повідомленням учасника або живого свідка подій, то з'ясовуються обставини, в яких він знаходився при спостереженні, можливості, які він мав для відтворення історичної дійсності. Якщо автор повідомляє відомості про подію, очевидцем якої не був, то встановлюються джерела запозичення, ступінь повноти і точність їх передачі.

Після вивчення всієї сукупності джерел, використаних в оповідному творі, з'ясовується його достовірність. Класові і політичні позиції автора, особисті симпатії і антипатії впливають на об'єктивність свідчення. Тенденційність джерела може виявлятися відкрито або завуальовано (загальний тон, характеристики, умовчання про відомі факти тощо).

При перевірці конкретних відомостей джерела користуються методами логічно-сислового аналізу і зіставлення. Важливо з'ясувати, чи немає в аналізованому творі внутрішніх суперечностей або суперечностей з повідомленнями інших джерел; якщо є – встановити їх причини. Збіг фактів в різних джерелах, що виникли незалежно одне від іншого, свідчить про достовірність; збіг у всіх деталях припускає запозичення. У результаті другої частини аналізу дослідник зможе визнати свідчення джерела за достовірні, вірогідні або відкинути їх.

Дослідивши всі необхідні джерела, фахівець приступає до джерелознавчого синтезу (синтетичної критики). В процесі синтезу узагальнюються одержані раніше дані, джерела зіставляються по мірі їх достовірності і повноти, з'ясовується зв'язок між ними. Встановивши всю суму фактів, що відносяться до теми дослідження, фахівець визначає відсутні ланки, які може реконструювати за допомогою наукової гіпотези.

Народам архаїчної культури міф замінював історичні джерела. Він вирішував завдання історії як способу пізнання навколишнього світу. Зв'язок історичного і міфологічного начал наявний в космологічних і ранніх

історичних текстах. Вони організовувалися у вигляді серії питань і відповідей, що вичерпують тему (у космологічних текстах, наприклад, склад всесвіту).

Ранні історичні тексти наслідували цю традицію. Показовим є зачин «Повісті временних літ» (1110-ті): «... Откуда есть пошла русская земля. Кто в Киеве начал первее княжити и откуда русская земля стала есть». Ранній історичний опис будується як питання, відповіді на які можна знайти, виконуючи операції над текстом. Пошук «історичної» відповіді продовжує процедуру «запитання», що прийшла з ритуалів, які зберігають і забезпечують космологічні тексти.

Раціоналістично інтерпретує міфи в своїх працях Геродот (490?–425? до н.е.), зворотні висновки робить Фукидід (460?–400). Наслідком композиції «питання-відповідь» є діалоги в ранніх історичних описах. Геродот використовував їх для показу подій, свідком яких не був і про які йому не могли розповісти очевидці. Розчленування такого тексту задається описом подій, які відповідають хронологічним відрізкам з неодмінною вказівкою начала – акту творіння. Опис послідовної організації всесвіту подається в напрямі «ззовні → всередину» у вигляді операцій, що породжують перехід від одного етапу творіння до наступного.

Відбувається сходження від космологічного і божественного до «історичного» і людського: останній представник космологічного ряду поєднується з першим представником історичного ряду. На стику виявляється культурний герой, що облаштовує космос у земному масштабі. Ним встановлюються норми і правила соціальної поведінки, шлюбні відносини для членів даного колективу й історичні схеми родинності.

Час і простір ранніх історичних описів продовжували міфопоетичну традицію. Автори дотримувалися циклічного тлумачення часу, лише «розпрямляли» останній цикл. Це виявлялося в складанні списків, впорядкованих щодо обраної хронології. Такі залишки староегипетського літопису збережені «Палермським каменем» (25 ст. до н. е.), Ассирійські літми (списки епонімів 12 – 7 ст.ст. до н. е.), старокитайські історії царств, династії, аннали, родові таблички з іменами предків і датами їхнього життя (1027–249 до н. е; чжоуській період). Індійська генеалогічна традиція починається з канонічних текстів індуїзму – пуран (сер. I тис. до н. е. – друга пол. I тис.) і квазіісторичних текстів «ітіхаса» («історія»). Вони є списками подій, за якими можна відновити локальну історію. Тимчасова лакуна між епохами творіння та

першопредків і останніми трьома-чотирма століттями в цих творах заповнена міфологічним матеріалом.

У античній ранній історичній традиції також є списки, що співвідносяться з тимчасовою віссю. Серед них найбільш відомі:

- нечувана історія Коринфа в генеалогічних поемах Евмела «Коринтіака» (12 – 7 ст.ст. до н. е.);

- спроба зв'язати суперечливі епічні оповіді про богів в єдину генеалогію в «Теогонії» Гесиода (9 – 8 ст.ст. до н. е.);

- порічні офіційні записи, «Генеалогії» одного з останніх логографів Гекалея Мілетського (546–480 до н. е.).

Автори ранніх історичних описів, створюючи історію міст, держав, династій, цивілізацій, використовували точки відліку, що перейшли з космологій: народження, зростання, деградація, смерть. У їхніх працях описи царств і воєн виступають історичним аналогом космологічних конфліктів. Заснування міста – традиційний початок ранніх історичних описів (наприклад, Риму у Тіта Лівія). Він поєднує міф і історію, відображаючи тему космологічного творіння. Родоначалники історичної традиції, реальність яких сумнівна – Рем і Ромул у римлян, Лях, Чех, Крак, Кий у слов'ян, – у однаковій мірі відносяться до міфу й до історії.

Вчинки таких персонажів детерміновані волею учасників космологічної дії (що продовжує середньовічна провіденціалістична традиція). Напрямок руху історії виявляється низхідним по аналогії з найбільшою сакральністю «начала» – акту творіння в космогонічній схемі, де тільки що створений всесвіт виявляв абсолютну цілісність і гармонію. В уявленнях про чотири доби перша вважалася золотою, а остання – залізною, найгіршою і безнадійнішою («Праці і дні» Гесиода).

Подальший розвиток джерел пов'язаний з розмежування міфу і «історичного» переказу (легенди). «Історичні» перекази є контамінацією подій за участі людей – носіїв даної традиції, з подіями, що охоплюються актуальною пам'яттю колективу. Її складають: власна пам'ять оповідача, пам'ять попередніх поколінь (для неписьменних традицій не більш ніж сім), генеалогічні схеми тощо. За межами періоду актуальної пам'яті все минуле не диференціюється в тимчасовій площині: більша або менша віддаленість подій від оповідача не має значення. Причому «історичними» визнаються тільки

«свої» перекази, подібні ж наративи сусіднього племені вважаються міфологією.

Міф і легенда в доісторичному суспільстві слугують повідомленнями про істинні події. Різниця між ними в тимчасовій дистанції. Міф відноситься до далекого минулого, коли світ виглядав інакше, ніж тепер. Легенда має справу з історичними персонажами, певним місцем і плем'ям, заснована на подіях насущної ритуальної або соціальної значущості.

Міфологічні основи якнайдавнішої оповідної літератури не викликають сумнівів. «Проміжні» жанри – спогад, хронікальні замітки, свідчення, розповіді про походження – безпосередньо примикають до історичних описів, але витокami сходять до міфопоетичної традиції. Широке включення в історичне оповідання фольклорного (казкового) матеріалу характерне працям логографів і Геродота. Римська історична традиція, пов'язана з похвалою при похоронному обряді, продовжується у вигляді життєпису покійного. Такі описи включають постійні повідомлення про затьмарення, землетруси, втручання випадку, обставини.

Історичні умови, в яких склалися епічні традиції, з часом змінювалися. Тому в текстах співвідношення міфологічного й історичного матеріалу і світогляду різне. Суцільно міфологізовані старі індійські епічні поеми «Махабхарата» (сер. I тис.), «Рамаяна» (2 ст.), авторство яких не встановлено, але приписується поетам В'ясі та Вальміці; пурани протистоять середньовічним «історизованим» іспанській «Пісні про мого Сіда» (12 ст.) або ісландським і скандинавським родовим сагам. На міфі, з одного боку, і на історичних текстах – з іншого, засновані агіографічні легенди. Самостійним соціальним феноменом є процеси «історизації» легенд і «міфологізації» історичних текстів, до біографій реальних історичних осіб.

У I тис. до н. е. у широкого кола народів від Середземномор'я до Тихого океану формувалися класове суспільство і держави. Це спричинило кризу міфопоетичних начал, які в їх традиційній формі не могли пояснити нові життєві явища, що виникали. Потрібні були інші способи опису, які включили б ці нові явища. Відбувся якісний перехід від космологічних і квазіісторичних текстів, що орієнтувалися на етіологічні міфи, до історичного бачення світу. Спочатку воно лише частково відділяється від міфологічного, використовує традиційну поетику (форму викладу, некритичність). Проте в новому –

історичному – баченні світу оцінка результату дається з урахуванням процесів, що його викликали.

У перших власне історичних творах міфу знаходиться місце, але він вже не виконує визначальної ролі в загальній концепції, стає епізодом, деталлю, елементом стилю. Історичний погляд «віддаляється» від сфери сакрального. Космогонічна схема переноситься на діяння людини, які раніше не заслуговували особливої уваги. Такі роботи старогрецького логографа Гелланіка (485?–400? до н. е.) з його хронологічною схемою загальної історії низки різних країн, «Ши-цзі» («Історичні записки») Сима Цянь (145?–90? до н.е.) – перша зведена історія Китаю, історія Пелопоннеської війни Фукидіда.

Потім історичний погляд стає альтернативним міфологічному [5]. Виникає історичність – усвідомлення хронологічного руху, змін навколишньої дійсності, безповоротності минулого, але відчутної залежності від нього теперішнього і майбутнього. Відособленню історії від міфу сприяла видозміна релігійної традиції. Сакральний правитель, цар-жрець, втрачав космологічні зв'язки і робився спадковим вождем, тобто включався в конкретні історичні відносини. Потім відбулася «декосмізація» Бога. Християнська міфологія помістила цю фігуру в історичний час, наполягаючи на тому, що Ісус Христос, постраждав від Понтія Пілата в I столітті нової – християнської – ери.

Нарешті, історичний погляд повністю заперечує міфологічний. Людина живе не у сфері міфу і космогонії, які здійснюють циклічні маневри, а в «лінійній» історії, що розвивається незворотно. Історія трансформувалася в спосіб осмислення людських діянь у минулому. Оформилися поняття причини і наслідку, поєднані з ідеєю руху в часі. Це зробило історію науковою дисципліною, історизм – світоглядом, згідно з якими причинно-наслідкові зв'язки детермінують буття соціуму й окремих колективів і осіб у ньому.

Не підлягають сумніву суверенність історії і міфу, історизму і міфопоетичного світогляду. Проте, стверджуючи про незалежність історії і міфу, не можна заперечувати їх глибинні генетичні зв'язки. Епохи з розвиненою історичною традицією за допомогою сукупності міфологічних описів моделюють історичний матеріал, який потребує осмислення. Це дозволяє виявити семантично приховані важливі стимули, підтексти, контекст, взаємозв'язки та аналогії, що визначають розвиток даної культури, а також саму історичну реальність, яка створюється й усвідомлюється носіями цієї

традиції. Співвідношення міфологічності в історії й історичності в міфі важливі і актуальні для будь-якої епохи: у історичних і історіографічних джерелах можуть міститися – не завжди через авторський намір – апробовані міфологічні схеми. Можна говорити про стійку міфоісторичну (міфоісторіософську) традицію і про її проникнення в матеріал «нового» рівня – у твори, написані на історичній основі.

Бібліографія

1. Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: міжвід. наук. зб. / Ред. Г.В. Боряк; НАН України. К., 1999-2007. Вип. 1-9.
2. Дослідження діловодства та документообігу в установі: етапи, принципи, методи / Савченко С.В., Ткач Л.М., Прокоф'єва К.А., Вітер В.О. // Вісник ПДАБА. Дніпропетровськ. 2015. № 3. С. 66-73.
3. Історичне джерелознавство: підруч. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. / Я.С. Калакура та ін. К., 2003.
4. Калакура Я.С. Джерелознавство історичне // Енциклопедія сучасної України / Співгол. ред. кол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський. Т. 7. Г – Ді. К., 2001. С. 520-521.
5. Савченко С. Историография как форма ложных воспоминаний // Докса. 2017. № 1 (27). С. 31-43.
6. Спадщина. Літературне джерелознавство. Текстологія: зб. наук. пр. / Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. К., 2004-2007. Т. 1-3.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку проф. Михайлюком О.В.

УДК 371.671.11:37.022+94(09)

І. М. Безена
(Дніпро)

ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК З ІСТОРІЇ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТВОРЕННЯ ТА ЕКСПЕРТИЗИ

Розглядається створення об'єктивних і толерантних підручників, які б, впроваджували новітні виховні та дидактичні технології, сприяли підвищенню інтересу молоді до вивчення вітчизняної та світової історії в контексті освітньої концепції «Нова українська школа».

Ключові слова: «Нова українська школа», підручник для школи, експертиза, навчальні програми, державні стандарти, компетенції, гуманітарна освіта, особистість, зміст освіти, поняття, сталий розвиток.

The creation of objective and tolerant textbooks is under consideration, which, by implementing the latest educational and didactic technologies, would contribute to increasing the interest of young people in the study of national and world history in the context of the educational concept "New Ukrainian School".

Key words: "New Ukrainian school", textbook for school, examination, curricula, state standards, competences, humanitarian education, personality, content of education, concept, sustainable development.

Концепція «Нова українська школа» та процеси її реалізації поступово стають реальністю в шкільному освітньому середовищі. Ключовими питаннями реформи шкільної освіти постають через проблеми зміст шкільної освіти: нові – типові навчальні плани, предметні освітні програми, навчальні підручники для здобувачів освіти, які осучаснені за структурою, змістом та формами індивідуальної роботи з дослідження історичних подій, фактів й особистостей.

Кабінетом Міністрів України та профільним міністерством розроблено й затверджено нові Державні стандарти, навчальні плани та програми, окреслено сучасні освітні підходи, критерії і шляхи покращення якості надання громадянської та історичної освіти молоді, яка формуватиме майбутнє суспільство нашої держави. Одним із актуальних педагогічних шляхів є питання щодо створення сучасних, інтерактивних і доступних для сприйняття школярем навчальних підручників, які оновлено за ідеологією, змістом, формами подачі освітньої інформації, ціннісно зорієнтовані на формування освіченої людини, з об'єктивними і гуманістично-толерантними принципами життя за суттю.

Навчальні посібники з історії призначені для здобувачів освіти певної вікової групи, які через змістові блоки освітньої інформації будуть доступні і готові для освоєння/засвоєння дитиною самостійно або за допомоги педагога, розвиватимуть індивідуальний інтерес та прагнення до вивчення вітчизняної соціокультурної та історичної спадщини, сприятимуть формуванню освіченої людини і громадянина. Все окреслене, від теорії і до практики, надаватиме можливості педагогу і освітньому середовищу трансформуватись, і прийти до школи, у якій в минулому давали тільки репродуктивні знання, до школи – компетентностей для життя і самореалізації у новому цифровому столітті.

Окреслена проблема досить не проста за суттю стратегій та змістом, адже науковці не полишають її осмислення та різновекторність дослідження. Традиційно, увага до проблеми навчального підручника була завжди

притаманна педагогам різних часів, серед них – В. Сухомлинський, А. Захаренко, М. Стельмахович, Ш. Амонашвілі та ін. Актуальність наукової проблеми відзначили й зарубіжні вчені – Дж. Д'юї, А. Шлейхер, М. Генсон, К. Робінсон, Дж. Гатто та ін.

Свої думки з проблеми творення шкільного підручника, його змістовим та актуальним наповненням, окреслювали наші сучасні науковці: В. Кремень, О. Пометун, М. Романенко, Н. Яковенко, Н. Коваль, О. Малій, Ю. Половинчак, Н. Гупан, С. Костилева, А. Махінько, І. Смагін, А. Булда, О. Удод, та ін. Вказана наукова і педагогічна проблема з підручникотворення перебуває в проблемному полі досліджень науковців різних галузей науки – філософії освіти, педагогіки, психології та історії.

Отже метою статті є дослідження філософсько-освітніх аспектів підручникотворення з історії для базової та профільної школи, експертизи підручників та пошуків нових форм освітньої інформації для сталого розвитку людини. В ході дослідження, автором особливу увагу приділено інформаційній репрезентації у змістовій рівності, доступності і всебічності у висвітленні періодів історії вказаного часового проміжку. Предметом детального аналізу виступають навчальна програма та макети підручників, які розміщено для експертизи Інститутом модернізації змісту освіти та призначені для експертизи в поточному періоді.

Починаючи з 2018 року розпочато новий етап реформи українського шкільництва, а саме: проведено процедури з розвантаження у змісті навчальних програм, підручників і розпочато пошук нових предметних пріоритетів та педагогічних методик для сталого розвитку особистості. Чи вдалося здійснити заплановане, що отримали навиході вказаного процесу, на скільки школярам стало прийнятним і зрозумілим процедури з користування новими навчальними підручниками?

Міністерством освіти і науки України наказом від 03 серпня 2022 року № 698 рекомендовано нові Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти з навчальних дисциплін «Історія України», «Всесвітня історія» та інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ». Визначено нову мету, ідеологію, оновлено тематику історичних досліджень, тлумачення понять та виклад окремих періодів історії України та світу.

Необхідно підкреслити, що шкільний підручник залишається найвагомим продуктом формування молодого покоління та для освітньої

діяльності й впливу на суспільну свідомість. Дослідник наукової проблеми О. Удод відмічає, що «... жодні інші засоби масової комунікації ще не здатні замінити підручник у його засобах впливу на самоідентифікацію найрізноманітніших груп населення: учнів, їхніх батьків, учителів ...» [4, с. 8]. Тому, по особливому постає питання про шкільний підручник у контекстах Нової української школи та сучасних викликів української історії.

Сучасні тенденції, які окреслились у практичній реалізації нових (оновлених) навчальних програм та змістових особливостей переформатування підручників шкільної освіти, проходять в непростих умовах освітньої реформи й особливого періоду в державі:

- по-перше, протистояння старого і нового світоглядів щодо нового змісту підручника;

- по-друге, у різному баченні змістовного інформаційного наповнення та формування шкільного підручника, який призначений для дитини певної вікової групи, оптимальний за змістом, зрозумілий йому та несе цікаву, якісну і корисну освітню інформацію призначену для самостійного осмислення;

- по-третє, сформувалась національна мережа авторських шкіл по створенню підручників для здобувачів освіти, компетентісно та ціннісно зорієнтованих;

- по-четверте, розпочала формуватися мережа експертів для оцінювання макетів підручників та визначено критерії оцінювання макетів;

- по-п'яте, не вирішено питання про формування мережі закладів освіти, які мають стати пілотними для прогностичної апробації макетів шкільних підручників із школярами відповідної вікової групи.

Окреслилась і ще одна нова риса сучасного світу – боротьба за ідеологічні впливи на свідомість людини в контексті сучасної російсько-української війни, у контексті якого йде також боротьба за основи історичної минувшини, джерела державності, культури та переосмислення відносин між країнами центральної й східної Європи у минулому та сьогодні.

Вищевказане, тісно пов'язане в практичному аспекті із суб'єктивними чинниками, а саме: учасниками формування освітнього середовища, в проблемних контекстах – «автор-експерт-вчитель-школяр»/«вчитель-школяр-батьки-громада». Актуально, на скільки їх інтелектуальні потенціали та інтереси направлено на сталий розвиток особистості, у певній мірі

співпадатимуть: у часі, змісті, практично-орієнтованих завданнях, методиках та цілях й результатах освітньої діяльності.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», визначено, що Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти спрямований на виконання завдань закладів освіти і визначає вимоги до освіченості школярів. Навчальна програма «Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи» визначає загальну мету базової загальної освіти, яка полягає «в розвитку та соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів» [6, с. 3; 5; 2].

Значення навчального підручника з історії для школяра 6-го класу є особливим, він відкриває для дитини історичний матеріал із життя стародавніх і античних цивілізацій у світі, на території Європи та українських земель. Дослідники проблеми програми та підручника з історії Н. Гупан та О. Пометун, оцінюючи значення навчальної програми та підручника відмічають, що «... всі підручники повинні забезпечити учням можливості ... опанування ... програми ..., ... можливість формування ... програмних понять, умінь та компетентностей на ... історичному матеріалі ...» [1, с. 123]. В той же час, ми відмічаємо старі підручникові проблеми у власному трактуванні окремих тем, які в навчальній програмі окреслені не чітко, тож автори роблять можливо інколи невдало спробу у власному викладі теми, яка інколи не враховує психолого-емоційних особливостей дитини віком 11-12 років. Вказане не завжди приводить до підвищення освітньої якості і зацікавлення до розвитку, а тільки до кількісно перевантаженої історичної інформації, яка дитиною може не сприйматись та притупляти прагнення до індивідуального розвитку.

Дослідник І. Смагін висловлює думку, що «... книга має враховувати вікові й психологічні особливості учнів та вимоги до основних форм навчання (за новим стандартом – урок і практичне заняття)» [3, с. 695]. Окреслене, на нашу думку, призводить до «непорозуміння» в контексті «автор-експерт»/«вчитель-дитина» щодо змістового викладу освітньої інформації та особливостей індивідуального її сприйняття. Тому, значення/місія вчителя у вказаному контексті значно зростає, але і йому потрібна значна методична підтримка для реалізації успішного педагогічно-освітнього процесу.

Ми відзначаємо, що зможемо створити зрозумілі освітні передумови для забезпечення успішного і якісного виконання теоретичних й практичних завдань з історії через підготовку сучасних шкільних підручників, які призначено для здобувача освіти, відповідно досягнемо й прийдемо до розуміння індивідуальних освітніх потреб школярів щодо конкретного змісту інформації, розміщеної у підручнику. Тому, крім всього вищевказаного, вбачаємо й проблеми з прискорення/покращення внутрішніх процесів авторського підручникотворення, убезпечення від негативних/старих змістових прикладів, впровадження інформаційно-освітніх новацій та сучасних можливостей у дизайні, поліграфічному оформленні нових шкільних підручників призначених для школяра, оптимального змісту і якості поданої інформації тощо.

Науковці й вчителі відмічають сучасні тенденції індивідуального розвитку дитини та взаємовідносин із цифровими технологіями, кліповим мисленням, новими світоглядами і освітніми потребами, які значно впливають на формування особистості і її сталого розвитку для життєвої самореалізації. В той же час відмічаються риси дитини нового покоління і освітніми потребами, які уособлюють риси кліпового мислення, не здатність на довго зосередитись й сконцентруватися на елементах освітньої роботи і постійні ризики з відволіканням від виконуваної дослідницької роботи. Сучасне покоління народилось у світі, в якому алгоритми постійно змушують натискати, скролити (прокручувати, гортати) та свайпати. Інколи навіть не задумуючись про можливі ризики і наслідки в житті.

В даному аспекті постає педагогічна проблема, як пристосувати й адаптувати типову навчальну програму до індивідуальних особливостей дитини, які сформовано цифровими технологіями та індивідуальними освітніми потребами. Яким чином, розвивати й долучати до навичок читання книги, роботи за освітньою програмою, розвивати самостійні навички дитини з самостійного освітнього розвитку та зрозуміти, який змістовно і функціонально має бути сучасний шкільний підручник, призначений для дитини? Адже читання для дитини, а тим більше складне і довге стає виснажливим завданням, але ми розуміємо, що не вмючи зосереджуватись дитина не зможе повноцінно аналізувати, занурюватися та критично оцінювати інформацію. Навчальна інформація має містити багаторівневу предметну платформу за змістом, завданнями та ефективними результатами діяльності, яка спонукатиме дитину

до індивідуального розумового розвитку та формування життєвих компетентностей.

Інноваційність підходу авторів до макету підручника акцентовано у використанні методологічного апарату, вибудовування технологічного процесу дослідження й результату розвитку, який спрямовано на індивідуальну траєкторію розвитку дослідницьких навичок та критичного мислення:

1) стимулювання школярів до самостійного аналізу історичного фактажу, співставлення та оцінювання;

2) застосування діяльнісних аналогій й просторових уявлень, порівняння, осмислення схем, карт і таблиць різного формату, тестових і творчих завдань;

3) стимулювання здобувачів освіти до самостійного пошуку додаткової інформації, проєктної діяльності, розвиток у них уміння висловлювати власну думку, формувати судження, систематизувати за певними критеріями поданий матеріал;

4) формування громадянської позиції та свідомого ставлення до сучасних подій через звернення до особистісних вражень;

5) концентрація уваги не на окремих фактах, подіях і персоналіях, а на загальних тенденціях та спадкоємності історичних подій;

6) формування розуміння цивілізаційної значущості історичного періоду у ефективному вивченні минулого українських земель через порівняння з подіями світової історії того періоду або сучасності.

В той же час окремі автори подають практико зорієнтовані завдання, що орієнтовні на цифрову кодифікацію й створюють певні дискримінаційні передумови (GR-код, що не враховує можливість відсутності у дитини приладів його зчитування та опрацювання, що говорить про певні ознаки дискримінації за майновим станом та соціальним статусом). Але, окреслене, не має стати фактором для відмови від даного вектору можливості долучення до дослідження історичних подій та постатей. Тобто автори мають створити умови для альтернативи у дослідженні історії і подій.

Кожен макет підручника має оригінальні авторські підходи до змістовного наповнення, структури та використання тексту (основного, додаткового, пояснюючого), позатекстові компоненти (ілюстративні матеріали, понятійний апарат для засвоєння, відомості про ключові орієнтири), відеоматеріали, презентації тощо. Адже, це все і є компонентами, які мотивують особистість до освітнього розвитку, ефективної діяльності та

поглиблення прагнення пізнати історичні події, реконструюючи події минулого, факти та осмислити дії ключових осіб. Відповідно всі окреслені фактори будуть спонукати особистість до осмислення й роздумів, оцінок, гіпотез, їх перевірок та індивідуального інтелектуального розвитку. Цінним є блок інформації для довідок та структурного закріплення знання: глосарій, хронологічна таблиця, витяги із історичних документів, цікаві дослідницькі теми та написання есеїв.

Підсумовуючи, зазначимо: сьогодні існує нове покоління українських шкільних підручників з історії, вони вже цілком відмінні від радянського підручника за концепцією і тематикою. Разом із тим існує низка технологічних і змістових проблем, які належить розв'язати для подальшої модернізації навчальної літератури та наближення до освітніх запитів особистості.

Однак нові покоління українських підручників із історії для базової та старшої школи поки ще розробляються на предметно зорієнтованій парадигмі освіти, однією з їх вад якої є перевантаженість історичною інформацією, подіями і фактами, надмірна складність викладу освітнього матеріалу й обмеженістю для здобувача освіти у самостійному освоєнні. Найчастіше історичні події подаються однобічно (з однієї – авторської – точки зору), без наявності альтернативних думок, переважають практичні завдання в цілому репродуктивного характеру без пропозиції самостійного осмислення історичних подій та діяльності постатей. Такий підхід, не навчає дитину самостійно й критично мислити, працювати одноосібно або в групі, здійснювати дослідницькі пошуки відповідей на суперечливі історичні запитання, спонукати здобувачів освіти до критичних роздумів і оцінок історичних подій, прогнозування й узагальнення тощо.

Бібліографія

1. Гупан Н, Пометун О. Проблеми конструювання змісту шкільної навчальної програми з історії України для 8-го класу // Український педагогічний журнал: науковий часопис. 2016, №3. С. 121-131.
2. Історія України. Всесвітня історія. 6–11 класи: навчальна програма для закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf>.

3. Смагін І.І. Дидактичний та методичний критерії якісного підручника з історії для старшокласників // Проблеми сучасного підручника. 2014. Вип. 14. С. 693-700.
4. Удод О.А. Шкільна історична освіта як репрезентант політики пам'яті // Національна та історична пам'ять. 2013. Вип. 8. С. 8-13.
5. Україна. Верховна Рада. Про повну загальну середню освіту. Закон. 2020: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
6. Україна. Кабінет Міністрів. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. Постанова №898 від 30.09.2020: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Решетіловою О.М.

УДК 282:94+908(477.63)

Н. Г. Мосюкова

(Дніпро)

ХРИСТІЯНСЬКІ ЦЕРКВИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ В КІНЦІ 40-Х РОКІВ ХХ СТОРІЧЧЯ

Висвітлено вплив релігійної політики держави на функціонування християнських церков Дніпропетровщини в кінці 40-х років ХХ сторіччя.

Ключові слова: християнські церкви, радянська влада, Дніпропетровщина, священник.

It was highlighted an influence of religious policy of state on the functioning of the Christian churches in Dnipropetrovsk region at the end of the 40s of 20th century.

Key words: Christian churches, Soviet power, Dnipropetrovsk region, priest.

Радянська влада, яка в 30-і роки ХХ сторіччя проводила жорстку антирелігійну політику, у ході Другої світової війни перейшла до політики певної лібералізації у стосунках з релігійними організаціями, але означена лібералізація мала досить обмежений характер.

Далеко не ідеальна ситуація перших повоєнних років в цій сфері погіршилася в кінці 40-х років. Так, П. Бондарчук зазначає, що «... перші ознаки охолодження державно-церковних стосунків припадають на 1947 рік, а у другій половині 1948 року відбувся їх “злам”» [1, с. 143, 144].

На Дніпропетровщині у перші повоєнні роки діяли дві римо-католицькі громади – у Дніпропетровську та Дніпродзержинську. Після виходу у листопаді 1944 року постанови РНК СРСР «Про порядок відкриття молитовних будівель релігійних культів» обидві спільноти почали готувати документи для реєстрації. Віряни відчували тиск з боку влади, державні органи блокували вирішення питання приїзду ксьондза, в результаті жодна з громад так і не дочекалася приїзду священника.

Римо-католики Дніпродзержинська встигли зареєструвати спільноту у 1945 році. Слово «встигли» вжито не випадково, бо, крім офіційних документів влади, що і так містили багато заборон, існували таємні «вказівки», які ще більше ускладнювали життя вірянам [10, с. 101]. Саме до однієї з таких «вказівок» встигли зареєструвати свою спільноту католики Дніпродзержинська. Вони відмовилися від користування будівлею костелу і збиралися у приватному будинку.

Римо-католицька громада Дніпропетровська не встигла зареєструватися і отримати право користуватися костелом (саме в ньому віряни збиралися щонеділі) в перші повоєнні роки. У 1948 році влада активніше застосувала проти римо-католиків обласного центру «потужну зброю» – фінансовий тиск і спільнота, яка складалася переважно з немолодих людей, подолати його не змогла (державні органи вимагали зробити капітальний ремонт релігійної споруди, який віряни не були спроможні зробити). В результаті костел у католиків Дніпропетровська відібрали і переобладнали його на спортзал.

Не найкращі часи в кінці 40-х років ХХ сторіччя переживали і протестантські церкви. Якщо в перші повоєнні роки спостерігалось зростання кількості їх вірян, а також пресвітерів, то з 1947 року, коли тиск з боку влади посилювався, кількість пресвітерів навіть найбільш чисельної на Дніпропетровщині громади євангельських християн-баптистів почала стабільно зменшуватися. Так, у 1946 році їх було 82 [2, арк. 18], у II кварталі 1947 року – 77 [4, арк. 18], на 1 жовтня 1948 року – 72 [5, арк. 26], на 1 січня 1949 року – 71 [5, арк. 44], у I кварталі 1949 року – 68, а у II кварталі того ж року – вже 63 [6, арк. 17, 36].

Приводом для зняття пресвітера з обліку могло бути, наприклад, хрещення людей без дозволу виконкому і ненадання уповноваженому заздалегідь списку осіб, які захотіли прийняти хрещення. Саме за це постраждав пресвітер євангельських християн-баптистів З. Мороз. Він був

позбавлений права проводити молитовні зібрання за «порушення радянського законоположення про культу» [7, арк. 130].

Були у вірян і неабиякі проблеми з отриманням дозволу на відкриття молитовних будинків. Наприклад, у III кварталі 1948 року влада відхилила клопотання, які надійшли від євангельських християн-баптистів та адвентистів сьомого дня [5, арк. 40]. Більше того, уповноважений Ради у справах релігійних культів по Дніпропетровській області мав вказівку «зверху» не реєструвати спільноти адвентистів сьомого дня [3, арк. 25]. У 1949 році посадовець звітував, що за рік (з липня 1948 року по 1 липня 1949 року) кількість релігійних спільнот в області зменшилася на 12,5% [6, арк. 19].

В кінці 40-х років кадрові проблеми відчувала навіть лояльна до влади Російська Православна Церква. Якщо у 1944–1945 роках кількість зареєстрованих спільнот і чисельність духовенства цієї конфесії на Дніпропетровщині зростала, то протягом 1947–1948 років православні парафії стабільно знімали з реєстрації. Причиною (принаймні для частини з них) було закриття «... по лінії Дніпропетровської єпархії за “маломощность”», тобто парафія не мала можливості утримувати священника. Саме це стало причиною зняття з реєстрації трьох церков та молитовних будинків у IV кварталі 1947 року та у II кварталі 1948 року [8, арк. 48, 99].

Кількість священників РПЦ у другій половині 40-х років також постійно зменшувалася і станом на 1 січня 1948 року по області «... через відсутність священнослужителів було 35 вакантних парафій» [8, арк. 49]. І хоч поповнення лав духовенства відбувалося, але тих, які звільняли цю посаду, було більше. Так, в період з 1 жовтня 1947 року до 1 жовтня 1948 року було зареєстровано 22 служителів культу, а залишили посаду – 28. Частина з них було виключено зі складу духовенства за аморальну поведінку, уповноважений Ради у справах Російської Православної Церкви констатував, що «... серед духовенства Дніпропетровської області продовжують заглиблюватися питання їх розкладання..., а архієпископ постійно займався розслідуванням так званих “неблаговидных” вчинків свого духовенства» [9, арк. 51].

Таким чином, в кінці 40-х років XX сторіччя радянська влада від політики лібералізації у стосунках з релігійними організаціями перейшла до більш жорсткої політики. Цю зміну відчули на собі всі християнські церкви Дніпропетровщини. Наслідком тиску з боку держави було зменшення кількості парафій і чисельності духовенства. Питання приїзду ксьондзів до римо-

католицьких спільнот області було заблоковано владою, єдиний у Дніпропетровську костел у громади відібрали.

Бібліографія

1. Бондарчук П.М. Особливості релігійної ситуації в Україні у середині 1940-х – на початку 1950-х рр. // Український історичний журнал. 2010. №2. С. 137-163.
2. Державний архів Дніпропетровської області (далі ДАДО). Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 3.
3. ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 4.
4. ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 5.
5. ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 6.
6. ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 7.
7. ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 2. Спр. 7.
8. ДАДО. Ф. Р-6464. Оп. 1. Спр. 2.
9. ДАДО. Ф. Р-6464. Оп. 1. Спр. 3.
10. Мосюкова Н. Римо-католицькі спільноти Дніпропетровщини у другій половині 1940-х років // Старожитності Лукомор'я. 2022. №4 (13). С. 97-105.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Савченком С.В.

УДК 007:316.63+002:001

К. А. Прокоф'єва, Ю. С. Нікітчук
(Дніпро)

ВСТУП ДО ВИВЧЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Аналізуються комплекс організованих суспільних дій, якій дає можливість для обміну інформацією усім без виключення представникам людського співтовариства.

Ключові слова: соціальні комунікації, система, суспільна взаємодія, обмін інформацією.

The complex of organized social actions, which provides an opportunity for information exchange to all representatives of the human community without exception, is analyzed.

Key words: social communications, system, social interaction, information exchange.

Соціальна комунікація (англ. social communication) – обмін між людьми або іншими суб'єктами цілісними знаковими повідомленнями, у яких

відображені інформація, знання, ідеї, емоції тощо, обумовлений цілим рядом часово та просторово значимих оцінок, конкретних ситуацій, сфер і норм спілкування, прийнятих у даному суспільстві, суспільній верстві, середовищі, товаристві тощо.

Як зазначає професор В.В. Різун, «... під соціальними комунікаціями необхідно розуміти таку систему суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, що спрямована на розробку, провадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціально-комунікаційні інститути, служби, а з іншого – організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії. Ці комунікації є соціально маркованими, бо передбачають взаємодію з соціально визначеними групами людей. Соціальні комунікації утворюються за законами спілкування, але, як і будь-які технологічні речі, передбачають використання наукових знань про спілкування та про все, що використовується для організації суспільно-комунікаційної справи» [1].

Щодо терміна в однині «соціальна комунікація», то цілком допустимі, пише В. В. Різун, «... два значення: 1) соціальна комунікація як різновид соціальної взаємодії; 2) соціальна комунікація (частіше у цьому значенні – суспільна) як різновид публічного спілкування, що є окремим видом суспільно-культурної діяльності і лежить в основі соціальних комунікацій».

Словосполучення «соціальна комунікація» зазвичай пояснюють трояко: як передача інформації, ідей, емоцій у вигляді знаків, символів; як процес, що пов'язує частини соціальної системи одна з одною; як механізм, що дозволяє визначати поведінку іншої людини.

Соціальні комунікації професор О.М. Холод визначає як комплекс організованих дій (збір інформації, її обробка, трансляція і верифікація впливу інформації на споживача), що спрямовані на обмін соціально важливою інформацією та регулювання соціальних дій, взаємодій і відносин між соціальними суб'єктами й об'єктами у суспільстві. Соціальні комунікації, на його думку, це системні процеси формування соціальних практик за допомогою комунікаційних технологій під час створення інформації, її пошуку,

упорядкування, трансляції, обміну, збереження й вимірювання впливу на реципієнта.

В Україні термінологічним вважається вживання цього словосполучення у множині – «соціальні комунікації», що передбачено законодавчо (Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року за № 1718 «Про доповнення переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» і наказ Вищої атестаційної комісії України від 14 грудня 2007 року за № 67 «Про внесення змін і доповнень до Переліку спеціальностей, за якими проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань»). Згідно до паспорта спеціальності: «Соціальні комунікації – галузь науки, яка вивчає сутність, закономірності соціальних комунікацій, процеси, структури та форми соціально-комунікаційних відносин».

Соціальні комунікації є видом соціальної інженерії. Існують науки про соціальні комунікації. Їх сім: 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій; 27.00.02 – документознавство, архівознавство; 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство; 27.00.04 – теорія та історія журналістики; 27.00.05 – теорія та історія видавничої справи та редагування; 27.00.06 – прикладні соціально-комунікаційні технології; 27.00.07 – соціальна інформатика.

Напрями досліджень:

- теорія та закономірності розвитку комунікаційної системи суспільства;
- історія соціально-комунікаційних інститутів суспільства;
- етапи становлення соціально-комунікаційних структур, форм та процесів;
- історія важливих наукових відкриттів щодо знакових систем,
- інструментів, способів документалізації інформації;
- розвиток соціально-комунікаційної культури суспільства;
- аналіз, становлення та розвиток основних напрямів діяльності документально-інформаційних структур (бібліотек, бібліографічних служб, центрів науково-технічної інформації тощо);
- методологічні, методичні та організаційні засади функціонування документально-інформаційних структур у системі соціальних комунікацій;

- закономірності розвитку засобів трансляції концептуальної, фактологічної та методографічної інформації як складових соціальної комунікації;

- семіотика соціальних комунікацій;

- стратегія розвитку соціальних комунікацій, концепції трансформації комунікаційних систем;

- комунікаційні канали;

- комунікаційні відносини та інформаційна культура суспільства, теорія комунікаційних потреб;

- концепції соціальної інформації та знань у сучасній науці;

- інформаційна технологізація суспільства;

- теорія, історія та методологія наукових дисциплін соціально-комунікаційного циклу;

- професіологічні аспекти підготовки кадрів для сфери соціальних комунікацій;

- інформаційно-когнітивна динаміка суспільства.

В сучасній науці можна виділити кілька основних підходів до розуміння сутності соціальної комунікації як публічного спілкування:

- механізм, завдяки якому забезпечується існування та розвиток людських відносин, який включає в себе всі розумові символи, засоби їх передачі у просторі та збереження у часі (Чарльз Кулі);

- обмін інформацією між складними динамічними системами та їх частинами, які здатні приймати інформацію, накопичувати її та перетворювати (Аркадій Урсул);

- інформаційний зв'язок суб'єкта з тим чи іншим об'єктом (Мойсей Каган);

- спосіб діяльності, який полегшує взаємне пристосування людей (Тамотсу Шибутані);

- акт відправлення інформації від мозку однієї людини до мозку іншої (Пол Сміт, Кріс Беррі, Алан Пулфорд);

- специфічний обмін інформацією, процес передачі емоційного та інтелектуального змісту (Андрій Зверінцев, Альвіна Панфілова).

Методологічним підходом до вивчення явищ, процесів, функцій соціальних комунікацій, за професором В.В. Різуном, є соціально-комунікаційний підхід. Суттю цього підходу є фіксація, моніторинг, опис,

аналіз та інтерпретація даних у системі понять соціально-комунікаційного інжинірингу, а точніше – з точки зору того, чи здійснює об'єкт дослідження на соціум той вплив, який технологічно закладався, і як соціум відреагував на об'єкт впливу. Дослідження комунікаційних об'єктів у соціальному вимірі обов'язково включає:

- фіксацію досліджуваного об'єкта у природній для нього системі суспільних координат (зв'язок із соціальною групою, фахом, віком, освітою, переконаннями, вірою тощо);
- спостереження за досліджуваним об'єктом в соціальних умовах;
- експериментування з досліджуваним об'єктом у реальних або лабораторно відтворених соціальних умовах;
- опис результатів спостережень чи експериментів відносно соціально заданих параметрів;
- аналіз результатів досліджень у соціально заданому контексті;
- соціально зорієнтована інтерпретація результатів аналізу.

Виділяються три основні (базові) функції соціальної комунікації як виду публічного спілкування:

- інформаційна означає, що завдяки соціальній комунікації в суспільстві передається інформація про предмети, їх властивості, явища, дії та процеси;
- експресивна визначає здатність соціальної комунікації передавати оціночну інформацію про предмети або явища;
- прагматична функція означає, що соціальна комунікація є засобом, який спонукає людину до певної дії та реакції.

Соціальна комунікація є об'єктом вивчення багатьох наук – як гуманітарних, так і точних. Кожна наука виокремлює з комунікації як об'єкта дослідження свій предмет вивчення:

- технічні дисципліни вивчають можливості та способи передачі, обробки та зберігання інформації, створення спеціальних кодів – систем певних символів та правил, за допомогою яких можна представити необхідну інформацію;
- психологія та психолінгвістика розглядають фактори, які сприяють передачі та сприйняттю інформації, причини, які ускладнюють процес міжособистісної та масової комунікації, а також умотивованість мовної поведінки комунікантів;

- етнографія вивчає побутові та культурологічні особливості комунікації як спілкування в етнічних ареалах;
- лінгвістика займається проблемами вербальної комунікації – нормативним та ненормативним вживанням слів та словосполучень у мові (як усній, так і письмовій);
- паралінгвістика спеціалізується на засобах невербальної комунікації;
- соціолінгвістика досліджує проблеми, пов'язані з соціальною природою мови та особливостями його функціонування у різних соціумах, а також механізми взаємодії соціальних та мовних факторів, які обумовлюють контакти між представниками різних соціальних груп;
- соціологія досліджує проблеми зв'язків та відношень окремих соціальних суб'єктів (окремих особистостей, малих та великих соціальних груп);
- в політології виник окремий напрям, який досліджує політичні процеси з точки зору інформаційного обміну між суб'єктами політики;
- документознавство цікавлять інформаційні властивості та комунікаційна спроможність документа.

Бібліографія

1. Різун В.В. Теорія масової комунікації. К., 2008.
2. Холод О.М. Соціальні комунікації: тенденції розвитку. К., 2018.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку проф. Михайлюком О.В.

УДК 351/354:004

М. С. Дубов
(Київ)

ПРАВОВА БАЗА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ЗАКОНУ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПРОГРАМУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ»)

Розглядається нормативно-правова база організації електронного урядування та основні положення Закону України «Про Національну програму інформатизації», який вступив у силу 1 березня 2023 р.

Ключові слова: електронне урядування, цифровізація, інформаційне суспільство, публічні послуги, місцеве самоврядування.

The regulatory framework on digital management organization is studied due to the new Law of Ukraine “On the National Informatization Program”.

Key words: digital government, digitalization, informational society, public services, local government.

Україна відзначається стрімким розвитком у галузі електронного урядування та електронної взаємодії громадян з державою. Результатом є поліпшення якості надання адміністративних послуг, а також підвищення ефективності управлінської роботи в цілому. За способом організації публічної влади електронне урядування покликане забезпечувати нові можливості комунікації між членами соціуму, бізнесом та владою, сприяти, через механізм вільного доступу до публічної інформації, участі громадян у формуванні та впровадженні державної політики [2, с. 251; 4; 5; 13].

Верховною Радою України 1 грудня 2022 р. було прийнято новий Закон України «Про Національну програму інформатизації» (далі – Закон) [6], який вступив у силу 1 березня поточного року.

Доцільно зауважити, що вперше Закон України «Про Національну програму інформатизації» прийнято в 1998 р. [7]. Незважаючи на стрімкий розвиток відносин у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, що повинно було спричинити зміну норм законодавства відповідно до реальних відносин, вищевказаний нормативно-правовий акт суттєво не коригувався. В результаті того суб'єкти реалізації проголошеної Президентом України програми «Держава в смартфоні» зіштовхнулись із застарілим/неповним понятійним апаратом та механізмами, які не ураховують усі реалії сьогодення.

Таким чином, Кабінетом Міністрів України на виконання Плану пріоритетних дій Уряду на 2021 р. [8] було подано до Верховної Ради України Проєкт Закону, який передбачався як пакет/варіант змін до діючого законодавства, однак судячи з поданих документів, більш раціональним виявилось прийняття нового нормативно-правового акта.

Згідно із загальними положеннями нового Закону суттєво переглянуто й розширено термінологію, визначено сфери інформатизації, уточнено права та обов'язки учасників процесу інформатизації, врегульовується механізм їх взаємодії з урахуванням інших законодавчих актів, тому актуальним є питання

аналізу новел законодавства щодо правового забезпечення електронного урядування.

Позитивним зрушенням, на нашу думку, є те, що у ст.1 Закону вперше надано визначення термінів «електронна демократія» та «електронне урядування» на законодавчому рівні. Дані терміни широко використовувались у низці декларативних документів Кабінету Міністрів України, а саме: розпорядженні від 13 грудня 2010 р. № 2250-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» [10]; розпорядженні від 15 травня 2013 р. № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» [12]; розпорядженні від 8 листопада 2017 р. № 797-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» [11] та розпорядженні від 20 вересня 2017 р. № 649-р «Про заходи, спрямовані на детінізацію відносин у сфері зайнятості населення» [9], і не містились у попередній редакції Закону України «Про Національну програму інформатизації» 1998 р. Слід наголосити на тому, що в першій редакції проєкту Закону вказані дефініції також не були внесені до понятійного апарату, що призвело до зауважень з боку Головного науково-експертного управління [1] на предмет застосування принципу правової визначеності.

Безсумнівним здобутком є також суттєве доповнення термінології. Так, до законодавчого обігу були введені визначення понять «електронні інформаційні ресурси», «цифровізація», «цифрова технологія», уточнено терміни «інформатизація» та «засоби інформатизації».

Маємо закцентувати увагу на тому, що законодавцем змінено спрямування Національної програми інформатизації, головною відмінністю чого стало формулювання об'єкта, на який спрямований документ. Якщо у попередній редакції це була державна політика та пріоритетні напрями створення сучасної інформаційної інфраструктури України, то в новій редакції – інформаційне суспільство та його розвиток.

Значно оновлені, розширені та законодавчо закріплені основні завдання Національної програми інформатизації у сфері електронного урядування, а саме:

- забезпечення впровадження заходів, спрямованих на розвиток електронного урядування та електронної демократії;
- організація рівного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій;

- підвищення ступеня освіченості громадян з питань інформаційно-комунікаційних технологій.

Окремо можна виділити такі завдання, як удосконалення процедури надання публічних (електронних публічних) послуг та організація інформаційної взаємодії державних органів та органів місцевого самоврядування за допомогою електронного документообігу, спрямованих на досягнення мети електронного урядування – формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

Якщо проаналізувати загальні положення нового Закону, та збірник, підготовлений командою програми Transparent cities/Прозорі міста «Приклади належних практик муніципальної прозорості» (за фінансової підтримки Європейського Союзу та проекту ПРООН «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні», який фінансується Міністерством закордонних справ Данії) [3], можна побачити, що органи місцевого самоврядування змогли реалізувати основну ціль електронного урядування навіть протягом дії Закону України «Про Національну програму інформатизації» 1998 р., тобто в умовах недосконалої законодавчої бази та спираючись на декларативно-концептуальні норми. На офіційних сайтах міст у згаданому напрямі здійснювалася така робота:

1) створювались різні механізми моніторингу діяльності міського голови, виконавчих органів;

2) оприлюднювались документи міських рад з можливістю їх пошуку і завантаження;

3) пропонувались електронні форми звернень та запитів для отримання публічної інформації.

Крім того, трансформації у напрямі відкритості та прозорості безпосередньо торкнулись не тільки діяльності органів місцевого самоврядування, але й різних сфер життя населених пунктів. Структурні підрозділи міських рад активно використовували досягнення в галузі інформаційно-комунікаційних технологій для задоволення потреб мешканців, як от:

- електронна реєстрація заяв на житло та онлайн-черга, що дозволяє заявникам відстежувати їх статус;

- електронні сервіси iGov для подання онлайн-заяв на отримання місця або послуги в міських установах соціальної допомоги;

- системи «Блокчейн» для електронної реєстрації в комунальних закладах освіти (дошкільної, середньої) та багато інших практик.

Таким чином, за результатами дослідження можна стверджувати, що новим Законом України «Про Національну програму інформатизації» до обігу введено дефініцію «електронне урядування»; доповнено, уточнено термінологію та оновлено норми регулювання відповідних правовідносин. Даним законодавчим актом по суті здійснюється нормативне регулювання суспільних відносин відповідно до потреб сучасного інформаційного розвитку.

Бібліографія

1. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про Національну програму інформатизації» № 16/03-2022/40206 від 11.02.2022: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1218281>.
2. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження: моногр. / Романчук О., Бисага Ю., Берч В., Нечипорук Г., Чечерський В. Ужгород, 2021.
3. Приклади належних практик муніципальної прозорості. Transparency International Ukraine: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/pryklady-naleznyh-praktyk-munitsypalnoyi-prozorosti/>.
4. Семчук І.В., Мазур В.Г. Електронне управління в органах місцевої влади: стан і шляхи вдосконалення // Теорія та практика державного управління. Х., 2013. Вип. 2. С. 106-112.
5. Спасібов Д. Електронне урядування в системі сучасних концепцій публічного управління // Теорія та практика державного управління. 2018. № 2 (61) : [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-12.2/index.html> (дата звернення: 20.03.2023).
6. Україна. Верховна Рада. Про Національну програму інформатизації: Закон від 01.12.2022 № 2807-ІХ // Офіційний вісник України. 2023. № 2. С.132.
7. Україна. Верховна Рада. Про Національну програму інформатизації»: Закон від 04.02.1998 № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 27-28. С.181.
8. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік: Розпорядження: від 24 березня 2021 р. № 276-р: [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/276-2021-p#Text.
9. Україна. Кабінет Міністрів. Про заходи, спрямовані на детінізацію відносин у сфері зайнятості населення: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2018 р. № 649-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2018-p#Text.
10. Україна. Кабінет Міністрів. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження від 13 грудня 2010 № 2250-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-p#Text.

11. Україна. Кабінет Міністрів. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження від 08 листопада 2017 р. № 797-р: [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p#Text.

12. Україна. Кабінет Міністрів. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р: [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p#Text.

13. Шимченко Л. Становлення е-урядування в Україні: реалії сьогодення // Соціум. Документ. Комунікація. Сер. Історичні науки. 2018. Вип. 6. С. 248-267.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Іващенко О.В.

УДК 002:811.161.2+321

О. М. Решетілова

(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ МОВИ І СТИЛЮ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТА В ГАЛУЗІ СУДОЧИНСТВА

Розглядаються мовні та стильові особливості процесуального документа, які є важливими для законного прийняття судового рішення.

Ключові слова: правова інформація, процесуальний документ, державна мова, мовний стиль.

Linguistic and stylistic features of the procedural document are considered, which are important for the legal adoption of a court decision.

Key words: legal information, procedural document, state language, language style.

Одним із обов'язкових елементів будь-якої діяльності – правової, управлінської, адміністративної тощо – є фіксація інформації, оскільки отримувати, передавати на відстань, зберігати в часі її можна тільки попередньо зафіксувавши. Матеріальними носіями інформації, що фіксується, є документи, які є засобом закріплення людиною за допомогою письмової мови, або яких-небудь знаків чи символів, а також іншими засобами на спеціальному матеріальному носії інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності, зовнішньо-предметної чи розумової діяльності людини, її плани, наміри, рішення та дії.

Враховуючи велику кількість документів, у контексті досліджуваного питання, необхідно надати характеристику процесуальним документам, які створюються під час судового розгляду. Перебуваючи у нерозривній єдності з процесуальною дією або рішенням, процесуальний документ відображає їх зміст та форму, засвідчує хід та результати, а також характеризується специфічним стилем викладення тощо. Такий документ відіграє суттєву роль у судовому процесі та здійсненні правосуддя, слугує засобом реалізації учасниками процесу своїх прав та законних інтересів, є однією з гарантій їх захисту.

Процесуальний документ незмінно є найважливішим елементом процесуальної форми, яка покликана:

- по-перше, доводити до відома юридично значимі факти, закріплювати та засвідчувати отримані фактичні дані;
- по-друге, слугувати засобом реалізації учасниками процесу своїх прав та обов'язків;
- по-третє, бути гарантією законності.

При складанні процесуальних документів під час судового засідання особливе місце займає їх мова та стиль. Так, мова є єдиним засобом вираження думок людини, тому необхідною умовою культурного й грамотного мовлення є вміння у кожному конкретному випадку користуватися найбільш виразними мовними засобами.

Процесуальні документи, що складаються під час судового розгляду характеризуються спеціальною формою та способом викладу тексту, а тому їх якість багато в чому залежить від уміння правильно користуватися мовними засобами і дотримуватися правил їх вживання. Так, процесуальні документи, що використовуються при судовому розгляді обов'язково характеризуються наступними ознаками:

- вони мають офіційний характер;
- мають спосіб вираження і закріплення (технічний, машинописний, письмовий);
- не мають єдиної процесуальної форми і єдиного змісту, все залежить від значення конкретного процесуального акта;
- форма і зміст процесуального акта знаходяться у цілісній залежності;

- зміст процесуального акта залежить від норми, яка застосовується у певній стадії процесу;

- процесуальні форми документів суворо зумовлені діями учасників процесу та закріплені у законі.

Кожен із процесуальних документів при здійсненні судочинства має своє функціональне призначення на кожній стадії судового процесу, тобто має свої вимоги відносно процесуальної форми та змісту.

Чинне процесуальне законодавство України приділяє особливу увагу складанню процесуальних документів, оскільки закріплення інформації в тих чи інших документах сприятиме встановленню істини у справі та прийняттю законних і справедливих рішень. Таким чином, кожне процесуальне рішення повинно бути точно і ретельно оформлено у відповідному процесуальному документі, який тягне за собою певні юридично-значущі наслідки.

Характеризуючи мову та стиль процесуальних документів, необхідно зазначити, що найважливіша частина серед завдань процесуальної діяльності припадає на збирання, фіксацію, перевірку і оцінку доказів. У процесі цієї діяльності з'ясовуються факти реальної дійсності – обставини, що підлягають доказуванню, які фіксуються в знаковій формі у порядку, передбаченому чинним процесуальним законодавством, у відповідних процесуальних документах.

Так, згідно Закону України «Про судоустрій та статус суддів», судочинство і діловодство в судах України провадиться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють [5]. Здійснення судочинства державною мовою означає, що суд у спілкуванні з учасниками цивільного судочинства застосовує українську мову. За загальним правилом, учасники цивільного процесу в межах цивільного процесу також повинні використовувати українську мову. Це стосується як усного, так і письмового спілкування (через складення судових рішень, повісток та інших процесуальних документів).

Судові документи, тобто документи, які складає суд чи службовці апарату суду (судові повістки, судові рішення, виконавчі листи, журнал судового засідання, протоколи про вчинення окремих процесуальних дій тощо), мають бути викладені державною мовою. Переклад судових документів для

особи, яка не володіє державною мовою, здійснює перекладач відповідно до домовленості між ним і цією особою [1, с. 49].

Відповідно до п. 1.4 «Інструкції з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді автономної республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ», затвердженій наказом Державної судової адміністрації № 173 від 17.12.2013, діловодство в суді ведеться державною мовою. Іноземною мовою можуть викладатися документи суду, які адресуються судом безпосередньо до міжнародної або іноземної організації, підприємства, установи чи посадовій особі. У діловодстві суду можуть використовуватися вхідні документи, викладені іноземною мовою, відповідно до вимог чинного законодавства [2].

У процесуальних актах (документах) необхідна інформація може бути зафіксована різними способами: рукописним, машинописним, друкарським, а також з допомогою креслень, графічних зображень, малюнків тощо. Виготовлення процесуальних актів з фіксацією у них необхідної для правильного вирішення справи інформації називається документуванням [4, с.46].

У загальному значенні процесуальні документи – це складені й оформлені в порядку, передбаченому процесуальним законодавством України, процесуальні дії, що в подальшому є носіями певної інформації. До процесуальних документів можливо віднести протоколи, постанови, доручення, повідомлення, обвинувальні акти, судові рішення, апеляційні та касаційні скарги, апеляційні та касаційні провадження, ухвали тощо.

Однак, документування судових засідань є специфічною стадією судового провадження, яка характеризується особливими процесуальними документами, які забезпечують повну та всебічну фіксацію судового засідання. Зокрема, фіксація судового засідання здійснюється технічними засобами, що включає в себе створення фонограми судового процесу (судового засідання) та покликане забезпечити повне і всебічне документування всіх дій, що здійснюються під час судового розгляду справи.

Крім того, належну увагу слід приділити журналу судового засідання та протоколу судового засідання як документам, що ведуться в суді у порядку здійснення цивільного, кримінального, адміністративного та господарського судочинства, одночасно з технічним фіксуванням судового засідання за

допомогою спеціальної програми звукового запису. Так, підготовка документа певного виду вимагає дотримання певних, тільки йому властивих вимог щодо способу і манери викладу. Крім того, особливу увагу слід приділити остаточним рішенням, що приймаються суддями, які створюються на основі протоколів судових засідань, журналу судового засідання та звукозапису судових засідань. У цьому аспекті, використання документування судових засідань покликане забезпечити винесення законного та об'єктивного рішення суддею для кожної конкретної справи.

Специфіка юридичного письмового оформлення полягає, по-перше, в особливих вимогах до підбору слів, які повинні забезпечити чіткість і ясність тексту; по-друге, у дотриманні законів логіки при викладі матеріалу; по-третє, в жорстких вимогах до оформлення деяких видів документів та їх структури. Тому стосовно юридичної мови часто говорять про простоту стилю. Зокрема, при цьому мається на увазі відсутність у процесуальних документах літературних висловів і складних синтаксичних конструкцій.

Варто зазначити, що «стиль» із латинської мови у буквальному значенні – це «загострена паличка для написання». Так, стиль документування судових засідань характеризується стислістю та лаконічністю, оскільки весь судовий процес фіксується технічним засобом, а заповнення протоколу та журналу судового засідання є лише допоміжним процесуальним аспектом при здійсненні документування судових засідань, та покликаний забезпечити швидко винесенню законного рішення.

Офіційно-діловий стиль процесуальних документів, на яких фіксується судовий процес, характеризується передусім сукупністю таких основних стильових рис (одночасно й вимог до нормативно-правових актів): офіційність, точність, однозначність, лаконічність, стандартизованість (термінології, синтаксичних конструкцій: усталених зворотів, формул, кліше; структури документа), зрозумілість, повнота змісту, логічна послідовність, аргументованість, суворона нормативність на всіх мовних рівнях, настановчо-інформативний характер приписів, безособовість, узагальненість, стилістична однорідність, вмотивованість, емоційно-експресивна нейтральність, відсутність образності та індивідуально-авторських рис.

Характеризуючи офіційно-діловий стиль фіксування судового засідання необхідно відзначити, що документи, на яких письмово фіксується судове засідання, мають бути складені відповідно до встановленої форми, бути

бездоганно відредагованими та оформленими. Це виражається у постійному контролі секретаря судового засідання за їх змістом; штучному відокремленні однієї думки від іншої, поділі всього тексту на абзаци для зручності наступного сприйняття; виправленні можливих мовленнєвих помилок.

Важливою ознакою процесуальних документів є їх логічність – послідовність, відсутність суперечностей. Процесуальний документ має бути викладений у чіткій логічній послідовності: кожна наступна його частина повинна бути продовженням попередньої та закономірно впливати із неї. Логічність виключає суперечливість, непослідовність викладення, нечіткість висновків і рішень.

Вищевказані ознаки процесуальних документів, в тому числі, покликані забезпечити дисциплінованість і відповідальність учасників судового процесу, формування певної етики поведінки під час здійснення правосуддя, запобігання можливості порушенню порядку вчинення процесуальних дій шляхом нехтуванням загальними принципами судочинства тощо.

Мова права це мова офіційного документа, що виражає волю колективу, суспільства, має державно-владний характер і чітко визначену офіційну форму [3, с. 315]. Цілком очевидно, що права без мови немає і бути не може, а мові права притаманні свої особливості та навіть закони, які і з'ясовують учені-мовознавці.

Отже, документування судового засідання має специфічну мову та стиль процесуальних документів, які відповідають загальним ознакам процесуальних документів, характеризуються лаконічністю, точністю, стислістю та однозначністю, що є необхідним для ефективного та законного прийняття судового рішення. Дослідження і вдосконалення у подальшому мови та стилю процесуальних документів у судових справах має дуже велике значення для забезпечення охорони прав і свобод громадянина, а також буде сприяти якісній роботі судів різної юрисдикції.

Бібліографія

1. Гордовенко В. Принцип державної мови судочинства і діловодства в судах України: проблеми правозастосування // Питання судоустрою. Вісник №4 (67). 2011. С. 162.
2. Діловодство у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді автономної

республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ: Офіційне видання. К., 2013.

3. Перунова О. М. Протокол судового засідання як процесуальний документ // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць. 2003. № 2. С. 313-321.

4. Писаренко Л. М. Мова і стиль, логіка і зміст процесуальних документів: метод. рекомендації. О., 1999.

5. Україна. Верховна Рада. Про судоустрій і статус суддів: Закон. Офіційне видання. К., 2010.

Надійшло до редколегії 21.09.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

УДК 007:002+005:316.77

І. Ю. Богданова, Я. В. Дорошук, О. С. Шаповал
(Дніпро)

ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВА КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Аналізується сучасний період розвитку суспільства як інформаційно-комунікаційне середовище взаємодії людини і документа.

Ключові слова: суспільство, документ, інформація, інформаційне суспільство, комунікація.

The modern period of society's development is analyzed as an information and communication environment of interaction between a person and a document.

Key words: society, document, information, information society, communication.

Сучасний період розвитку цивілізації характеризується переходом від індустріального суспільства до суспільства інформаційного. Інформація – основний об'єкт сучасного суспільства, тож її роль сьогодні величезна. Сам термін «інформація» походить від латинського "informatio", що визначається як роз'яснення, повідомлення.

Багато авторів дають своє визначення терміну «інформація». Наприклад, О.В. Матвієнко вважає, що інформація – це властивість речі [2, с.34]. Але, так би мовити, не первинна, а вторинна. Тобто інформація притаманна тільки потенційно тій речі, що її несе, це тільки її можливість. Неречова (нематеріальна) природа інформації іноді подається як доказ її ідеального характеру. У загальному випадку це помилково, оскільки властивості можуть

мати не тільки ідеальний, але і матеріальний характер. Інформація існує в ідеальній формі, наприклад, як зміст суспільної пам'яті. Однак вона не може мати буття незалежно від людської психіки, на кшталт об'єктивної властивості електромагнітного сигналу від датчика до блока керування ракети.

Передача інформації пов'язана з речовим носієм. Тому процес передачі інформації завжди супроводжується обміном енергією або матерією між носієм та приймачем. Цей обмін може викликати зміни в стані або поведінці приймача (у нашому випадку – людини), але підсумок передачі інформації це те, що не зводиться тільки до результатів такого обміну. Практично, прочитавши черговий текст, людина *замислюється* над прочитаним. Але не тільки *осмислення* з відволіканням від тексту є бажаним результатом цього читання. Бажано, щоб то була нова інформація, яка б змусила *переосмислити* прочитане та систематизувати його у своїй пам'яті.

Тобто інформація – це об'єктивна та незалежна від свідомості сутність. Вона може народжуватись або переноситись посланнями (словами, судженнями) або іншими продуктами пізнавальної діяльності суб'єкта (інтерпретатора). Теорія інформації переважно фокусується на умовах генерування і передачі кодованих (мовних) послань. Однак будь-яке явище реальності може генерувати інформацію. Отже, інформація – це вторинна властивість речі-носія, що за своєї актуалізації реципієнтом змінює його стан та поведінку тією мірою, що не зводиться тільки до обміну між ними енергією та матерією [3, с. 12-13].

Г.М. Швецова-Водка термін «інформація» подає з погляду інформаційної комунікації. Адже «інформація» використовується в багатьох побутових висловах і теоретичних концепціях із різними значеннями. Найпростіші тлумачення такі: повідомлення про щось; певні відомості, сукупність якихось даних, знань; відомості про навколишній світ, процеси, які в ньому відбуваються, про події, ситуації, будь-яку діяльність, що сприймають людина і живі організми, керуючі машини та інші системи. Є й інші значення поняття «інформація», пов'язані з тим чи іншим конкретним випадком слововживання, із традицією певної галузі знань і людської діяльності.

Сучасне розуміння поняття «інформація» свідчить про те, що воно є категорією, тобто таким поняттям, яке відображає найбільш загальні й істотні властивості, сторони, відношення явищ дійсності та об'єктів пізнання. Застосовування категорії «інформація» означає, що в пізнанні певного явища

використовується так звана «теорія інформації» або «теорія інформаційної комунікації», або, що те саме, комунікаційно-інформаційний підхід. Це означає, що ті чи інші явища дійсності розглядаються людиною (суб'єктом пізнання) як складові певного комунікаційно-інформаційного процесу чи комунікаційної системи [6, с. 43].

Інформація при цьому розглядається як «... те, що передається в процесі комунікації»: сигнали, зміни у механічному, фізичному чи хімічному стані одержувача інформації; зміни в обсязі та характері знань людини, яка одержує інформацію в результаті комунікаційного процесу. «Інформація» тут не має ніякого конкретного наповнення, бо вона є різною в різних комунікаційних системах. Це поняття, що застосовується для позначення змісту повідомлень, які передаються в процесі комунікації. Вислів «передача інформації» – це метафора, переносне вживання виразу на основі аналогії, схожості [6, с. 45]. Отже, поняття «інформація» свідчить тільки про те, що певний процес розглядається дослідником як комунікаційно-інформаційний.

Закон України «Про інформацію» не дає визначення що таке інформація, а визначає основні види інформації. Згідно до нього основними видами інформації є: статистична інформація; адміністративна інформація (дані); масова інформація; інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; соціологічна інформація (стаття 18).

Джерелами інформації є передбачені або встановлені Законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи (стаття 26).

Документ в інформаційних відносинах – це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві. Первинний документ – це документ, що містить в собі вихідну інформацію. Вторинний документ – це документ, що являє собою результат аналітико-синтетичної та іншої переробки одного або кількох документів (стаття 27) [5].

Отже, документ – це форма повідомлення, а повідомлення – це інформація. Інформації притаманні властивості, що вимірюються своїми особливостями (табл. 1):

Таблиця 1 – Властивості інформації

Властивість	Особливості
Інваріантність по відношенню до носіїв. Незалежність семантики від типу носія	Одна і та ж інформація може бути записана різними знаковими системами (різними мовами), ці знакові системи можуть використовувати різні фізичні носії для запису
Вимірювання кількості	Основи цієї властивості інформації закладені в теорії Шеннона, в якій визначені верхні межі для кількості змін (нулів та одиниць в послідовності, що використовується для представлення інформації в двоїчному вигляді та для запису її на носіях)
Зникнення	Інформація має властивість зникати (семантика «відірвана» від носія інформації) на відміну від речовини та енергії (закони збереження речовини та енергії)
Розмноження	Інформація на відміну від речовини та енергії має властивість розповсюдження (інформація, що попадає в таку ж інформаційну систему може мати таку ж дієвість)
Пасивність в інших системах	Інформація може бути активною тільки при правильному її читанні, тобто інформація повинна бути безпомилково репродукована після запису чи запам'ятовування
Деградація	Інформація, якщо вона не використовується, має властивість деградації. Одна з найпростіших форм деградації – це її старіння: якщо інформація отримана не своєчасно, то вона нікому не потрібна

Реалізація	Інформація має тенденції матеріалізації, тобто має властивість бути використаною, щоб не деградувати. Ця властивість особливо притаманна цілеспрямованим системам, в яких досягнення мети завжди потребує нової інформації
------------	--

Спираючись на той же Закон, документ – це матеріальний об’єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у заведеному порядку й має відповідно до чинного законодавства юридичну силу. Як згадувалося вище інформація – це документ, а отже має виконувати його загальні та спеціальні функції [5].

Загальні функції:

- інформаційна – документ створюється для передачі або зберігання інформації;
- соціальна – задовольняє певну соціальну потребу;
- культурна – засіб зв’язку між організаціями та суспільними структурами.

Спеціальні функції:

- управлінська – за допомогою документа виконується управління підприємством;
- правова – за документом закріплена юридична сила;
- історична – надбання історії, матеріальне підтвердження того, що відбувалося у світі [5].

А також, документи виконують офіційну, ділову й оперативну функції, оскільки вони – писемний доказ, джерело відомостей довідкового характеру.

Відтворюють документи на папері, фотоплівці, магнітній та перфострічці, дискеті, перфокарті, диску тощо.

Документ має відповідати таким основним вимогам: видаватися уповноваженим органом або особою відповідно до її компетенції; не суперечити чинному законодавству і директивним вказівкам вищих органів влади; бути точним, достовірним і переконливим; бути належно відредагованим та оформленим відповідно до чинних стандартів; містити конкретні й змістовні вказівки та пропозиції; бути придатним для тривалого зберігання [5].

Види документів визначають за такими ознаками:

1) способом фіксації:

- письмові документи – рукописні і машинописні (друковані) документи);
- графічні документи - карти, плани, схеми, малюнки, рисунки;
- фото- і кінодокументи (створені способом фотографування і кінематографії, відеозйомки тощо);
- фонодокументи (створені способом звукозаписування);

2) найменуванням (заява, лист, телеграма, довідка, службова записка, інструкція, протокол, резюме, автобіографія, наказ тощо);

3) походженням – службові (офіційні) й особисті [5].

Суспільство – це організована сукупність людей, об'єднаних характерними для них відносинами на певному ступені історичного розвитку. Суспільство є соціальною самодостатньою системою, заснованою на співпраці людей із своєю власною динамічною системою взаємозв'язків його членів, об'єднаних сімейними стосунками, груповими, становими, класовими та національними відносинами. Основними елементами, що визначають суспільство, є власність, праця, родина. Підприємство не залежно від форми власності (державна чи приватна) – частина суспільства.

Як уже згадувалося вище, інформація впливає на всі напрями суспільної діяльності, а отже і на підприємство. Володіння достовірною і актуальною інформацією поряд з умінням ефективно використовувати адекватні методи її збирання, аналізу і надання є основою успішної діяльності підприємств і організацій будь-якої організаційно-правової форми.

Будь-який вид виробничо-економічної діяльності ґрунтується на відповідному інформаційному забезпеченні, в тому числі економічною, кон'юнктурною, науково-технічною, оглядово-аналітичною, фактографічною та іншою інформацією.

Визначення поняття «інформаційне забезпечення», наведені в різних наукових джерелах, висвітлюють мету інформаційного забезпечення, його об'єкт, засоби здійснення, процесуально-діяльнісну та інформаційно-ресурсну складові.

Інформаційне забезпечення – сукупність процесів з підготовки й надання спеціально підготовленої інформації для вирішення управлінських, наукових, технічних та інших завдань у відповідності з етапами їх розв'язування [1, с. 21].

Інформаційне забезпечення – комплекс методів і засобів документаційного, фактографічного і концептографічного обслуговування, використовуваних для задоволення інформаційних потреб у конкретній науково-технічній ситуації або у вирішенні управлінських завдань [4, с.15].

Інформаційне забезпечення – це організація цілеспрямованих масивів інформації й інформаційних потоків, яка включає збирання, зберігання, опрацювання і передавання інформації (в тому числі і з використанням комп'ютерних інформаційних систем) з метою аналізу одержаних результатів для підготовки, обґрунтування і прийняття управлінських рішень органами управління [3, с. 6].

Повноцінне інформаційне забезпечення здійснюється за допомогою всіх складових структури інформаційного забезпечення системи. Лінгвістичне забезпечення – це сукупність мовних засобів, призначених для формалізації природної мови. Організаційне забезпечення – це сукупність документів, що регламентують діяльність персоналу в середовищі підприємства, характер взаємодії з технічними засобами і взаємодії між собою в процесі функціонування підприємства [3, с. 166].

Отже, інформація відіграє головну роль у функціонуванні інформаційного суспільства. Відображаючи реальну дійсність, вона впливає на всі напрями суспільної та державної діяльності. З появою нових, інформаційних, технологій, заснованих на впровадженні обчислювальної техніки, засобів зв'язку, систем телекомунікації, інформація стає постійним та необхідним атрибутом суспільних відносин. Від її якості та вірогідності, оперативності отримання залежить багато рішень, що приймаються на самих різних рівнях – від голови держави до пересічного громадянина.

Бібліографія

1. Гончарова Н. І. Документаційне забезпечення менеджменту: навч. посіб. К., 2006.
2. Матвієнко О.В. Основи інформаційного менеджменту: навч. посіб. К., 2004.
3. Новак В.О., Макаренко Л.Г., Луцький М.Г. Інформаційне забезпечення менеджменту: навч. посіб. К., 2006.
4. Орлов П.І. Інформація та інформатизація: нормативно-правове забезпечення. 2-е вид., доп., перероб. Х., 2003.
5. Україна. Верховна Рада. Про інформацію: Закон // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 651.

6. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: навч. посіб. К., 2007.

Надійшло до редколегії 21.09.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Решетіловою О.М.

УДК 002:349.2+351.82

О. М. Решетілова, А. О. Соломчак

(Дніпро)

ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ У КАДРОВОМУ ДІЛОВОДСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглядаються законодавчі зміни в організації трудових відносин в умовах воєнного стану.

Ключові слова: електронний документообіг, кадрове діловодство, воєнний стан, законодавчі документи.

Legislative changes in the organization of labor relations under martial law conditions are under consideration.

Key words: electronic document management, personnel administration, martial law, legislative documents.

Як у мирний час, так і в умовах воєнного стану роботодавець та працівник можуть обмінюватися документами, підписаними за допомогою електронного цифрового підпису (ЕЦП). Така процедура застосовується відповідно до частини 3 статті 29 КЗпП [1].

Однак ЕЦП нині мають лише поодинокі працівники організацій та установ. Для тих, у кого ЕЦП немає, є інший варіант – спрощений обмін документами через засоби електронного зв'язку. Алгоритм обміну документами ґрунтується на тому, що в період дії воєнного стану порядок організації кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у районах активних бойових дій роботодавець може визначити самостійно, єдина умова – забезпечити достовірний облік виконуваної працівником роботи та облік витрат на оплату праці (ст. 7 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-ІХ [2]).

Як методичний посібник, використовується Порядок фіксації доведення інформації або документів до відома працівників шляхом використання засобів телекомунікаційного зв'язку, затверджений постановою КМУ від 11.12.2019

№ 1042 (далі – Порядок). Оскільки роботодавець сам визначає, як вести кадрове діловодство, можна спиратися на Порядок, який вже спробували служби персоналу держорганів [3].

Працівникам кадрової служби протягом воєнного стану необхідно оформлювати низку документів, зокрема: відпустки, переведення, звільнення, простій, призупинення дії трудового договору, запровадження неповного робочого часу. У тому разі, коли немає ЕПЦ, наприклад, для оформлення відпустки, необхідно виконати три кроки:

- крок 1. Працівник надсилає заяву доступними засобами зв'язку.

Оптимальний варіант, коли працівник напише заяву на папері, сфотографує її та надішле доступними засобами зв'язку у кадрову службу чи директору;

- крок 2. У відповідь на заяву, кадрова служба надсилає наказ про надання відпустки працівникові для ознайомлення.

Якщо у працівника є можливість, потрібно роздрукувати наказ, засвідчити ознайомлення на роздруківці, сфотографувати документ та надіслати у зворотному порядку. Якщо можливості роздруківки наказу немає, працівник надсилає власноруч написане повідомлення про ознайомлення;

- крок 3. Кадрова служба складає протокол про донесення інформації до працівника.

Відповідно до пункту 3 Порядку № 1042 [3] факт доєсення інформації або документів до відома працівника фіксують протоколом. Під час війни необхідно зберігати протоколи і додатки до них разом із відповідними наказами у справах відділу кадрів. Після нашої перемоги, потрібно провести експертизу цінності документів і переформатувати справи.

Доцільно закріпити порядок обміну документами під час дії воєнного стану в інструкції з діловодства, а якщо інструкцію не розробляли – наказом керівника.

Із початку введення воєнного стану в Україні багатьом працівникам довелося покинути свої постійні місця проживання. Наразі їм доводиться працювати віддалено, тож вони не мають змоги щоразу приїжджати в установу, щоб власноруч підписати необхідні кадрові документи. У зв'язку з тим, що обмін та підписання документів певною мірою ускладнився, було прийнято низку законодавчих змін у сфері електронного документообігу (ЕДО). У жовтні 2022 року було внесено низку змін до «Порядку роботи з електронними

документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання» [4]:

- документи тимчасового зберігання тепер можуть бути підписані не тільки за допомогою кваліфікованого електронного підпису (КЕП), а й удосконаленим та іншим видом електронного підпису, про який сторони домовляються;

- було прибрано вимогу, що створення документів з кадрових питань (особового складу) в електронній формі підприємства має бути погоджено з архівною державною установою. Такі зміни є цілком зрозумілими, оскільки у законодавстві досі не було передбаченого дієвого механізму такого погодження з архівами;

- встановлено, що створення в установах документів тимчасового зберігання (до 10 років включно) у паперовій формі не є обов'язковим;

- визначено, що паперовою формою електронного документа є його засвідчена паперова копія, створена із урахуванням інструкції з діловодства підприємства. Більше того, проходження у діловодстві підприємства одного і того ж документа в електронній та паперовій формі не допускається.

Отже, як можна побачити, тепер відсутня вимога про погодження з архівом можливості запровадження електронного документообігу в установі. До того ж не обов'язково створювати у паперовій формі документи тимчасового зберігання. Вони можуть бути в електронній формі, підписані різними видами електронного підпису, а не лише КЕП.

Щодо віддаленого підписання кадрових документів можна керуватися ст. 7 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2], де передбачена можливість використання альтернативних способів обміну кадровими документами, що визначаються за згодою сторін. Також в умовах війни варто взяти до уваги й роз'яснення Національного агентства України з питань державної служби. Хоч це і роз'яснення органу, що регулює діяльність працівників-держслужбовців, однак у сьогоденних умовах його можна застосувати і до працівників приватних підприємств, тому що там пояснюється загальна процедура підписання кадрових документів під час дії воєнного стану.

Якщо розглядати ситуацію, що підписати документ за допомогою КЕП немає можливості, в такому разі, найкращим варіантом буде написати працівникові власноруч заяву про згоду на електронну комунікацію з

роботодавцем, сфотографувати її та надіслати роботодавцю. Однак, якщо немає і такої можливості, то як варіант, можна надіслати роботодавцю електронну заяву, наприклад: «У зв'язку із введенням воєнного стану прошу обмінюватися зі мною усіма необхідними документами з питань трудових відносин через мою електронну пошту (вказується адреса) або месенджер (назва). Цією заявою підтверджую, що усі повідомлення та документи, що будуть надіслані з моєї електронної пошти (або месенджера) з цих питань, вважатимуться моїм справжнім волевиявленням».

Якщо працівник збирається використовувати месенджери, то варто максимально деталізувати усі ідентифікатори, щоб потім не виникло жодних сумнівів щодо авторства повідомлення, яке буде надіслано через такий месенджер. Окрім назви, варто вказати також логіни, ніки, номер телефону тощо. Далі роботодавцю необхідно зробити знімок екрана з цим повідомленням (заявою) та зберігати у себе. Потім на підставі таких заяв видати наказ, що комунікація буде вестися з працівниками через електронну пошту (чи месенджер), про яку вказано у заяві. У наказі необхідно вписати прізвища працівників і способи комунікації з ними. Як можливий варіант, можна вписати прізвища працівників і зазначити, що створення, пересилання і зберігання наказів (розпоряджень), повідомлень та інших документів з питань трудових відносин буде відбуватися через корпоративні пошти співробітників або ж іншим способом, про який сторони домовилися. Далі цей наказ надсилається працівнику на ознайомлення. При надсиланні наказу для ознайомлення не потрібно надсилати додаток до наказу, тому що там міститься перелік персональних даних інших працівників, що не підлягає розголошенню.

Після проведення вищезгаданих дій підприємство зможе надалі обмінюватися із працівником документами через спосіб, визначений у заяві та наказі. У такому випадку можна не використовувати електронний підпис. Достатньо надіслати текстове повідомлення, з якого роботодавець робить знімок екрана та зберігає у себе.

Для ознайомлення з наказом багатьох працівників одночасно, кадрова служба надсилає електронною поштою підписаний керівником наказ, поставивши як адресата усіх працівників, яких цей наказ стосується. Потім кожен працівник у відповідь на такий лист пише, що «з Наказом № ____ ознайомлений». Після цього складається протокол фіксації доведення інформації або документів до відома працівників. Протокол складається у

довільній формі. У ньому бажано максимально детально зафіксувати наступні відомості:

- дата, час та місце складання протоколу;
- дата, час, підстава та спосіб надсилання документів;
- назва посад, прізвища та ім'я працівників, яким були надіслані документи;
- контактна інформація працівників, за якою їм було надіслано документи;
- зміст надісланих документів (у скороченому вигляді);
- відомості про працівника, який склав протокол, його підпис та дата.

До того ж, до такого протоколу варто внести у вигляді додатків знімки екрана, що слугують підтвердженням факту надсилання кадрових документів.

Щодо звільнення працівника, то заява про звільнення теж може подаватися через електронні засоби зв'язку (за умови попередньої згоди сторін на це). Так само відбувається ознайомлення із наказом. Однак, враховуючи, що звільнення працівника передбачає припинення трудових відносин, то все ж для уникнення можливих спорів у майбутньому необхідно надсилати заяву про звільнення не звичайним текстовим повідомленням на електронну пошту, а фотографією заяви, що написана працівником власноруч. Надалі, найкращим варіантом буде обмін оригіналами документів (у паперовій формі або підписані КЕП), як тільки з'явиться така можливість.

Отже, у зв'язку із введенням воєнного стану, спричиненого загарбницько-терористичною війною з боку російської федерації, було вимушено внесено законодавчі зміни у кадрове діловодство. Усі ці зміни мали на меті спрощення процедури ведення кадрового діловодства в умовах війни. Чи продовжать діяти такі зміни після завершення воєнного стану – наразі невідомо. Однак щиро віримо, що війна якнайшвидше закінчиться нашою перемогою, а законодавцям вдасться адаптувати прийняті зміни вже до повоєнного законодавства України.

Бібліографія

1. Україна. Верховна рада. Кодекс законів про працю України: Закон: від 10.12.2008: № 322-VIII: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
2. Україна. Верховна Рада. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон від 15.03.22: № 2136-IX: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

3. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Порядку фіксації доведення інформації або документів до відома державного службовця шляхом використання засобів телекомунікаційного зв'язку : Постанова від 11.12.2019: № 1042: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1042-2019#Text>.

4. Україна. Міністерство юстиції. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання: Наказ: від 29.10.2022: № 142 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14#Text>.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Іващенко О.В.

УДК 177:14+316.1:37.013

А. В. Савич
(Дніпро)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОЛЕ СОЦІУМУ НА ЕТАПАХ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Розглядаються особливості інформаційної складової соціуму в залежності від розвитку цивілізації.

Ключові слова: інформація, цивілізація, інформаційне поле, соціум, розвиток.

The peculiarities of the informational component of society depending on the development of civilization are considered.

Key words: information, civilization, information field, society, development.

Сьогодні людство стоїть перед вибором свого місця у світі – стати більш цивілізованим, моральним, просто розумнішим або занепасти і себе і життя на планеті. З одного боку перед нами новітні науково-технічні досягнення, що зробили цивілізацію процвітаючою, а з іншого – гостро зростаюча кризова ситуація, яка загрожує людству повним вимиранням.

Наприкінці ХХ ст. посилюється інтерес до проблем культури та цивілізації. Загострення інтересу до цих проблем завжди зумовлене певною ситуацією [1-5].

В останній чверті ХХ ст. людство перейшло до нової стадії свого розвитку – епохи інформаційного суспільства з усіма його здобутками, протиріччями та конфліктами. Ідею інформаційного суспільства запропонував

ще в середині 40-х рр. ХХ ст. японський дослідник Йонезі Масуда, але на той час ця ідея не знайшла особливої підтримки. Проте через кілька десятиліть людство стало свідком інформаційної революції, природним результатом якої було формування нашого інформаційного суспільства та інформаційної культури.

У 70-ті рр. ХХ ст. доктрина постіндустріального (інформаційного) суспільства стала однією з панівних у західній соціології. Термін «інформаційне суспільство», було введено у науковий обіг на початку 60-х рр., він фіксує одну з найважливіших характеристик суспільства, що перебуває у процесі формування як об'єднане єдиною інформаційною мережею. Розвиток інформаційних технологій став у 80-ті рр., а особливо у 90-ті рр. визначати економічний потенціал будь-якої держави. Основу теорії інформаційного суспільства заклали Деніел Белл, Збігнев Казімеж Бжезінський, Елвін Тоффлер.

Сучасний період розвитку суспільства характеризується кардинальними змінами у сфері взаємодії людини й інформації. Вперше за всю історію людства інформація і знання мають домінуючу позицію відносно таких найважливіших категорій, як матерія й енергія, що засвідчує перехід від індустріальної до інформаційної цивілізації. Побудова інформаційного суспільства належить до одних з пріоритетних завдань людства. Розвиток інформаційного суспільства, що часто називають «суспільством, що навчається», нерозривно пов'язаний зі зростанням потреби кожного громадянина у постійному підвищенні кваліфікації, оновленні знань, освоєнні нових видів діяльності.

Ця тенденція зумовила вирішення питання про зміну самої парадигми і моделі інформаційного соціуму. Виникла необхідність забезпечити баланс між динамічними змінами, що відбуваються в природі і суспільстві, усьому навколишньому середовищі, збільшеним обсягом інформації, стрімко розвиненими інформаційно-комунікаційними технологіями. На перший план виходить інформація.

Інформатизація – організований соціально-економічний процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян та організацій щодо використання інформаційних ресурсів цивілізації із залученням нових інформаційних технологій. І саме він сприяє створенню інформаційного суспільства, нової постіндустріальної соціально-економічної організації соціуму з високорозвиненими інформаційно-телекомунікаційними

інфраструктурами, що уможливають ефективне використання інтелектуальних ресурсів для забезпечення сталого розвитку цивілізації.

Інформаційне суспільство – суспільство, рівень якого вирішальною мірою визначається кількістю і якістю накопиченої та використовуваної інформації, її свободою і доступністю. Порівняно з індустріальним суспільством, де все спрямоване на виробництво і споживання товарів, у інформаційному суспільстві виробляються і споживаються інтелект, знання, що призводить до збільшення частки розумової праці. Відповідно зменшується частка фізичної праці, а також скорочується обсяг рутинної розумової праці. Зростає попит на обізнаність і здатність людини до творчості. Як підсумок набуває значення будь-яка творча складова у професійній діяльності, реалізується принцип «людині – людське, машині – машинне».

Рушійною силою розвитку суспільства стає виробництво інформаційного, а не матеріального продукту. Натомість матеріальний продукт стає більш інформаційно ємним, що передбачає збільшення частки інновацій, дизайну і маркетингу в його вартості. На думку фахівців, відмінною ознакою інформаційного суспільства XXI ст. буде зорієнтованість на переважне використання знань і мережевих технологій.

Найважливішим показником інформаційного суспільства є те, що кожен його член має рівні права і можливості вільно створювати і своєчасно отримувати будь-яку інформацію, що його цікавить, окрім випадків, обмежених законом. В основі цього процесу лежить інформаційна культура суспільства.

Термін «інформаційна культура» виник у першій половині 1970-х рр. Першими цей термін почали використовувати бібліографознавці, бібліотекознавці, книгознавці. У публікаціях О.О. Виноградова, Е.П. Семенюка, А.Д. Урсула поняття «інформаційна культура» набуває категоріального статусу і використовується в широкому спеціально-науковому та філософському контексті.

На жаль, у нашій країні нині відсутня цілісна державна концепція інформаційної освіти та формування інформаційної культури. Інформаційна культура останнім часом асоціюється переважно з техніко-технологічними аспектами інформатизації, опануванням навичками роботи з персональним комп'ютером. Однак цей підхід є вузьким і одностороннім. Це питання пов'язане з розвитком конкретного соціуму та її учасників, тобто йдеться про інформаційну культуру особистості, що є однією із складових загальної

культури людини і сукупністю інформаційного світогляду та системи знань і умінь, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність з оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційна культура є найважливішим чинником успішної професійної та непрофесійної діяльності, а також соціальної захищеності особистості в інформаційному суспільстві.

Отже, основним об'єктом людської діяльності стає обмін інформацією. Вільна циркуляція інформації у суспільстві дозволяє їй стати найважливішим чинником економічного, національного та особистісного розвитку.

Формулюючи основні принципи «коду» нової цивілізації, Е. Тоффлер протиставляє їх принципам індустріальної цивілізації (другої хвилі). Ці принципи, на думку Е. Тоффлера, такі: дестандартизація, деспеціалізація, десинхронізація, деконцентрація, демаксимізація, децентралізація. Вони характерні для всіх сфер, на які Е. Тоффлер поділяє суспільство: техносфери, соціосфери та інфосфери – системи виробництва і розподілу інформації. Вважаючи, що цивілізація, яка виникає, суперечить старій традиційній індустріальній цивілізації, Е. Тоффлер стверджує, що вона є одночасно і високотехнічною і антиіндустріальною цивілізацією. Інформаційне суспільство (третья хвиля) несе із собою нові інститути, відносини, цінності, те, що Е. Тоффлер називає новим ладом життя. Цей устрій життя ґрунтується на різноманітних відновлюваних джерелах енергії; на методах виробництва, що заперечують більшість фабричних збиральних конвеєрів; на нових нуклеарних сім'ях; на новій структурі, яку Е. Тоффлер називає «електронним котеджем»; на радикально змінених школах і об'єднаннях майбутнього.

Інформаційна цивілізація радикально перетворює соціокультурний простір, формуючи так звану «інформаційну культуру». Саме це поняття досить багатогранне і використовується в різних значеннях. Наприклад, говорять про інформаційну культуру когось чи чогось, про культуру інформації тощо. Ми вживаємо цей термін у широкому розумінні, маючи на увазі культуру інформаційного суспільства.

Е. Тоффлер, аналізуючи культурологічні проблеми цього суспільства, насамперед акцентує на демасифікації «масової свідомості» в умовах третьої хвилі. Нові демасифіковані засоби інформації прискорюють процес руху суспільства до різноманітності. Нова культура характеризується

фрагментарними, часовими образами, кліпами, блищами. «По суті, ми живемо у «кліп-культурі». Звичайно, що не всі здатні швидко адаптуватися в нових умовах, «вписатися» у нове культурне середовище.

Дехто зупиняється, інші, навпаки, постійно зростають і стають компетентнішими й обізнанішими людьми. У міру демасифікації цивілізації демасифікується і людина, люди стають індивідуалізованішими. Аналогічні ідеї висувуються відомими американськими футурологами Джоном Несбітт і Патріцією Ебурдін. Прогнозуючи мегатенденції розвитку сучасної цивілізації, вони серед інших називають «відродження мистецтва» і «тріумф особистості». Інформаційна культура пов'язує людину із зовнішнім світом зовсім іншими зв'язками. Її життя стає менш детермінованим соціально-економічними умовами, а її вільна творча діяльність багато в чому визначає соціокультурну ситуацію.

На думку Е. Тоффлера, нова інфосфера третьої хвилі створює нове інтелектуальне середовище завдяки швидкому поширенню комп'ютерного інтелекту.

Неоднорідність соціуму зумовлена у цій ситуації багатьма чинниками, до яких належить геополітичне розташування, географічне розташування, рівень соціально-економічного розвитку, етнічні, релігійні та інші характеристики, зокрема і рівень поширення і покриття інформаційного блоку.

Неоднорідність інформаційного поля соціуму зумовлена однією з актуальних культурологічних характеристик сучасності, саме «екологізацією» культури.

Екологізація культури – це перехід до екологічно орієнтованої культури, що дає можливість людині зберегти своє середовище і вижити фізично і духовно. На перший план висувається антропологічний вимір культури. Культура має забезпечити цілісність людини, її здоров'я і щастя в умовах, коли чимало факторів науково-технічного і соціального розвитку руйнують цю цілісність, негативно впливають на здоров'я людини, заважають досягненню щастя. Урбанізація, штучне довкілля відривають людину від природи; прискорений ритм життя порушує її фізичну і психічну рівновагу. Можна вважати, що збереження природного середовища і людини як частини природи – одна з основних функцій культури. Ця функція тісно пов'язана з іншою, не менш важливою функцією, що виникає в процесі еволюції індустріального суспільства до інформаційного – функція адаптації до

інформаційного середовища, що динамічно змінюється. Потoki інформації втомлюють людину, множинність контактів деформує її емоційний розвиток. У цьому аспекті культура, покликана зберегти «екологію людини» як частини природи, має стати чинником возз'єднання людини і природи, суспільства і природи, поширення нових знань, цінностей і норм поведінки. Екологічно орієнтована культура – це насамперед морально орієнтована культура.

Культуротворчий етичний світогляд не дозволяє людині пасивно споглядати, як руйнується природне середовище (та й культурне теж). Людина стає «екологічно активною». Моральна й екологічна культура у своїх сутнісних характеристиках зближуються. Підсистеми, що їх утворюють, їхні елементи, звичайно, різні, натомість цілі і завдання, по суті, тотожні. Це особливо чітко простежується під час аналізу негативних наслідків розвитку ринкових відносин, суперечливе, а іноді й потворне становлення яких порушує природну рівновагу і гармонію відносин «людина-природа».

Таке відношення позбавлене технофобії. Воно вимагає лише адекватнішого розуміння природного середовища, повного уявлення про те, які технології, яку культуру потрібно створити, щоб не спровокувати екологічну кризу. Об'єктивні процеси, які відбуваються в соціумі, свідчать, що саме культура спроможна стати вирішальним чинником економічної, політичної стабілізації і цим пом'якшити певні негативні наслідки розвитку сучасної інформаційної цивілізації.

Лише наприкінці ХХ ст. прийшло усвідомлення, що принципи гуманізму мають співвідноситися не лише з людиною, а й із природою. За таких умов гуманізм втрачає свій колишній зміст і стає екогуманізмом. Біля витоків екогуманізму стояли В. Вернадський, П. Тейяр де Шарден, В. Соловйов, М. Реріх, М. Федоров, Л. Толстой, О.К. Флехтхайм. Екологічний аспект гуманізму чи екогуманізм є істотною умовою становлення екологічного суспільства, гармонійного розвитку особистості та її інформаційної культури.

Цивілізація має стати іншою, змінитися має й інформаційний світ людини. Тому вирішення проблем доводиться шукати в самій людині, у зміні її індивідуальності, якій сприятиме формування нового екологічного мислення.

Проблеми становлення екологічного мислення і питання самовдосконалення людини перебувають на межах низки наук: екології, філософії, психології, етики, педагогіки, історії тощо. У зв'язку з важливістю соціальної ролі і навіть історичної місії екологічного мислення в розвитку та

існування всієї цивілізації, вчені звертаються до питань формування загального планетарного екологічного мислення.

Екологізація мислення є новим вищим ступенем духовного розвитку соціуму, перспективним щаблем трансформації світогляду індивіда. Екологічні відносини в суспільстві набувають соціально-екологічного характеру. Виникає своєрідна екосистема з індексом соціуму та ступенем гуманізму.

Людина завжди вільна за визначенням. Але свобода – це усвідомлена потреба. Тому в ній закладено прагнення великої свободи, а в соціумі це можливо лише через вирішення глобальних проблем. Отже, екогуманізм стає духовним гарантом і комунікатором індивідів у соціумі.

У процесі інтеграції неоднорідних соціумів як основні складові інтенсифікації інформаційних процесів виділяють неухильне зростання швидкості передачі повідомлень, збільшення обсягу інформації, що передається, прискорення обробки інформації, все більш повне використання зворотних зв'язків, збільшення обсягу нової отриманої інформації і прискорення її впровадження.

Результат процесу інтеграції дозволяє вирішити такі завдання та визначити шляхи формування інформаційної культури:

1) висвітлити уявлення про входження світової цивілізації до інформаційного суспільства;

2) сформулювати уявлення про складність і різноманіття існуючих інформаційних ресурсів;

3) озброїти алгоритмами пошуку й аналітико-синтетичної переробки, вилучення і оцінки інформації, перетворення знайденої інформації та отримання на цій основі нових даних; навчити технології підготовки та оформлення результатів самостійної роботи.

Отже, інформаційна культура та її формування мають бути підпорядковані таким принципам:

- принципу культурологічного підходу;
- принципу системного підходу;
- принципу інтегративності;
- принципу діяльного підходу;
- принципу технологічного підходу;
- принципу безперервності.

І тоді інформаційна культура стане інформаційним компонентом людської культури.

Бібліографія

1. Дротянко Л.Г. Концепції інформаційного суспільства та культури постмодерну: компаративний аналіз // Вісник НАУ. Сер.: Філософія. Культурологія. 2006. № 2(4). С. 5-12.
2. Розвиток інформаційного суспільства: колектив. моногр.: в 10 т. Т. 10. Інформаційно-комунікаційні аспекти міжнародної та національної безпеки. К., 2013.
- 3 Філософсько-соціологічні аспекти сучасного інформаційного суспільства: моногр. / за заг. ред. проф. Панфілова О.Ю. Х., 2017.
4. Шибко В.Я. Екологія і політика. К., 1991.
5. Штанько В.І., Бордюгова Т.Г. Інформаційне суспільство: соціально-філософські проблеми становлення: навч. посіб. Х., 2012.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Савченком С.В.

УДК 35.075.1

Д. О. Шаповалова

(Київ)

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ЛАНКИ УКРАЇНИ

Висвітлено основні аспекти організації інформаційно-аналітичного обслуговування органів державної влади з метою прийняття ними ефективного управлінського рішення.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, інформаційне забезпечення, державно-управлінська ланка, управлінський процес, інформаційні технології.

The main aspects of the organization of information and analytical service of state authorities highlighted with the aim of making the most effective management decision.

Key words: information and analytical activity, information support, state management link, management process, information technologies.

На початку ХХІ ст. значно зростає роль інформаційно-аналітичної діяльності у сучасному соціокультурному просторі. Останніми роками цей напрям роботи набув прискореного розвитку, оскільки саме інформаційна

аналітика містить величезні і ще недостатньо використані потенційні можливості та дозволяє отримати принципово нове за своєю суттю знання шляхом перероблення вже наявних інформаційних відомостей задля оптимізації процесу прийняття рішень [10; 11].

Для керівних кадрів різних рівнів прийняття оптимального рішення є дуже важливою справою. У цьому безпосередньо покликана допомогти інформаційно-аналітична робота, що дозволяє запропонувати цілий спектр інформаційних послуг. Отже, інформаційно-аналітична діяльність стає найважливішою ознакою існування сучасного соціуму.

В Україні система інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності сьогодні знаходиться на стадії формування, оскільки у нашій державі даний процес розпочався із суттєвим запізненням, що, зокрема, було пов'язане з переходом від радянського минулого на незалежний шлях розвитку. Хід демократизації життя соціуму, активність економічного розвитку й підприємництва, з одного боку, а також підвищення значущості інтелектуалізації як елементу процесу прийняття управлінських рішень, з іншого, також чинять безпосередній вплив на стан розвитку інформаційно-аналітичної роботи [9].

Тому сприяє також становлення інфраструктури інформаційного суспільства, оскільки в умовах інформатизації діяльності, завдання, поставлені перед працівником, виконуються набагато оперативніше та легше.

Багато в чому ефективність прийняття правильного управлінського рішення у будь-якій галузі залежить від повноти, оперативності, точності, достовірності, зрозумілості інформації. Сучасним керівникам дуже важливо не лише отримати певні інформаційні дані, але й у такій формі, щоб інформація була однозначно інтерпретована, зрозуміла і доступна для візуального сприйняття.

Інформаційне забезпечення є однією з найголовніших функцій з урахуванням особливостей державно-управлінської роботи, оскільки за відсутності потрібної інформації надзвичайно важко своєчасно прийняти якісні керівні рішення. Відповідно до того, функціонування державних органів має супроводжуватися належною інформаційною підтримкою. Це, у свою чергу, обумовлює важливість інформаційно-аналітичного забезпечення і задоволення інформаційних потреб споживачів, а також виконання представниками державної влади власних повноважень на базі формування й застосування

інформаційних ресурсів. Кінцевою метою інформаційно-аналітичного забезпечення роботи державних органів влади виступає створення оптимальних умов для прийняття максимально ефективних рішень на управлінському рівні. Обрана мною тема наразі може вважатися дуже актуальною та перспективною щодо подальшого її вивчення, виходячи з важливості потреб обслуговування підрозділів державної влади.

Задля реалізації ефективного управління потрібно володіти повним обсягом інформації щодо об'єктів керування. Отже, доволі важливим чинником з числа тих, які спричиняють ускладнення завдань управлінських систем (через що пригальмовують розвиток різноманітних методів управління) стає показове зростання масштабів інформації, яку вони генерують, причиною чого є ускладнення функціонування виробничих систем [5].

Широко відомо, що здатність особи чи керівної організації обробляти великі обсяги інформації, обмежена. Питання необхідності роботи з великими обсягами управлінської інформації неможливо вирішити за рахунок лише простого збільшення кількості персоналу. Саме тому для підвищення ефективності та якості управлінського процесу необхідний спосіб збереження, обробки та передачі інформації, відчуженої від людей як носіїв інформації, тобто йдеться про нагальну потребу використання інформаційних технологій.

Власне під інформаційними технологіями маємо на увазі певну сукупність процесів, що застосовує засоби і методи концентрації, оброблення та розповсюдження інформації первинного характеру задля одержання принципово нових інформаційних даних щодо стану певного об'єкта, явища чи процесу [6].

Слід зазначити, що управлінські дані стають управлінською інформацією у тому випадку, якщо користувачі застосовують їх в управлінських процесах безпосередньо або шляхом конкретних операцій з перетворення. Тобто, системи управлінської інформації шляхом відповідної обробки видозмінюють управлінські дані на управлінську інформацію.

На даний момент адміністративна система передбачає врахування тієї умови, що важливі управлінські, координаційні та інформаційні служби формуються регіонами самостійно. У цілому ефективність економічного розвитку значною мірою залежить від того, наскільки організаційна структура обласного, міського та районного управління співвідноситься із потребами

соціуму (останнє безпосередньо залежить від результативності інформаційно-аналітичного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень) [3].

При тому нагальною вимогою управління окреслюється максимальне забезпечення високого рівня достовірності представлених даних. Досягти належної організації його роботи на базі застосування інноваційних методів управління неможливо без конкретної, точної інформації про досліджуваний об'єкт.

Інформаційно-аналітичне забезпечення в ході управлінської роботи включає в себе процеси динаміки, перетворення, обробки інформаційних даних, вираження її призначення, методи шифрування, операції зі збереження і розповсюдження [4].

Якщо розглядати особливості інформаційного забезпечення управлінського процесу відповідно до потреб регіонального рівня, то варто виокремити такі завдання:

1) розробка та впровадження інформаційних систем з урахуванням специфіки регіонального управління;

2) вивчення потреб керівних органів щодо використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, баз/банків даних;

3) підготовка нормативної документації для інформаційного забезпечення

4) структур регіонального управління;

5) перехід на електронний документообіг замість паперового;

6) розвиток та вдосконалення статистичної форми звітності відповідно до діяльності органів виконавчої влади;

7) складання нормативно-правових актів у напрямі інформаційного забезпечення адміністративної системи управління, а також превентивних заходів щодо захисту системи від інформаційних атак та ризиків [5].

Проте, не дивлячись на активізацію розвитку вітчизняних інформаційно-аналітичних служб протягом останніх років, все ж таки в їх роботі існують певні труднощі. Дослідник А. Пугач виокремив низку факторів, які спричиняють ускладнення реалізації інформаційно-аналітичної роботи, серед яких:

- недостатність точності й повноти інформації, яку отримують органи державної влади через дефіцит ресурсів для її одержання, а також слабкість рівня взаємодії відповідних підрозділів;

- часові обмеження, в ході мають бути прийняті важливі управлінські рішення не дивлячись на рівень складності досліджуваних проблем та масштабів інформації, що підлягає обробці;

- наявність низки критеріїв у процесі прийняття управлінських рішень, абсолютно на усіх ієрархічних рівнях системи органів державної влади;

- брак відповідної культури підготовки, складання та застосування різновидів інформаційно-аналітичних документів з проблемних аспектів функціонування органів державної влади [7].

Таким чином, за результатами дослідження можна підсумувати, що інформаційно-аналітичне забезпечення державно-управлінської ланки сьогодні є складовим елементом державного управління. Якість згаданої роботи, зокрема достовірність наданої інформації, обґрунтованість висновків і рекомендацій безпосередньо впливають на ефективність прийняття керівних рішень.

Подальші перспективи розвитку інформаційно-аналітичних служб в Україні значною мірою залежать від рівня розвиненості інформаційних технологій, а також можливостей застосування новітніх засобів обробки, зберігання та передання інформаційних даних.

Бібліографія

1. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. К., 2014.
2. Вировий С.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування // Ефективність державного управління. 2014. № 39. С. 201-206.
3. Дегтяр А.О. Управлінські рішення в органах державної влади: моногр. Х., 2010.
4. Інформатизація управління соціальними системами: навч. посіб. / за ред. В.Д. Гавловського та ін. К., 2003.
5. Коваленко Ю.О. Організація інформаційно-аналітичного забезпечення регіонального інформаційного менеджменту // Менеджер. 2018. № 4. С. 67-77.
6. Мартинов С.Ю., Орлов В.О. Інформаційні технології в наукових розробках: навч. посіб. Рівне, 2013.
7. Пугач А.О. Сутність процесу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної виконавчої влади в Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 8: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_8_6.
8. Скребець Р. Інформаційне забезпечення органів державної влади України: проблеми та перспективи // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2007. № 2. С. 46-52.

9. Філіпова Л.Я., Захарова В.І. Аналітична складова інформаційної діяльності: уточнення сутності, ознак і процесів Харківської державної академії культури // Вісник ХДАК. 2009. № 28. С. 44-52.
10. Шапошников К.С. Роль і значення інформаційно-аналітичного забезпечення в системі регіонального менеджменту // Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 29. С. 373-378.
11. Яременко О. Функції української держави в інформаційній сфері: поняття та класифікація // Підприємництво, господарство і право. 2005. № 6. С. 109-112.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

УДК 004:005.92+002:681.5

К. А. Прокоф'єва, Вален. С. Панасенко, Валер. С. Панасенко
(Дніпро)

ПОЧАТОК КОМП'ЮТЕРНОЇ ДОБИ У СФЕРІ ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглядається новий етап розвитку технології документування інформації, який почався з появою персонального комп'ютера.

Ключові слова: комп'ютер, комунікація, інформація, документ, управління.

A new stage of information documentation technology development, which began with the advent of the personal computer, is under consideration.

Key words: computer, communication, information, document, management.

Люди завжди намагалися в певний спосіб зафіксувати свої знання, щоб передати накопичену інформацію іншим. Інформаційна технологія виникла на Землі кілька мільйонів років назад разом з першими прийомами спілкування (нечленороздільними звуками, мімікою, жестами, дотиками) наших далеких предків. При цьому забезпечувався тільки обмін інформацією між індивідами. Разом з виникненням мови виникла можливість накопичення інформації, поки що індивідуальної, в пам'яті людини. Наступний етап – виникнення писемності – поява технологій документування інформації.

Перша в історії інформаційна символіка була подана в кам'яному столітті образами, які відображали у вигляді малюнка окреме уявлення – піктографічне письмо. У Вавилоні в 3 тисячолітті до н.е. застосовувався клинописний запис рахунку. Стародавні римляни поклали (за припущенням) в основу знаків числення ієрогліфи, які означали пальці рук. Наступним помітним етапом стало

створення лінійного складового письма на глиняних табличках. Новим етапом стало створення фінікійського алфавіту – технічної графіки ранньої писемності.

З появою персонального комп'ютера почався новий етап розвитку технології документування інформації. Основною метою стає задоволення персональних інформаційних потреб людини, як для професійної сфери, так і для побутової.

Отже, розвиток документа як засобу фіксування інформації тісно пов'язаний із прогресом людства. Від наскальних зображень людина переходить до клинописних табличок, використання папірусу, пергаменту, паперу. Спочатку люди пишуть гусячим пером, згодом винаходять металеві, потім масове розмноження документів здійснюється в друкарнях.

Однак діловодні документи ще довго виготовляли рукописним способом, і лише винайдення механічної друкарської машини, яку стали широко використовувати з кінця XIX ст., дало змогу механізувати процес створення документів. Потім з'явилися електричні друкарські машини, набагато зручні та швидкодійніші, ніж механічні, які полегшили працю друкарок. У другій половині XX ст. розпочалося впровадження електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), які спочатку призначалися для виконання складних обчислень. І нарешті в 1946 році було створено перший комп'ютер ENIAC, маса якого становила 30 тонн. Уже в 1968 році у світі налічувалося близько 30 тис. комп'ютерів. Це були переважно великі універсальні ЕОМ і «міні-комп'ютери» розміром як побутовий холодильник. Програми в них вводили за допомогою перфокарт [18, с. 76].

Робота з документами завжди вимагала значних затрат праці, що було пов'язане з необхідністю передруковування окремих сторінок або всього документа в разі внесення до нього змін чи виправлень. Із появою електронних друкарських машин, оснащених запам'ятовувальним пристроєм (ЗП), цю проблему вдалося вирішити, але тільки частково. Лише впровадження персональних комп'ютерів радикально змінило процес складання документів і діловодство в цілому.

Перший, головний напрям застосування персональних комп'ютерів у сфері управлінської діяльності – це створення документів, тобто фіксація інформації. Коли документ надсилають адресатові комп'ютерними мережами, персональний комп'ютер стає засобом комунікації (для передавання документів у середині організацій створюються локальні мережі). Передавання документа

на відстань – другий напрям використання комп'ютера. Одержані документи треба опрацювати, зареєструвати та проконтролювати хід їх виконання. Розв'язання цих завдань за допомогою спеціальних програмних забезпечень становить третій напрям використання персональних комп'ютерів. І, нарешті, четвертий напрям – це зберігання інформації, тобто організація схоронності документів. Компактність зберігання, швидкий пошук потрібного документа, формування добірок документів заданої тематики – все це досягається завдяки створенню електронного архіву.

Організація управління за наших часів неможлива без застосування комп'ютерних технологій. Всі працівники сфери управління на підприємствах, в організаціях, установах, фірмах використовують у своїй діяльності персональні комп'ютери, які спрощують та прискорюють процес підготування документів, уможливають зберігання та опрацювання великих обсягів інформації, а також доступ до неї з будь-якої точки земної кулі. Комп'ютер використовується у всіх сферах діяльності людини.

Необхідність вивчення технологій документування інформації безумовна. Про це йдеться у досить значній кількості видань.

Наприклад, А.Н. Діденко у навчальному посібнику «Сучасне діловодство» таким чином розглядає поняття документованої інформації: інформація, яка зафіксована на матеріальному носії та має реквізити для своєї ідентифікації [4, с. 134]. У навчальному посібнику «Комп'ютерні технології обробки інформації» С.В. Назаров із співавторами розглянули структуру технологій документування інформації: «Сучасна технологія документування інформації, основана на комп'ютерній техніці, передбачає наявність наступних компонентів:

- комплекс технічних засобів, що базується на комп'ютерах;
- система програмних засобів, що забезпечують функціонування комплексу технічних засобів;
- система організаційно-методичного забезпечення, що включає в себе використання технічних засобів та діяльність управлінського персоналу в межах єдиного технологічного процесу з реалізації конкретної функції інформаційного забезпечення управлінської діяльності [10, с. 207].

В.А. Кудряев у підручнику «Організація роботи с документами» вважає, що інформаційна технологія виникла на Землі кілька мільйонів років назад разом з першими прийомами спілкування (нечленороздільними звуками,

мімікою, жестами, дотиками) наших далеких предків. При цьому забезпечувався тільки обмін інформацією між індивідами.

Разом з виникненням мови (близько 100 тисяч років назад) виникла можливість накопичення інформації, поки що індивідуального, в пам'яті людини. Наступний етап – виникнення писемності (5–6 тисячоліття до н.е.), що дав людству колективну (суспільну) пам'ять. Поява писемності дозволила реалізувати повний набір процесів циркуляції та переробки інформації: її збір, передачу, переробку, зберігання та доведення. Ці можливості відкрила фіксація інформації на матеріальних носіях [11, с.199]. Еволюцію соціальних комунікацій від звукових сигналів первісних людей до сучасних засобів створення, збереження, обробки, використання інформації простежено в працях А.В. Соколова [24-26].

У підручнику «Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології» зроблено висновок розгляду еволюції системи подання інформації, відзначено загальну тенденцію до створення найбільш раціональних форм людської (наднаціональної) інформаційної символіки: у найбільш важкодоступній лінгвістичній галузі це реалізується запровадженням машинних мов [7, с. 116].

Ю.А. Зиков та В.К. Даугела в праці «Проблеми розвитку інформаційних технологій» простежують як розвиток інформаційних технологій окрім системи подання інформації був пов'язаний з удосконаленням засобів інформаційних комунікацій [5, с. 106].

Л.М. Гейман стверджує, що інформація перетворюється на один з найбільш цінних за складом та масових за формою продуктів цивілізації, споживачем якої стає все людство. Етап інформаційної революції другої половини ХХ ст. ознаменовує початок безпаперової фази розвитку інформаційних технологій. На якісно новому рівні завершується найбільший історичний оберт – перехід до носіїв інформації, яких не бачить око, причому швидкість її передачі (шляхом електронних хвиль) зростає у порівнянні з людською мовою в мільйони разів [3, с. 31].

М.П. Ілюшенко, Т.І. Кузнецова та Я.З. Лівшиц у праці «Документознавство. Документ та системи документації» зазначають, що винайдення друкарської машинки, телефону, диктофону, модернізація системи суспільної пошти – усе це слугувало базою для принципових змін у технології обробки інформації та, як наслідок, у продуктивності роботи. По суті

«механічна» технологія проклала дорогу до формування організаційної структури існуючих засобів фіксації інформації [6, с. 93].

А.А. Козирєв у підручнику з інформатики вивчив сучасний стан технологій документування у США, країнах Західної Європи, Японії, який охарактеризував за наявністю великої кількості промислово функціонуючих баз даних великого обсягу, які містять інформацію практично з усіх видів діяльності товариства та створенням технологій, які забезпечують інтерактивний доступ масового користувача до цих інформаційних ресурсів [9, с. 193].

Питання розвитку систем та засобів інформації завжди актуальне, є широко висвітленим у літературі. Проте не має чіткої системи у визначенні понять та історичних форм фіксації інформації, недостатньо вивчено співвідношення засобів фіксації інформації та прикладного їх застосування, скажімо – у діловодстві, документному забезпеченні управління, роботі державного апарату. Показовими у цьому є праці В.Д. Банасюкевич, М.І. Басакова, М.В. Кирсанової, Т.В. Кузнецової, Н.М. Кушнарєнко, М.В. Ларина, Я.З. Лившиця, Н.А. Лисенко, М.Г. Лихачова, М.В. Стенюкова, О.В. Михайлюка та К.А. Прокоф'євої [1; 2; 8; 12-21; 27], а також деякі підручники [22; 23].

Оглядаючи еволюцію системи подання інформації, можна відзначити загальну тенденцію до створення найбільш раціональних форм людської (наднаціональної) інформаційної символіки. У найбільш важкодоступній лінгвістичній галузі це реалізується запровадженням машинних мов.

Комп'ютерні засоби фіксації інформації – сукупність методів та програмних технологій, об'єднаних у ланцюжок, який забезпечує збирання, зберігання, розподілення та відображення інформації з метою зниження працємісткості процесів використання інформаційних ресурсів, а також підвищення їх надійності та оперативності. Пакети прикладних програм складають основу інформаційної технології. Взаємодія програм, підібраних у пакет, забезпечує розв'язання широкого кола користувальницьких завдань. З певною часткою умовності усі пакети прикладних програм можна розділити на два види: функціональні та проблемні.

Технологія документування інформації – процес, що використовує сукупність засобів і методів збирання, обробки й передачі даних (первинної інформації) для одержання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу

або явища (інформаційного продукту). Сучасна технологія документування інформації, основана на комп'ютерній техніці, передбачає наявність наступних компонентів: комплекс технічних засобів, що базується на комп'ютерах; система програмних засобів, що забезпечують функціонування комплексу технічних засобів; система організаційно-методичного забезпечення, що включає в себе використання технічних засобів та діяльність управлінського персоналу в межах єдиного технологічного процесу з реалізації конкретної функції інформаційного забезпечення управлінської діяльності.

Впровадження комп'ютера відкриває в діловодстві принципово нові можливості для документаційного забезпечення управління, дає змогу піднести діловодну діяльність на сучасний рівень, кардинально підвищити продуктивність та якість роботи працівників служби документування.

У сучасному світі жодна держава, суспільство не можуть досягти високого рівня економічного, соціального, наукового розвитку, властивого державам, що об'єдналися за допомогою сучасної глобальної інформаційної інфраструктури, якщо з якихось причин вони залишатимуться ізольованими від цієї сфери. Комп'ютерні мережі вже зараз впливають на життя мільйонів людей. Їх послугами користуються як пересічні громадяни, так і політичні угруповання і партії, громадські, релігійні організації. Інформаційна і комунікаційна технології, насамперед комп'ютерні мережі і їхні бази даних та знань відіграють найважливішу роль у сучасному житті. Комп'ютери зробили неабиякий внесок у здатність зберігати великі кількості інформації, а комп'ютерні мережі нескінченно збільшили можливість обмінюватись цією інформацією.

З розвитком комп'ютерних засобів фіксації інформації паперовий документообіг та сам процес отримання інформації на паперових носіях стає неефективним. Людство вступає в інформаційну добу. Інформатизація суспільства – основа сучасних соціальних технологій, запорука подальшого суспільного прогресу. Цілі галузі, такі, як державне управління, банківська справа, страхування, медіа-бізнес, діловодство оперують не фізичними товарами, а інформацією. Виникає нова проблема – загроза збереження цілісності електронної документації. Її вирішення можливе лише на державному та міжнародному рівнях.

Сучасна інформаційна революція стала можливою лише завдяки збігові кількох факторів: появі цифрових способів обробки інформації, бурхливому

розвитку електроніки, опануванню людиною космосу, створенню супутникових технологій зв'язку, розробці інформаційних технологічних мереж і створенню Інтернету. Це дозволило нагромаджувати й передавати у будь-які куточки світу величезні обсяги інформації з колосальними, непомітними для людини швидкостями та з дуже низькими затратами.

Інформаційні технології тісно пов'язані з державним управлінням. Вони займають важливе місце в концепції електронного уряду, забезпечують підвищення ефективності роботи державного апарату, різних ділових процесів в усіх галузях, використовуються для створення нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку, підвищення освітнього рівня населення й удосконалення системи охорони здоров'я. Дуже важливо, щоб держава зайняла чітку позицію щодо питання розвитку інформаційних технологій у раціональній і соціально-орієнтованій формі.

Новітні технології документування інформації відкривають в сучасному світі неабиякі можливості для документаційного забезпечення управління, дають змогу піднести ділову діяльність на сучасний рівень, кардинально підвищити продуктивність та якість роботи працівників цієї служби. У зв'язку з комп'ютеризацією управління і переходом до зберігання інформації на непаперові носії, документаційне забезпечення управління перетворюється на велику інформаційну базу з необмеженими можливостями використання управлінським апаратом у процесі реалізації його функцій.

Бібліографія

1. Банасюкевич В.Д. Вопросы терминологии управленческой документации // Сов. архивы. 1991. № 11-12. С. 15-21.
2. Басаков М.И. Делопроизводство (документационное обеспечение управления) М., 2013.
3. Гейман Л.М. Этапы развития информатики как системы знаний // Микропроцессорные средства и системы. 2011. № 7-8. С. 31-34.
4. Діденко А.Н. Сучасне діловодство. К., 2011.
5. Зыков Ю.А., Даугела В.К. Проблемы развития информационных технологий. М., 2011.
6. Илюшенко М.П., Кузнецова Т.И., Лившиц Я.З. Документоведение. Документ и системы документации. М., 2007.
7. Информатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології. К., 2013.
8. Кирсанова М.В. Курс делопроизводства: документационное обеспечение управления. М., 2007.
9. Козырев А.А. Информатика. СПб., 2002.

10. Компьютерные технологии обработки информации / С.В. Назаров, В.И. Першиков, В.А. Тафинцев и др.; под. ред. С.В. Назарова. М., 1995.
11. Кудряев В.А. Организация работы с документами. М., 1999.
12. Кузнецова Т.В. Делопроизводство: Документационное обеспечение управления. М., 1999.
13. Кушнаренко Н.Н. Документоведение: учеб. 2-е изд., перераб. и доп. К., 2000.
14. Кушниренко А.Г., Лебедев Г.В., Сворень Р.А. Основы информатики и вычислительной техники. М., 2011.
15. Ларин М.В. Управление документацией и новые информационные технологии. М., 1998.
16. Лившиц Я.З. Документационное обеспечение управления. М., 2005.
17. Лившиц Я.З. Документоведение как научная дисциплина // Рос. архив. 2010. № 6-7. С. 17-21.
18. Лихачев М.Г. Документы и делопроизводство. М., 2011.
20. Лысенко Н.А. Документирование управленческой деятельности на предприятии: делопроизводство и корреспонденция. Ростов/Дон, 2012.
21. Михайлюк О.В., Прокоф'єва К.А. Вивчення засобів докомп'ютерної фіксації інформації у якості технологічних цивілізаційних ознак студентами фаху 029 «Інформаційна, бібліотечна і архівна справа» (ОПП «Документознавство та інформаційна діяльність») // УДУНТ. Вчені записки КДІД. Вип. 4. Д., 2022. С. 38-45.
22. Организация делопроизводства, приема граждан и работы с письмами и жалобами. М., 2009.
23. Организация работы с документами / Под. ред. В.А. Кудряева. М., 2012.
24. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации. СПб., 2002.
25. Соколов А.В. Средства коммуникации и современная культура. Становление средств массовой коммуникации. М., 2003.
26. Соколов А.В. Эволюция социальных коммуникаций. СПб., 1995.
27. Стенюков М.В. Документы. Делопроизводство. М., 2015.

Надійшло до редколегії 21.09.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Савченком О.В.

УДК 004:721.01+85.113:32.81

В. І. Лелета, Р. В. Лелета

(Дніпро)

ПАРАМЕТРИЗМ ЯК СИМБІОЗ АРХІТЕКТУРИ, ДИЗАЙНУ, МИСТЕЦТВА В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ

Розглядається вплив інформаційних технологій на виникнення та розвиток нових напрямів архітектури й дизайну, зокрема параметризму.

Ключові слова: архітектура, дизайн, моделювання, візуалізація, комунікація, проектування, параметризм.

The influence of information technologies on the emergence and development of new and transformation of traditional directions of design and architecture is considered.

Key words: architecture, design, modeling, visualization, communication, projecting, parametricism.

Початок ХХІ століття ознаменувався стрімким розвитком і впровадженням високих технологій в багатьох сферах життя. Інформатика посіла важливе місце в усіх галузях економіки – державному управлінні, обороні, промисловості, медицині, освітній та мистецькій діяльності.

Завдяки комп'ютерним технологіям в дизайні з'являються нові напрями, відмінні від традиційних: UX/UI дизайн, графічний дизайн, дизайн інтерактивних медіа, Motion-дизайн, VR-дизайн.

Особливе місце серед них напрямів посідає найпопулярніший прогресивний напрям, симбіоз архітектури, дизайну, мистецтва, біології, математики і комп'ютерних технологій. – параметризм. Нелінійний, він же дигітальний, поставангардний параметричний дизайн давно вийшов за межі авангарду, ставши безпрецедентним і масштабним явищем в архітектурі, дизайні інтер'єрів, промисловому, предметному дизайні.

Параметризм корінням сягає в цифрову анімацію 1990-х, але тільки останні двадцять років можна сміливо назвати його епохою. Епохою параметризму, що прийшла на зміну модернізму. Розвиток сучасних високих технологій породив особливо багатий період параметричних експериментів та призвів до того, що параметризм став домінуючим стилем в авангардистській

практиці, а еволюція параметричних дизайнерських систем відкриває необмежені можливості для його подальшого розвитку [1; 2]. Завдяки новітнім технологіям, засобам та підходам у формуванні візуального та предметно-просторового середовища архітектори, дизайнери, скульптори, художники мають значно більше свободи й можливостей для створення складних форм.

Параметричний дизайн допомагає створенню сильного образу, пропонуючи нові несподівані форми та дозволяючи задовольнити різноманітні потреби з огляду на наявні чіткі обмеження. Завдяки цифровому моделюванню проєктований об'єкт легко адаптується до потенційних змін у проєкті. Крім того, цифрове проєктування дозволяє оптимізувати використання матеріалів і, таким чином, краще контролювати витрати.

Параметризм походить з геометрії, яка нас оточує повсюди і є для нас звичним явищем. Параметричні архітектура, дизайн – це робота з геометричними формами та елементами з допомогою інформаційних технологій, тенденція до комп'ютеризованих, алгоритмічних процесів проєктування, які допомагають втілювати у життя інноваційні проєкти. Завдяки параметризму багато митців створюють чудові проєкти, які раніше вважалися неможливими. Параметричний дизайн не тільки нове явище в мистецтві, а й спосіб самовираження. Можна навіть сказати, що параметризм не стиль, а методологія дизайну, оскільки він може застосовуватися в проєктуванні дизайну будь-якої типології.

«Цифрове проєктування», «алгоритмічний дизайн», як ще називають параметризм, не слід сприймати як щось позаприродне, таке що є антиподом живим істотам. Навпаки, саме цифрове моделювання дозволяє створювати форми, максимально наближені до природних. Ідея полягає в тому, що всі елементи дизайну взаємопов'язані та адаптивні, зливаються або контрастують з навколишнім середовищем.

Безумовно, параметрична архітектура кидає виклик нашим традиційним уявленням про те, яким має бути оточуюче середовище. Але однозначно можливість експериментувати з концепціями параметричного дизайну у цифровому просторі стане поштовхом для виникнення нових яскравих тенденцій сучасного дизайну.

Нові тенденції поступово проникають в наше повсякденне життя: плавні лінії, зникаючі обриси, перетікаючі площини створюють сюрреалістичні образи. Плоскі, надійні, статичні елементи перестають бути такими натомість

стаючи мінливими та хиткими. Естетика параметризму відкриває портал в інші виміри, відхиляючи завісу таємниці простору і часу.

Бібліографія

1. Hadid Zaha, Jodidio Philip,. 1950–2016: The Explosion Reforming Space. Cologne, 2016.
2. Schumacher Patric. Parametricism – A New Global Style for Architecture and Urban Design. // AD Architectural Design – Digital Cities. Vol 79. 2009. № 4 (July/August). P. 14-23.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Іващенко О.В.

УДК 002.7

Г. В. Савчук, С. В. Савченко
(Дніпро)

ДЛЯ ЧОГО ПОТРІБНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО?

Розкрито контекст появи документознавства як науки та комплексної навчальної дисципліни, запропоновано синтетичне визначення поняття «документознавство» та сформульовано його завдання.

Ключові слова: суспільство, документознавство, документ, завдання.

The context of the emergence of document studies as a science and a complex educational discipline is revealed, a synthetic definition of the concept of "document studies" is proposed, and its tasks are formulated.

Key words: society, document studies, document, task.

Інформація та документація охоплює і пронизує все наше життя, і на інтуїтивно-емпіричному рівні кожен розуміє, що це таке. Г.М. Швецова-Водка називає це «емпіричним уявленням про документ» [2, с. 15]. Серед теоретиків інформаційного суспільства дотепер точиться дискусія: чи є сучасне суспільство в інформаційному сенсі чимось принципово новим, чи йдеться про принципово новий тип соціуму? [5]. Найбільш поширена відповідь: сучасне суспільство є таким, що характеризується безпрецедентним зростанням обсягів інформації, небаченою раніше спеціалізацією інформації, неймовірним розмаїттям способів передачі, обробки та зберігання інформації, появою значного прошарку інформаційних працівників, а також інформаційною кризою. Остання – це ситуація, коли обсяг інформації значно перевищує

людські можливості її сприйняття та обробки (фізіологічний бар'єр) [6]. Цей об'єктивний процес ускладнено радикальною політизацією інформації, перетворенням її на маніпулятивний ресурс, антидемократичними тенденціями в публічній сфері [3].

Наука, що дістала назву «документознавство» [1], сформувалася в двох різних контекстах: західному, де йшлося про інформаційний хаос в галузі книговидавництва, зберігання та класифікації, і де було запропоновано підхід Поля Отле до організації «документаційної науки» [4]; та радянському, де К.Г. Мітяєв, а згодом коло таких дослідників як В.М. Автократов, Г.Г. Воробйов, А.М. Сокова, М.П. Ілюшенко, Т.В. Кузнецова та інші доклали зусиль до інституалізації адміністративного (управлінського) документознавства, що склалося на межі діловодства, архівознавства, теорії управління та інформатики.

На сучасному етапі важливо дійти синтезу двох напрямків науки про документ. В цьому сенсі можна визначити документознавство як науку про документацію та документно-інформаційну комунікацію в різних сферах суспільного життя, але в наших реаліях – передовсім в адміністративних структурах різних установ, організацій та підприємств, органах державної влади та місцевого самоврядування.

Завданням нової комплексної науки про документ та інформаційну діяльність є: забезпечення суспільства, в першу чергу, сферу адміністрування, якісною документованою інформацією; ефективне інтелектуальне управління документно-інформаційними ресурсами; якісний та ефективний аналіз документованої інформації, яка представлена різними типами, видами та функціонує в різних сферах соціуму. Це завдання виконують різні дисципліни документно-інформаційного циклу, що викладаються на кафедрі документознавства та інформаційної діяльності Українського державного університету науки і технологій.

Бібліографія

1. Прокоф'єва К.А., Кожанов Р.В. Генеза документознавства як науки та професійної освіти // Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД) НМетАУ: зб. наук. праць. Вип. 3. Д., 2021. С. 129-132.
2. Швецова-Водка Г. Документознавство: навч. посіб. К., 2007.
3. Mansell R., Tambini D., Livingstone S. Tackling the Information Crisis: A Policy Framework for Media System Resilience: [Electronic Publication]. URL:

https://www.researchgate.net/publication/338146647_Tackling_the_Information_Crisis_A_Policy_Framework_for_Media_System_Resilience.

4. Otlet Paul. *Traité de documentation: le livre sur le livre, théorie et pratique*. Bruxelles, 1934.

5. Webster F. *Theories of the Information Society*. L., 2006.

6. Wiener N. *Cybernetics or control and communication in the animal and machine*. Cambridge, 1985.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

УДК 002:343.1

О. В. Меркушова

(Дніпро)

КОМІСІЇ З ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЦІННОСТІ ДОКУМЕНТІВ

Розглядається процес утворення комісій для проведення експертизи цінності документів в установах, а також засади експертизи цінності.

Ключові слова: експертиза цінності документів, Національний архівний фонд України, експертні комісії.

The process of formation of commissions for the examination of the value of documents in institutions is considered, as well as the principles examination of the value itself.

Key words: examination of the value of documents, National Archive Fund of Ukraine, expert commissions.

Експертні комісії відіграють важливу, якщо не вирішальну, роль у проведенні експертизи цінності документів. Вони формуються відповідно до Порядку утворення та діяльності комісій з проведення експертизи цінності документів [3] та можуть мати деякі свої додаткові правила, залежно від того, у якій саме установі проводитиметься експертиза цінності документів.

Перш за все, експертиза цінності документів – це процес всебічного вивчення документів, кінцевою метою якого є: внесення документів до Національного архівного фонду (далі – НАФ), а також вилучення з нього документів; проведення грошової оцінки документів зазначеного Фонду; віднесення документів до унікальних; встановлення строків зберігання тих документів, які не підлягають внесенню у НАФ [3].

Юридичні особи, установи, окремі їх підрозділи, фізичні особи, що утворюють чи яким належать документи Фонду, є джерелами формування НАФ. Вони зобов'язані забезпечувати збереженість НАФ та сприяти його поповненню [2].

Усі правила проведення експертизи цінності документів, принципи та критерії визначення цінності документів, порядок створення та діяльності експертних комісій затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Підставою для внесення документів до НАФ чи вилучення з нього є рішення експертної та експертно-перевірної комісій у результаті експертизи цінності документів.

До складу експертних та експертно-перевірних комісій повинні включатися власники документів, що вивчаються, або уповноважені ними особи, а також: фахівці з архівної справи; представники наукових установ і творчої громадськості; інші фахівці згідно профілю державного архіву; керівники служби діловодства та архівного підрозділу, працівники структурних підрозділів; представники експертно-перевірної комісії державних архівів. Головою експертної комісії, як правило, керівник установи призначає свого заступника [3].

Основними завданнями експертної комісії є розгляд питань щодо: основних засад проведення експертизи цінності документів; складу документів НАФ та джерел його формування; приймання та передавання документів НАФ від однієї архівної установи до іншої, встановлення строків зберігання документів [3].

Експертно-перевірні комісії відповідають за науково-методичне та організаційне забезпечення експертизи цінності документів, у межах своїх повноважень можуть визначати та уточнювати джерела формування НАФ, архівного фонду, його складу та строків зберігання. Також вони перевіряють результати експертизи цінності документів, надані експертними та іншими комісіями.

Експертиза цінності документів може бути ініційована власником документів або державною архівною установою. Експертиза цінності документів проводиться згідно чинного законодавства, а також відповідно до «Правил роботи архівних підрозділів органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій», що були затверджені у 2001 році.

Експертиза цінності документів як правило розпочинається з перегляду документів служби діловодства, після цього – документів інших функціональних підрозділів.

Під час проведення експертизи цінності документів вони поділяються на три групи: основна документація, оперативно-довідкова документація, документація з особового складу [1].

Правила проведення експертизи цінності документів забороняють проводити експертизу лише за заголовками справ, вказаними на обкладинках. Усі справи з документами спочатку служби діловодства, а потім й інших підрозділів установи, підлягають детальній перевірці на наявність всіх вказаних в описі та номенклатурі документів.

Експертиза цінності документів також передбачає поділ документів на документи тимчасового, тривалого та постійного зберігання, а також виявляють документи, що підлягають знищенню у зв'язку із закінченням строків їх зберігання [1].

Простіше кажучи, експертиза цінності документів виконує наступні завдання:

- поділ документів на три види документації: основну, оперативно-довідкову та з особового складу;
- перевірка фактичної наявності усіх документів у справах;
- виявлення повторюваних документів та тих, що не мають відношення до самої справи;
- відсортування документів на тимчасові, тривалого і постійного зберігання, а також на знищення;
- відбір документів, що підлягають включенню до НАФ або виключенню з нього.

Бібліографія

1. Сельченкова С.В. Діловодство: практ. посіб. К., 2009.
2. Україна. Верховна Рада. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон: від 24.12.1993 № 3814-ХІІ: [станом на 02.07.2023]: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>.
3. Україна. Кабінет Міністрів. Про проведення експертизи цінності документів: Постанова від 08.08.2007 № 1004: [станом на 10.09.2021]: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007>.

Надійшло до редколегії 30.09.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку проф. Михайлюком О.В.

О. М. Решетілова, Є. Д. Алексейчук
(Дніпро)

РЕКЛАМНЕ ЗВЕРНЕННЯ ЯК ЗАСІБ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Розглядається роль та місце інформаційного блоку у процесі розробки рекламного звернення для ефективної рекламної пропозиції.

Ключові слова: реклама, рекламне звернення, інформація, рекламна інформація.

The role and place of the information block in the process of developing an advertising appeal for an effective advertising offer is considered.

Key words: advertising, advertising appeal, information, advertising information.

Рекламне звернення – засіб представлення інформації рекламодавця споживачеві, який має конкретну форму (текстову, візуальну, звукову, символічну та ін.) Не дивно, що у величезному та невинному потоці інформації рекламне звернення, що представляє собою звичайний перелік переваг певного продукту, просто не буде помічене потенційними покупцями. Для того, щоб змусити когось прочитати або прослухати рекламне оголошення, у ньому повинно бути щось особливе і цікаве для споживача, при його розробці має виявлятися творча індивідуальність його творців.

Процес розробки рекламного звернення послідовно включає в себе визначення рекламної ідеї, побудову концепції та формування теми. Тема реклами повинна відповідати меті рекламної кампанії. Необхідно добитися того, щоб клієнт запам'ятав хоча б назву продукту чи торгової марки, пов'язав їх із найсуттєвішою рисою (властивістю, перевагою) та з основним мотивом для придбання.

Рекламна тема знаходить своє вираження у яскравому заголовку – рекламному гаслі, який ще називають рекламним слоганом. Слоган це словосполучення або речення, коротка фраза (7–10 слів), що легко запам'ятовується та відображає суть рекламного звернення. Підраховано, що слоган читають у п'ять раз більше людей у порівнянні із рекламним текстом. Тому в ньому споживач повинен бачити все, що його цікавить, а головне – вигоду даної рекламної пропозиції для себе особисто [1].

Рекламну тему можна виразити не лише у вигляді слогана, але й за посередництвом рекламного образу. При розробці рекламного образу надзвичайно важливим є врахування символів та знаків. Коли зображено щось незрозуміле для людини, то вона не сприймає побачене.

Основними рішеннями, які приймаються при безпосередньому формуванні рекламного звернення є тема і гасло реклами, її структура та форма, стиль рекламного звернення.

Основна вимога до рекламного звернення – воно має бути простим, чітким і не перевантаженим другорядними подробицями. Цей принцип поширюється і на мову рекламних звернень. Надто складна мова навряд чи примусить глядача (читача) витратити час на її розшифрування. Слід завжди пам'ятати, що рекламне звернення створюється для людей, а не для опису виробу чи торгової марки. Стиль звернення не рекомендується суттєво змінювати для рекламування того самого продукту. Рекламне звернення для досягнення цілей рекламування повинно бути:

- аргументованим і конкретним;
- цілеспрямованим, мати відповідного адресата;
- достовірним і правдивим;
- виразним і доступним широкому загалу [2, с. 37].

Виходячи зі стадій рекламної діяльності, а також мети і характеристик рекламного впливу, у структуру рекламного звернення включаються такі елементи: слоган, вступна частина, інформаційний блок, довідкові відомості, фраза-відлуння. Даний поділ є досить умовним – у різних рекламних зверненнях можуть бути відсутні деякі елементи.

Слоган, як правило, передує рекламному зверненню, він є одним із основних засобів привернення уваги та зацікавлення цільової аудиторії. Особливо важливо використовувати слоган при відсутності інших засобів, що привертають увагу – ілюстрацій, кольору.

Вступна частина здебільшого розшифровує слоган. Вступна частина має бути максимально короткою, проте в неї необхідно закласти мотиви особистої вигоди споживача, новизну продукту, його унікальність, доступність та ін.

Інформаційний блок, який ще називають основним текстом, виконує функцію заглиблення зацікавленості споживача до рекламного продукту, забезпечує комунікацію із потенційним споживачем за посередництвом

детальної та достовірної інформації про товари або послуги, їх характеристики, особливості. Шляхом аргументації вигод, які отримає споживач внаслідок придбання рекламованого продукту, він покликаний сформулювати бажання придбати виріб.

Довідкові відомості включають чіткі дані про рекламодавця: адресу, URL-адресу, e-mail, телефони та інші канали зв'язку.

Рекламне звернення може завершувати фраза-відлуння, яка дослівно або за змістом повторює слоган чи основний мотив звернення. Особливо ефективним є її використання у тому випадку, коли передається великий обсяг інформації [3, с. 127].

Поряд зі структурою важливе значення має форма рекламного звернення, тобто спосіб його представлення. Як і інші характеристики, вона покликана сприяти досягненню рекламних цілей. Тому форма рекламного звернення повинна бути зрозумілою цільовій аудиторії. Як свідчить практика, найефективнішими рекламними зверненнями є ті, в яких присутня атмосфера взаємоповаги, щирості, зацікавленості у взаємовигідному партнерстві, проголошено гарантії відповідності реклами дійсності.

Інформацію в рекламі, розрахованій на масового споживача, необхідно подавати у привабливій, цікавій, розважальній формі.

Основне призначення рекламної інформації полягає у формуванні або підтриманні обізнаності невизначеної кількості споживачів реклами та їх зацікавленості щодо об'єктів реклами.

Причини через які потенційний споживач звертає увагу на рекламне звернення:

- отримання інформації, яка буде корисною (вважають, що інформація про торгову марку допомагає прийняти обґрунтоване рішення щодо придбання виробу з цією маркою);
- отримання інформації, яка підтверджує власну думку споживачів (так званий підтверджувальний перегляд реклами), та уникнення інформації, що суперечить їй (людина не бажає жити з почуттям дисонансу);
- отримання стимулюючої інформації;
- отримання інформації, що цікавить [1].

Сьогодні рекламна інформація є важливою ланкою інформаційного суспільства. Рекламна інформація може поширюватися у будь-якій формі за допомогою різних засобів. Рекламна інформація розрахована на широке коло

потенційних споживачів та спрямована на привернення їхньої уваги до предмету рекламування та підтримки інтересу до нього задля подальшого успішного продажу.

Таким чином, рекламне звернення є безпосереднім носієм інформаційного, емоційного і прагматичного впливу на споживача. Ефективність рекламної кампанії – це, насамперед, ефективність рекламного звернення. Тому рекламне звернення можна розглядати як головний засіб, основний інструмент для досягнення цілей рекламної діяльності.

Бібліографія

1. Дмитрієва В.В. Рекламне повідомлення як носій візуальної комунікації [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Dtr_gn/2008_4/files/GN_04_2008_Dmitrijeva.pdf.
2. Миронов Ю.Б., Крамар Р.М. Основи рекламної діяльності: [навч. посіб.]. Дрогобич, 2007.
3. Яцюк Д.В. Реклама в Інтернеті: навч. посіб. К., 2019.

Надійшло до редколегії 31.03.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

УДК 316.77+002:001.12

О. М. Решетілова, М. С. Уманська
(Дніпро)

ДОКУМЕНТНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК НАЙВАЖЛИВІША ПІДСИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розглядається поняття документної комунікації, яка є однією із основних складових соціальної комунікативної системи.

Ключові слова: документ, соціальна комунікація, інформація, документна комунікація, комунікативна система.

The concept of document communication, which is one of the main components of the social communication system, is considered.

Key words: document, social communication, information, document communication, communication system.

Документна комунікація є однією з основних підсистем соціальної комунікації, тобто системою обміну інформацією між двома і більше особами.

Документна комунікація виникла на певному етапі соціального прогресу людства і нині охоплює всі сфери суспільного життя. Поширенню середовища функціонування документної комунікації сприяє інформатизація суспільства, яка охоплює всі сторони сучасного життя. Впровадження новітніх інформаційних технологій, удосконалення засобів документування та розповсюдження інформації постійно розширюють документне середовище ноосфери та збагачують документні ресурси суспільства [1].

Документ у соціальній комунікації виконує дуже важливу функцію, будучи одночасно засобом соціального спілкування, нагромадження знань і соціального досвіду, а також регламентації суспільного життя.

Сучасні дослідники соціогенезису доводять, що соціальна комунікація – це глибинний базис матеріального виробництва та необхідний фактор прогресу будь-якого виду суспільного устрою. Найважливішою підсистемою соціальних комунікацій є документна комунікація. Вона забезпечує рух соціальної інформації у часі й просторі шляхом створення, зберігання та розповсюдження документів [4, с. 29].

Так, закон документаційного супроводу соціальних комунікацій доводить, що кожна соціальна комунікація обов'язково опосередковується документом, і всі соціальні інститути за своєю сутністю є документними, оскільки кожен з них зайнятий або виробництвом, або транспортуванням, або одержанням, обробкою та зберіганням документа, наданням його користувачам тощо. Наприклад, органи державної влади – це соціальний інститут по виробленню законодавчих документів, банківська сфера також суто документна інституція, оскільки всі фінансові операції супроводжуються документами.

Документна комунікація виникла на певному етапі соціального прогресу людства і нині охоплює всі сфери суспільного життя. Як зазначає професор Ірина Ломачинська, документна комунікація – це комунікація, опосередкована документами в соціумі, що побудована на їхньому обміні між двома або більше споживачами інформації [2, с. 250].

Більшість дослідників згодні з тим, що документна комунікація є однією з основних підсистем соціальної комунікації, тобто системою обміну інформацією між двома і більше людьми.

Функціонування процесу документної комунікації забезпечується документно-комунікаційною системою, що являє собою підсистему соціальної комунікації і є потужною системою передачі соціальної інформації.

Документно-комунікаційна система є сукупністю всіх документів, споживачів документально зафіксованої інформації та всіх відносин між ними, обумовлених як внутрішніми властивостями системи, так і зовнішнім середовищем та умовами її суспільного функціонування. Вона забезпечує створення, аналітико-синтетичну обробку, зберігання, розповсюдження та використання документів як носіїв соціальної інформації.

Головна мета будь-якої документної комунікації, якої б сфери діяльності вона не стосувалася – одержати бажаний результат. Саме це завдання постає перед автором-укладачем документа та визначає суть процесу документної комунікації.

В основі документно-інформаційної комунікації лежить комунікаційний акт, у якому виділяють такі складові частини: комунікант, реципієнт, комунікат, зміст інформації, код, контекст. Зазвичай комунікант має уявлення про те, як повідомлення може бути інтерпретовано реципієнтом. Однак результат інтерпретації, тобто тлумачення повідомлення одержувачем, визначається низкою факторів, у першу чергу, кодуванням. Як відомо, кодування – це подання ідеї, що прагне донести до одержувача комунікант, у кодах або символах, тобто в знаках, що переводять ідею на мову, яка є зрозумілою реципієнту. Кодування має зберегти інтерпретацію повідомлення одержувачем відповідно до мети комунікації, яку поставив комунікант. У ролі кодів можуть використовуватися слова, звуки та інші знаки. Процес кодування є суб'єктивним, оскільки залежить від особи, яка кодує.

Повідомлення – це зафіксована інформація, яку комунікант прагне довести до реципієнта. Декодування повідомлення – це переклад його на мову одержувача, яке визначається особистим сприйняттям одержувача, його здатністю розпізнавати й інтерпретувати коди, використані під час передачі ідеї. Адекватність сприйняття повідомлення носить суб'єктивний характер і може варіювати від нуля до ста відсотків. Так, наприклад, незнання іноземної мови зводить можливість декодування іншомовного повідомлення до нуля, а наявність досвіду в обох учасників повідомлення покращує сприйняття [3, с. 16].

Жоден із видів комунікації не може існувати без бар'єрів, що перешкоджають її руху. Науковці виділяють чотири бар'єри, що характерні для документної комунікації у суспільстві:

- технічний;

- міжмовний;
- психологічний;
- соціальні.

Суть технічного бар'єру полягає у недоступності потрібних документів для реципієнта. Якщо реципієнту відомі вихідні дані необхідного документа, публікації, то бібліотечно-бібліографічні служби, завдяки міжбібліотечній кооперації, можуть рано чи пізно надати йому якщо не сам документ, то його копію. Це завдання адресного пошуку, котрому притаманний суто технічний характер і в якому не може бути жодної невідомої проблеми.

Міжмовний бар'єр полягає у можливості використання в документах різних мов, оскільки документ створюється, в першу чергу, для побутування в «своїй країні», відповідно, країна, що потребує ознайомлення з певним видом документа має перекласти його на необхідну мову у будь-який спосіб, і тільки за цих обставин, відповідно, ознайомитися з цим документом.

Психологічний бар'єр при сприйнятті документів виникає внаслідок нерозуміння реципієнтом його змісту, яке може зустрітися при сприйнятті будь-якого із видів документів.

Соціальні бар'єри на шляху документної комунікації – це перешкоди, які висуває документно-комунікаційна система та керуючі нею органи. В аспекті книжкової комунікації головним з них є цензура, яка має багатотисячлітню історію. У розгляді, наприклад, управлінської документації, документи погоджуються із відповідальними за зміст, форму та відповідність документа відділами або керівниками, без узгодження або підпису яких документ не буде функціонувати [3, с. 106].

Таким чином, система документно-інформаційних комунікацій це сукупність усіх документів та користувачів інформації, яку зафіксовано у документах, усіх комунікаційних інститутів і відносин між ними. Вона забезпечує створення, оброблення, зберігання, розповсюдження й використання інформації у суспільстві. Усі елементи системи тісно пов'язані між собою.

Отже, документна комунікація, яка є однією із основних підсистем соціальної комунікації, забезпечує створення, обробку, зберігання й поширення документної інформації у суспільстві. Без спілкування, обміну інформацією між індивідами неможливі інтелектуальна еволюція людства, розвиток виробництва, спадкоємність суспільних відносин, збагачення соціальної пам'яті, нові досягнення матеріального та духовного життя.

Бібліографія

1. Гаврилюх Н. Феномен соціальної комунікації в інформаційному суспільстві: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ena.lp.edu.ua>.
2. Ломачинська І.М. Документально-інформаційні комунікації в системі соціальних комунікацій: навч. посіб. для дистанційного навч. / за наук. ред. проф. Т. Г. Горбаченко. К., 2008.
3. Палеха Ю. І., Мурейко Н.В., Оксіюк О.Г. Документально-інформаційні комунікації: навч. посіб. К., 2014.
4. Парафійник Н. І. Документно-інформаційні комунікації: навч. посіб. Ч. 1. Х., 2010.

Надійшло до редколегії 31.05.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Савченком С.В.

УДК 130.2:004+343.97

К. Ю. Покуліта

(Дніпро)

ІНФОРМАЦІЙНІ МАНІПУЛЯЦІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Розглядаються інформаційні маніпуляції, засоби їх впливу на людей та суспільство, методи фільтрування інформації.

Ключові слова: інформація, маніпулювання, пропаганда, медіа, вплив, ЗМІ, суспільство, суспільна свідомість, фільтрування інформації, інформаційна безпека.

Information manipulation, means of their influence on people and society, methods of information filtering are considered.

Key words: information, manipulation, propagation, media, influence, mass media, society, public consciousness, information filtering, information security.

У сучасному суспільстві для отримання та розповсюдження інформації використовуються засоби масової інформації (ЗМІ). До них можна віднести телебачення, радіо, пресу, кінематограф та ін., а також соціальні мережі та Інтернет загалом. Це відбувається шляхом одночасного передавання інформації великим групам людей. ЗМІ є основним засобом пропаганди. Через ЗМІ здійснюються інформаційні маніпуляції, спрямовані на суспільство.

Маніпуляцією є вид психологічного впливу, що використовується для досягнення одностороннього виграшу через скрите спонукання іншого до вчинення певних дій, що не співпадають з його волею [2]. Але також маніпуляція зберігає ілюзію самостійно прийнятого рішення і дій людини, на

яку ця маніпуляція подіяла. Інформаційні маніпуляції у сучасному світі є частиною будь-якої сфери життєдіяльності людини: соціальної, економічної, політичної тощо.

До маніпуляцій у соціальній сфері можна віднести інформацію, що надається у соціальних мережах в Інтернеті. Той, хто надає інформацію, та той, хто її отримує, дещо суб'єктивно її викривляють, залежно від власної думки, ставлення до інформації та мети її подальшого розповсюдження. Таким маніпуляціям найбільш піддаються ті, хто багато часу присвячує соцмережам, – діти та молодь. Наслідком цих маніпуляцій є певна думка молоді на ту чи іншу тему, заснована на інформації із соцмереж, переконання у деяких фактах, що може викликати один з конфліктів поколінь із батьками, а також конфлікти молоді між собою.

Маніпуляції в економічній сфері виявляються, наприклад, у рекламі. Реклама спрямована на те, щоб привернути увагу людей до тих чи інших товарів або до надання тих чи інших послуг різними компаніями, виробництвами тощо. У рекламі здебільшого будуть презентовані усі позитивні якості товару або послуги, а також не висвітлені негативні якості, щоб не відштовхнути людей від придбання товару або використання послуги. Маніпуляційні тенденції в економіці обмежені наявними ресурсами та об'єктивними математичними законами [2].

Але саме у політичній сфері інформаційні маніпуляції найважливіші та найефективніші. У політиці маніпулювання використовується для контролю над думками населення, його ставлення до тих чи інших подій (а також їх знання чи незнання про ті чи інші події), дещо – для того, щоб використовувати як знаряддя держави. Політичне маніпулювання спрямоване на ту частину суспільства, яка притримується принципу «поза політикою», не дуже слідкуючи за новинами, не розбираючись та здебільшого не приймаючи в цьому участь.

Технологія політичного маніпулювання, на думку В.М. Амеліна, передбачає таке:

- уведення у свідомість індивіда під виглядом об'єктивної інформації неявного, але бажаного для певних груп змісту;
- вплив на больові точки суспільної свідомості, що збуджують страх, тривогу, ненависть тощо;

- реалізація деяких задумів і приховуваних цілей, досягнення яких комунікант пов'язує з підтримкою громадською думкою своєї позиції [1].

Політичні інформаційні маніпуляції також називають пропагандою. Пропаганда – це систематична діяльність, що передбачає формування потрібного сприйняття аудиторією наданого їй повідомлення, маніпулювання процесом роздумів аудиторії, спрямування поведінки аудиторії в напрямку, вигідному пропагандисту [3]. Під пропагандою розуміють можливості керування масами шляхом впливу на масові політичні настрої [2].

Пропаганда поділяється на такі види:

- «чорна» пропаганда – це сфабрикована неправдива інформація (або просто відверта брехня), поширення якої має на меті спровокувати політичний, соціальний, міжетнічний або міждержавний конфлікт;

- «сіра» пропаганда – це повідомлення, джерело й достовірність якого викликають сумніви. Простіше кажучи, це напівправа або її упереджене тлумачення;

- «біла» пропаганда, коли джерело інформації повністю ідентифіковане, а інформація є точною й акуратною. Той, хто повідомляє цю інформацію, усіляко намагається виглядати «своїм хлопцем», однак він не обнародує інформацію, яка йому не вигідна [3].

На мою думку, до «білої» пропаганди можна віднести усі офіційні державні джерела інформації. Те, що вони повідомляють, є, на мою думку, найбільш важливим та правдивим, особливо у сучасних політичних умовах. Але також державні джерела не будуть висвітлювати багато інформації, що може викликати негативне відношення до теперішньої влади, і це в деяких межах є нормальним.

Отже, в сучасному суспільстві дуже важливим постає питання інформаційної безпеки. Щоб її досягти, треба дуже обережно ставитися до інформації, отриманої з різних джерел, та відокремлювати корисну інформацію від тієї, що має на меті змінення думки, ставлення до чогось тощо. Також інформацію, отриману з неофіційних чи сумнівних джерел, треба якимось чином перевіряти та не довіряти беззаперечно.

Бібліографія

1. Амелін В. Н. Соціологія політики: спецкурс. К., 1992.

2. Станкевич Б. Інформаційні маніпуляції та їхній вплив на електоральну свідомість // *Studia politologica Ucraino-Polona*. Вип. 1. 2011. С. 78-81.

3. Шпилик С. Інформаційна війна, пропаганда та PR: такі схожі й такі різні // *Галицький економічний вісник*. Т. 47. Тернопіль, 2014. № 4. С. 178-188.

Надійшло до редколегії 20.09.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку проф. Михайлюком О.В.

УДК 811.11/811.13:78

К. А. Прокоф'єва, М. Т. Шевченко

(Дніпро)

**MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM
ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНА ФІКСАЦІЯ ФОРМУВАННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ СПІВДРУЖНОСТІ**

Розглядається Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum) як результат та перспектива співдружності провідних сучасних закладів вищої освіти.

Ключові слова: Велика хартія університетів, Magna Charta Universitatum, Європа, світ, співдружність, університет, заклад вищої освіти.

The Great Charter of Universities (Magna Charta Universitatum) is considered as the result and perspective of the commonwealth of leading modern institutions of higher education.

Key words: Great Charter of Universities, Magna Charta Universitatum, Europe, world, commonwealth, university, institution of higher education.

Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum) – це результат пропозиції, з якою в 1986 році Болонський університет звернувся до провідних університетів Європи. Ідею складання та підписання такого документа підтримала наукова, освітянська та політична еліта Європи. На зустрічі в Болоньї (червень 1987 року) делегати з 80 європейських університетів обрали раду з восьми членів – керівників провідних європейських університетів та представників Ради Європи – для розробки проєкту Хартії, який було складено в Барселоні у січні 1988 року. У вересні 2001 року було створено Наглядову раду (Observatory) Великої хартії університетів.

18 вересня 1988 року під час урочистостей, присвячених 900-річчю Болонського університету – альма-матер європейської вищої освіти, ректори 430 університетів в урочистій обстановці у присутності багатьох представників

громадськості, урядовців та духовенства підписали Велику хартію (Magna Charta Universitatum). Цей документ окреслює фундаментальні принципи, якими мають керуватись університети, щоб забезпечити розвиток освіти та інноваційний рух у сучасному світі. Метою хартії стало відзначення найважливіших цінностей університетських традицій і сприяння тісним зв'язкам між університетами земної кулі.

Ректори європейських університетів, що зібралися в Болоньї з нагоди дев'ятисотліття найстарішого в Європі університету за чотири роки до остаточного скасування кордонів між країнами ЄС, висловлюючи надію на перспективу розширення співробітництва між усіма європейськими націями, переконані в тому, що народи і держави мають, як ніколи раніше, усвідомити роль, яку університети відіграватимуть у суспільстві, що змінюється і стає дедалі інтернаціональним, вважали, що:

1) на завершальному етапі другого тисячоліття християнської ери майбутнє людства значною мірою залежить від культурного, наукового і технічного розвитку, зосередженого в центрах культури, знань та досліджень, якими є справжні університети;

2) завдання університетів щодо поширення знань серед нових поколінь передбачає, що в сучасному світі вони також мають служити суспільству в цілому;

3) університети повинні давати майбутнім поколінням освіту і виховання, що навчає їх, а через них – інших, поважати гармонію навколишнього середовища та самого життя.

Ректори європейських університетів проголосили перед усіма державами та перед совістю всіх націй основні принципи Magna Charta Universitatum:

1) університет – самостійна установа в суспільствах із різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Він створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання. Для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади;

2) викладання та дослідницька робота в університетах мають бути поєднаними для того, щоб навчання в них відповідало постійно змінюваним потребам і запитам суспільства, науковим досягненням;

3) свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожний у межах своєї компетенції, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги. Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу, університет є ідеальним місцем зустрічі викладачів, які здатні передавати свої знання і володіють необхідними засобами для їхнього удосконалення за допомогою досліджень та інновацій, та студентів, які мають право, здатність і бажання збагатити свій розум цими знаннями;

4) університет є хранителем традицій європейського гуманізму. Тому він постійно прагне до досягнення універсального знання, перетинає географічні та політичні кордони, затверджує нагальну потребу взаємного пізнання і взаємодії різних культур.

Для досягнення цих цілей у світлі вищевикладених принципів потрібні ефективні способи, що відповідають сучасним умовам:

1) для забезпечення свободи в дослідженнях і викладанні всім членам університетської спільноти слід надати необхідні засоби;

2) потрібно брати на роботу викладачів і визначати їх статус відповідно до принципу поєднання дослідницької та викладацької діяльності;

3) кожен університет, з урахуванням конкретних обставин, має гарантувати своїм студентам дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у культурі й освіті;

4) університети розглядають взаємний обмін інформацією та документацією, а також збільшення кількості спільних проєктів для розвитку освіти як основний елемент постійного прогресу знань. Тому вони стимулюють мобільність викладачів і студентів, а також розглядають загальну політику в питанні рівного статусу звань, іспитів (без упередженого ставлення до національних традицій), здійснення своєї місії.

Ректори від імені своїх університетів взяли на себе зобов'язання зробити все від них залежне для того, щоб кожна держава, а також зацікавлені наднаціональні організації формували свою політику, спираючись на положення цієї Magna Charta Universitatum, що виражає одностайне бажання університетів, вільно визначене та проголошене.

Підписуючи Magna Charta Universitatum, університети підтвердили свою належність до академічної співдружності, яка, долаючи політичні та соціальні бар'єри, формує принципи інтеграції Європи в суспільство, що надає всім

громадянам потрібні права та свободи, різноманітні порівнянні та адекватні послуги у сфері культури, науки й освіти. Magna Charta Universitatum підтверджує основні цінності, права та обов'язки університету як ключової інституції суспільства. Справді, якщо університет має «викладати», тобто присвятити себе визначенню й поширенню найважливіших цінностей і знань, надаючи суспільству інтелектуальні орієнтири, то він потребує автономії та академічної свободи, можливості досліджувати і пояснювати межі присутності людини в природі та суспільстві. Автономія й академічна свобода – це поняття, що змінювалися протягом століть, пристосовуючись до обставин, аби зберегти спроможність університету діяти і вести пошук істини. Змінюються ці поняття й сьогодні.

На сьогодні Велику Хартію університетів підписали понад 900 університетів понад зі 100 країн світу. Серед університетів Європи та світу найбільше представництво у Хартії має Україна – 72 університети; в той час як Італія – 63, Іспанія – 41, Велика Британія – 33, Німеччина – 33, Туреччина – 33, Польща – 24, Франція – 24, США – 21 [1; 2].

Приєднання українських університетів до Magna Charta Universitatum свідчить про прагнення України долучатися до творчої колективної діяльності у головуючому світовому та європейському співтоваристві. Визначивши для себе пріоритети, університети мають узяти на себе зобов'язання послідовно спрямовувати свою діяльність на суспільний прогрес як України, так і Європи та світу в цілому.

Бібліографія

1. Magna Charta Universitatum – Велика Хартія Університетів: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/node/1220.
2. Signatory Universities: [Electronic publication]. URL: <http://www.magna-charta.org/signatory-universities>.

Надійшло до редколегії 15.09.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Решетіловою О.М.

О. В. Горішня
(Дніпро)

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Розглядаються особливості систем для допомоги з організацією електронного документообігу в органах державної влади України.

Ключові слова: електронний документообіг, служба діловодства, органи державної влади.

The features of system to help with the organization of electronic document management in public authorities of Ukraine are considered.

Key words: electronic document management, office management service, public authorities.

Документ – це найголовніший елемент організації правильної та безперебійної роботи органів державної влади. Не тільки державні органи, а й будь-яка установа не зможе здійснювати свою діяльність та функціонувати без документа. Тому для організації роботи з документами в кожній установі існує служба діловодства, яка забезпечує:

- організацію діловодства;
- попередній розгляд документів, які надійшли до установи;
- реєстрацію вхідних та вихідних документів;
- ведення архівної справи;
- надання методичної допомоги структурним підрозділам з питань діловодства та контролю;
- здійснення контролю за виконанням вхідних документів;
- функціонування офіційної електронної пошти;
- якісну підготовку усіх документів державною мовою тощо.

На сьогоднішній день у державних органах застосовується здебільшого електронна система діловодства, рідше – змішана (електронна та паперова). При електронній системі діловодства усі етапи обробки, підписання та відправки документів здійснюється в електронному вигляді. А для організації роботи при змішаній системі одночасно використовується паперовий та електронний (сканований) вигляд [1; 2].

Тому для зручної роботи в органах державної влади застосовуються різноманітні системи електронного документообігу (СЕДО), такі як СЕДО «ДОК ПРОФ», СЕД «АСКОД» та ін.

Організація роботи з документами в СЕДО передбачає, що на робочих місцях установлене та налагоджене відповідне програмне забезпечення для роботи в Системі, забезпечена одночасна безперебійна робота технічних і програмних засобів СЕДО на усіх ланках діловодного процесу.

Призначення СЕДО – автоматизувати весь комплекс робіт з документами: введення в систему, їх реєстрацію, розподіл і розсилання, оперативне зберігання, пошук і перегляд, відтворення, контроль виконання, розмежування доступу до них тощо.

Застосування СЕДО дозволяє прискорити терміни опрацювання документів, удосконалити механізм організації та виконання документів, автоматизувати виконання однотипних операцій, спростити використання інформації документів за рахунок розширення можливостей їхнього пошуку.

Листування з органами державної влади може здійснюватися через Систему взаємодії органів виконавчої влади (далі – СЕВ ОВВ), поштовий зв'язок, фельд'єгерську службу та електронну пошту.

Система взаємодії органів державної влади (СЕВ ОВВ) призначена для автоматизації процесів створення, надсилання, передавання, одержання, оброблення, використання, зберігання, знищення електронних документів та копій паперових документів в електронному вигляді з використанням електронного цифрового підпису, які не містять інформацію з обмеженим доступом, та контролю за виконанням актів, протокольних рішень Кабінету Міністрів України та інших документів.

СЕВ ОВВ забезпечує виконання таких функцій:

- приймання/передачу організаційно-розпорядчих електронних документів Секретаріату Кабінету Міністрів та центральних органів виконавчої влади;
- організацію погодження проєктів нормативних актів між центральними органами виконавчої влади;
- контроль виконання доручень Секретаріату Кабінету Міністрів, погодження проєктів нормативних документів (КМУ);
- зберігання електронних документів та їх підготовку до передачі в електронний архів.

Для повного переходу на електронний документообіг необхідно:

- активно впроваджувати в діяльність створення документів в електронному форматі із застосуванням цифрового підпису для подальшого їх використання та формування електронного архіву;

- замінити техніку на нову, збільшити сховище даних та удосконалювати СЕДО;

- організувати навчання державних службовців для покращення роботи з електронною системою документообігу.

Неухильне додержання законодавства, забезпечення чіткого механізму роботи електронного документообігу, дотримання етики державного службовця, додержання принципів відкритості та прозорості сприяє формуванню позитивного іміджу влади на рівні управління. Комплекс зазначених пропозицій сприятиме ефективному процесу комунікації між владою та громадськістю.

Підсумовуючи тему необхідно зауважити, що повне охоплення системою електронного документообігу значно полегшить виконання завдань, які поставлені перед органами державної влади в цілому.

Бібліографія

1. Україна. Кабінет Міністрів України. Деякі питання документування управлінської діяльності (зі змінами). Постанова від 17 січня 2018 р. № 55: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text>.

2. Україна. Міністерство юстиції України. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях. Наказ: від 18.06.2015 № 1000/5. К., 2015.

Надійшло до редколегії 16.09.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

Г. О. Филипенко
(Дніпро)

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ БІБЛІОТЕЦІ

Розглядаються особливості роботи бібліотеки з інформаційними технологіями і можливості впровадження новітніх методів роботи.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечна сфера, інформатизація, сучасні технології, інформація, комунікація, інформаційна діяльність.

The features of the library's work with information technologies and the possibilities of implementing the latest work methods are considered.

Keywords: library, library sphere, informatization, modern technologies, information, communication, information activity.

Для бібліотек та бібліотечних установ одним з найголовніших завдань на період сьогодення постає їх перехід на новий рівень обслуговування в умовах сучасного інформаційного суспільства. Бібліотеки повинні знову знайти своє незмінне місце у суспільстві, духовному, культурному та інтелектуальному житті особистості.

Епоха цифрової культури дедалі більше стає значущим фактором суспільного життя. Бібліотеки зараз знаходяться у перехідному положенні – на межі традиційних форм роботи та методів обслуговування користувачів і цифрових ресурсів з більшістю віртуальних читачів.

Головним завданням бібліотек є одночасне продовжування збору, накопичення традиційних бібліотечних ресурсів і заохочування інформаційних потреб традиційних користувачів та максимальне освоєння новітніх інформаційних ресурсів які відповідають «цифровому» інформаційному середовищу [1; 2].

Сучасний користувач бібліотеки – це людина яка живе у медіа всесвіті, споживач таких інформаційних компонентів як Інтернет-ресурси, під впливом яких він перебуває майже весь час свого життя. Інтернет-ресурси настільки сильно інтегрувалися в наше повсякдення, що навіть більшість людей просто не помічає, як буквально втратили можливість критично оцінювати, піддавати сумніву та сприйняттю все, що вони читають за допомогою віртуальних образів та звуків.

Новітні інформаційні ресурси та технології викликають необхідність посиленню просвітницької, експертної, консультативної діяльності бібліотеки. Головним напрямком модернізації бібліотечної системи є певна інформатизація:

- уведення та розвиток у книгозбірнях новітніх інформаційних технологій;

- формування та вміле використання електронних ресурсів;

- запровадження мультимедійних технологій;

- розвій мережевої комунікації між бібліотеками;

- підключення бібліотечних систем до мережі Інтернет.

Це дозволить створити нові структурні підрозділи, змінити функціональні обов'язки працівників, залучити спеціалістів з різних галузей. Саме тому перед бібліотечними працівниками постає необхідність вивчення нових технологій, знань та вмінь.

Комп'ютеризовані бібліотечні процеси мають чимало переваг над традиційними варіантами:

- при одноразовому опрацюванні документа є можливість багаторазового та багатоаспектного використання, зручність, швидкість у пошуку у передачі інформації;

- більше можливостей стимулювати інформаційні запити користувачів бібліотечної системи, тому що інформація отримується в незалежності від часу та місця її знаходження;

- суттєво посилюється оперативна можливість надання користувачам необхідної інформації;

- електронна версія подання інформації є суттєвою перевагою отримання інформації;

Якщо говорити саме про ІТ і бібліотечну сферу, то це обширне запитання яке ми можемо розділити на:

- інформатизацію бібліотек (їхня комп'ютеризація, інтернетизація);.

- національні бібліотечні ІТ-системи (наприклад, система централізованої каталогізації).

Інтенсивний розвиток суспільства, а саме комп'ютерних технологій вимагає від усіх активного та невпинного впровадження інноваційних технологій в різних сферах діяльності. Бібліотечна система також не стала виключенням, на даному етапі певно найактуальнішим завданням бібліотек є

створення цифрового он-лайн доступу до своїх фондів. В фондах бібліотек є унікальні стародруки, рукописів та безліч інших матеріалів які б були просто необхідні для наших нащадків та важливою допомогою у вивченні певних наукових та культурних питань нашої країни.

Актуальна діяльність оцифрування документів пов'язана з можливістю втрати важливих матеріалів під впливом часу, сторонні подразників. Одним з найбільш можливих варіантів вирішення проблеми одночасного збереження рукописних варіантів важливих матеріалів з вільним доступом до знань широкому колу користувачів є використання новітніх інформаційних технологій.

Новітні технології дають нам можливість створити цифрові копії необхідних нам матеріалів неймовірної якості. Організаційне середовище для використання матеріалів може формуватися за трьома шляхами: Інтернет-презентації, СО-копії, майстер-копії.

Для великої кількості першоджерел, які на жаль є з плином часу руйнуються, оцифрування є чи не єдиним способом збереження. В сучасному обслуговуванні користувачів бібліотек відбуваються певні та значущі зміни. У читачів змінюються потреби, з'являються нові можливості, послуги та багато іншого. Змінюються і технології окремі процеси обслуговування.

На жаль, бібліотеки зараз втрачають читачів. Певно одним з найвпливовіших факторів цього явища є відсутність популярної та актуальної літератури, яка би сподобалася сучасному користувачу. Це питання можна вирішити за допомогою додаткового фінансування, але з цього пункту також впливають певні труднощі, одне з яких це – обширні бібліотечні фонди.

На допомогу для вирішення цієї проблеми приходять штрихове кодування. Штрихове кодування – необхідний важіль для управління великими обсягами інформаційних джерел. Штрихово-кодована система є одним із найрозповсюдженіших засобів автоматизованої ідентифікації. Ця система відносно дешева, що робить її ідеальним варіантом для навіть невеликих бібліотек.

Використання штрихових кодувань у бібліотеках дозволить полегшити роботу самого бібліотекаря та скоротити час обслуговування читача. Зменшення часу обслуговування досягається за рахунок відсутності помилок, які пов'язанні з пошуком номерів та неправильним написанням інвентарних номерів. Штрихове кодування застосовується при видачі\поверненні,

ідентифікації книг, реєстрації читача. Для цього на персональні комп'ютери встановлюються ручні сканери для зчитування штрих-кодів, які підключаються до роз'ємів у клавіатурі.

Автоматизація процесів бібліотечного обслуговування дає нам цілу низку нових, раніше недоступних можливостей, одночасно значно підвищує ефективність та полегшує рутинну роботу працівників. Ще одним доказом цього можна привести таке складне та рутинне завдання – повна перевірка бібліотечного фонду. Це вимагає безлічі часу і як правило розтягується на досить великий його проміжок. А за допомогою тієї ж схеми із штрих-кодом можна значно поліпшити та пришвидшити цю складну та нудну роботу.

Бібліографія

1. Баркова О., Остапова І., Мордвинов Ю. Презентація рукописів і стародруків у цифровому середовищі. // Бібліотечна планета. 2005. № 1. С.20-24.
2. Онищенко О. Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури // Бібліотечний вісник. 2015. № 6. С. 3-7.

Надійшло до редколегії 21.09.2023, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Решетіловою О.М.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алексейчук Єлизавета Дмитрівна – студентка групи ДІ901-22М ННЦ ЗО УДУНТ

Безена Іван Михайлович – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти КЗВО «ДАНО» ДОР

Богданова Ірина Юріївна – студентка групи ДІ901-23М ННЦ ЗО УДУНТ

Дорошук Яна Владиславівна – студентка групи ДІ901-22М ННЦ ЗО УДУНТ

Дубов Максим Сергійович – студент групи ІБАС(М)-22 факультету філології та масових комунікацій МДУ

Горішня Ольга Володимирівна – студентка групи ДІ901-23М ННЦ ЗО УДУНТ

Лелета Валентин Іванович – викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну ДНУ імені Олеся Гончара, член НСАУ, член Архітектурної палати НСАУ

Лелета Регіна Валентинівна – викладач кафедри образотворчого мистецтва і дизайну ДНУ імені Олеся Гончара

Лучанінова Ольга Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри металургії чавуну і сталі ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Меркушова Олександра Владиславівна – студентка групи ДІ01-18М факультету прикладних комп'ютерних технологій УДУНТ

Мосюкова Наталія Геннадіївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки та соціально-гуманітарних дисциплін ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Нікітчук Юлія Сергіївна – студентка групи ДІ901-22М ННЦ ЗО УДУНТ

Панасенко Валентина Сергіївна – студентка групи ДІ01-23М факультету прикладних комп'ютерних технологій УДУНТ

Панасенко Валерія Сергіївна – студентка групи ДІ01-23М факультету прикладних комп'ютерних технологій УДУНТ

Покуліта Ксенія Юріївна – студентка групи ДІ01-18М факультету прикладних комп'ютерних технологій УДУНТ

Прокоф'єва Катерина Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Решетілова Оксана Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Савич Анжеліка Вікторівна – старший викладач кафедри міжнародної економіки та соціально-гуманітарних дисциплін ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Савченко Сергій Володимирович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Савчук Ганна Володимирівна – студентка групи ДІ01-20 факультету прикладних комп'ютерних технологій УДУНТ

Соломчак Анастасія Олександрівна – студентка групи ДІ01-18М факультету прикладних комп'ютерних технологій УДУНТ

Уманська Марія Султанівна – студентка групи ДІ01-18М факультету прикладних комп'ютерних технологій УДУНТ

Филипенко Ганна Олександрівна – студентка групи ДІ901-23М ННЦ ЗО УДУНТ

Федотова Оксана Олегівна – доктор історичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри інформаційної діяльності МДУ

Шаповал Ольга Сергіївна – студентка групи ДІ901-22М ННЦ ЗО УДУНТ

Шаповалова Дар'я Олександрівна – студентка групи ІБАК-19 факультету філології та масових комунікацій МДУ

Шевченко Марія Тарасівна – студентка групи ДІ901-23М ННЦ ЗО УДУНТ

Наукове видання

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

**кафедри документознавства та інформаційної діяльності
(КДІД)**

ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Збірник наукових праць

Випуск 5

Підписано до друку 30.10.2023. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский. Облік.-вид. арк. 6,2. Умов. друк. арк. 6,34. Замовлення № 120

Навчально-науковий інститут
«Інститут промислових та бізнес технологій»
Українського державного університету науки і технологій
49005, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 4

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності УДУНТ